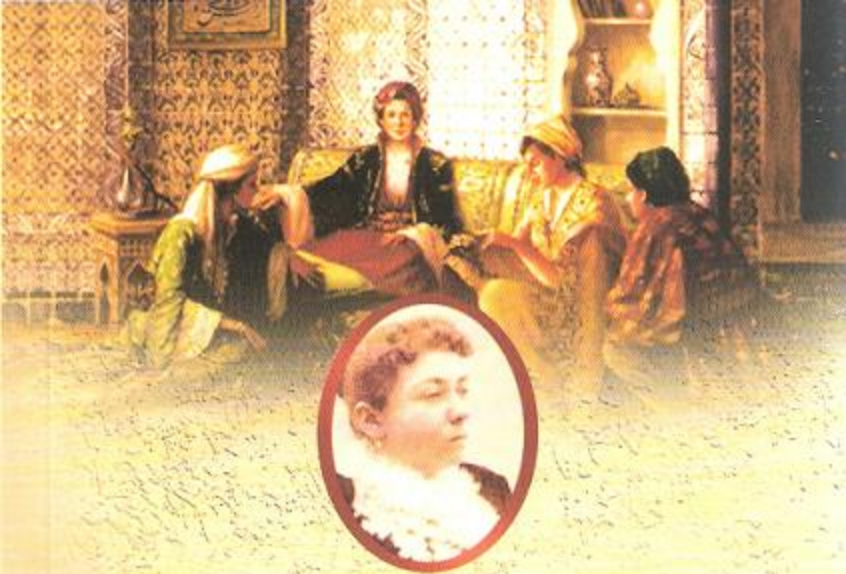

Osmanlı'da Kadın

Cariyelik, Çokeşlilik, Moda

FATMA ALİYE

ekim.

2.BASKI

Fatma Aliye (1862-1936)

1862 yılında İstanbul'da doğmuştur. İlk Türk kadın felsefecisi ve romancısı olarak tanınır. Tarihçi Ahmet Cevdet Paşa'nın kızıdır. Küçük yaşta iyi bir eğitim dönemi geçirmiş, Fransızca, Arapça, tarih, edebiyat, matematik, hukuk, Arap tarihi ve felsefesi konularında kendini geliştirme fırsatı bulmuştur.

Tanzimat döneminde yaşayan yazar, “kadın sorunu”nu esas alan eserler vermiştir. eserlerinde çoğunlukla kadının toplumdaki yeri, aile içindeki ve evlilikteki konumu ve kadın eğitiminin önemi gibi konuları işlemiştir, kadın haklarını savunmuştur.

Kadınların sosyal hayata girmeleri konusunda da çalışmalar yapan Fatma Aliye, kız kardeşi Emine Semiyye ile birlikte Şefkat-i Nisvan (Kadınları Koruma) Derneği'ni kurmuş ve kadınların eğitimine destek olmak, küçük girişimlerle kadınların üretime katılmalarını sağlamak yönünde çaba harcamıştır.

Romanları ve diğer çalışmaları ile Avrupa ve Amerika basınında kendisinden söz ettirmiştir. Bazı eserleri Fransızca ve Arapça'ya çevrilmiştir. 1893 yılında Chicago'daki Dünya Kadın Kütüphanesi Sergisi ve Kataloğunda biyografisi ve eserleri yer almıştır.

Tanınmış eserleri:

Roman: Udi, 1315. (244 s.); Enin, 1326 (356 s.); Hayal ve Hakikat, 1309 (83 s.); Meram, Kasbar Mat., İstanbul 1307. (Ohnet Gearses'den çeviri) (328 s.); Muhadarat, 1309. (464 s.); Ref'et, 1898; Levayih-i Hayat, 1898.

Anı, İnceleme, Mektup ve Tarih: Nisâ'ü'l-Müslimîn, Cemiyetü'l-Fünun Matbaası, İstanbul 1309. (186 s.); Nisvân-ı İslam, Tercüman-ı Hakikat Mat., İstanbul 1309. (272 s.); Ta'addüd-i Zevcat, Tahir Bey Mat., İstanbul 1316. (84 s.); Ahmed Cevdet Paşa ve Zamanı, Kanaat Matbaası, İstanbul 1332. (123 sayfa); Tarih-i Osmaniye'nin Bir Devre-i Mühimmesi, Kosova Zaferi, Ankara Hezimet, Kanaat Matbaası, İstanbul 1331. (143 s.); İstila-i İslam, Tahir Bey Matbaası, İstanbul 1318 (52 s.)

Felsefe: Tedkik-i Ecsam, Gazete Mat., İstanbul 1317. (104 s.); Teracim-i Ahval-i Felasefe, Gazete Mat., İstanbul 1317. (205 s.)

Bizim Kitaplar: 46

Ekim Kitapları: 9

© Bu kitabın tüm hakları yasa gereği
Bizim Kitaplar Yayınevine aittir.
“EKİM” Bizim Kitaplar yayınevinin
tescilli markasıdır.

ISBN

978-9944-159-41-8

Yayınevi Sertifika No: 12585

Kitabın Orijinal Adı: Nisvân-ı İslam,
Basım yeri ve tarihi: İstanbul 1309

Genel Yayın Yönetmeni
Ayan Demirdağ

Editör
D. Ali Gültekin

Dizgi ve Sayfa Düzeni
bazeajans

Kapak
Hüseyin Özkan

Baskı Cilt
Vesta Ofset
www.vestaofset.com
Tel: 0212.445.72 52

Ankara Cad. Konak Han Kat 5 No: 43
Cağaloğlu/İst.

Tel: 0.212.528 35 51 - Fax: 0.212. 528 35 52

www.bizimkitaplaryayinevi.com

bizimkitaplar@bizimkitaplaryayinevi.com

FATMA ALİYE

OSMANLI'DA KADIN

Cariyelik, Çokeşlilik ve Moda

Sadeleştirerek Yayına Hazırlayan:

Orhan Sakin

BİZİM KİTAPLAR

İstanbul 2009

Osmanlı'da Kadın

Orhan SAKIN (Yayına Hazırlayan), 1960 yılında Yozgat'ta doğdu. İlk ve orta öğretimini burada yaptıktan sonra Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünü 1982 yılında bitirdi. Marmara Üniversitesi Ortaçağ Türk Tarihi Bölümü'nde yüksek lisans yaptı. 1987 yılından itibaren Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Uzman ve yönetici olarak görev yapmaktadır.

Türk Tarihi ve Kültürü hakkında çeşitli araştırma ve telif eserleri bulunmaktadır. Bir kısmı kolektif çalışma ürünü olan eserlerinin bazıları şunlardır: 1. Makedonya'daki Osmanlı Evrakı (Komisyon-1996), 2. Tarihsel Kaynaklarıyla İstanbul Depremleri (2002), 3. Yadigar-ı İbn-i Şerif (Osmanlı Tıp Metni-Komisyon-2003), 4. Bozok Sancağı ve Yozgat (2004), 5. Eski Türk Dünyasında Bitkiler ve Bitki Kültürü (2005), 6. Mısır Şehzadesi (2006), 7. Simyacı ve Sırları (2006), 8. Mühür (2006), 9. Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler (2006), 10. 1915 Ermeni İsyanı Günlüğü, Osmanlı Arşivi Yeminli Tanık İfadeleri, (2007), 11. Bir Osmanlı Askerinin Sıradışı Anıları (Çeviri-2007), 12. Osmanlı'da Etkin Yapı ve 1914 Nüfusu (2008).

İÇİNDEKİLER

Sunuş	7
Giriş	9
BİRİNCİ SOHBET	13
Harem Hayatı ve Cariyeler	15
Ramazan ve Oruç	29
Kuran'daki Hazret-i İsa	33
İncil'deki Hazret-i Muhammed	37
İKİNCİ SOHBET	45
Çokeşlilik	47
Hazret-i Peygamberin Evlilikleri ve Eşleri	61
Örtünme Konusu	67
Dinler ve Felsefe	73
ÜÇÜNCÜ SOHBET	91
Giyim, Kuşam ve Moda	93
Boşanma	109
Alaturka Giyim.....	115
Ev İşlerinde Kadın.....	123
Son	135

SUNUŞ

Türklerin, Batı ile ilişkilerinde en çok şikâyetçi oldukları hususların başında, ön yargılı yaklaşımları ve Türkler hakkındaki yanlış tanımlamaları gelir. Aslında Batıdaki bu tavrın kökleri çok eskilere uzanır. Özellikle Osmanlı kadını, aile ve aile içi yaşamı en fazla spekülasyon yapılan konulardan biridir.

Çok fazla ilgi göstermelerine rağmen Batılıların Türk kadını ve aile yaşamı konusundaki bilgilerinin yetersizliği, Türkler arasında şaşkınlık uyandıracak derecededir. Hatta onların yaklaşımı çoğu kez Türkler de rahatsızlık ve tepkiye neden olmaktadır. Fatma Aliye de Batılıların bu bilgisizliklerinden ve tavırlarından şaşkınlık ve rahatsızlık duymuş; her hassas aydın gibi buna karşı bir şeyler yapma çabasına girmiştir.

19. yüzyılın sonlarına doğru İstanbul'un varlıklı ve seçkin bir ortamında doğan Fatma Aliye, küçük yaştan itibaren babasının memuriyeti dolayısıyla doğudan batıya ülkenin en uzak yerlerini de görme imkânı bulmuştu. Kendini çok iyi yetiştirmiş olan Fatma Aliye, gerek yetiştiği seçkin ortam nedeniyle sık sık karşılaştığı, gerekse iyi derecede bildiği Fransızca'nın yardımıyla, okuduğu yabancı eserlerde anlatılanlardan Avrupalıların, Türkler ve Türkiye hakkında ne kadar yalan yanlış

ve ön yargılı bilgilerle doldurulduklarına şahit olmuştu.

Batılıların Türklere karşı olan inanılmaz yanlış kanaatleri karşısında sorumluluk duygusu olan bir Türk aydını tavrı sergilemiş; Batılılardaki yanlış bilgi ve kanaatlerin kaynaklarının nedenlerini araştırarak düzeltmek amacıyla eserler kaleme almıştır. Bu eserler arasında en önemlilerinden ve Avrupalıların en çok ilgilendikleri ve bir o kadar da yanlış kanaat sahibi oldukları cariyelik, çok eşlilik, kadınların aile içindeki yaşamları ve giyim kuşamları hakkındaki sizlere takdim ettiğimiz bu kitabıdır.

Günümüzde Türkler arasında da yaygın olan aynı konular hakkındaki yanlış bilgi ve önyargının, maalesef 19. yüzyıl Avrupalılarından çok daha iyi düzeyde olduğu söylenemez. Bu nedenle eser, Türk okuyucusuna çok faydalı ve önemli bir kaynak olma özelliği taşımaktadır. Eser sayesinde, Osmanlı dönemi Türk kadını, döneminde yaşamış, içlerinden birisinin kaleminden doğrudan öğrenme imkânı elde etmiş olmaktadır. Üstelik de bir kadın gözüyle...

Kitabın yayına hazırlanması sürecinde doküman ve belge temini konusunda büyük yardımlarını gördüğüm değerli dost Murat Öncül ve Muhammet Hızarcı'ya, Fransızca metinlerin çevirilerindeki yardımları için Bürge Çınar, Mustafa Özсарay ve Şevket Kacı'ya, tashih ve katkılarından dolayı da Nermin Taylan'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Orhan Sakin

Aralık 2008-İstanbul

Giriş

İnsanların medeni ve birbirleriyle yardımlaşma içinde olmaları doğal bir zorunluluktur. Bu nedenle, çeşitli toplumsal bağlar ve düzenlemeler ile medeniyetin gelişmesi, insanlara zorunlu bir takım ihtiyaçlarını karşılama imkânı sağlamış ve aşama aşama en üst düzeydeki ihtiyaçlarını elde etmeyi başarmışlardır. Bu yolla çeşitli diller ve birbirine uymayan gelenek ve uygulamalar ortaya çıkmıştır. Dil ve coğrafi farklılıklar, kavimler ve milletler arasında büyük ayrılıkları doğurmuştur. Böylece eskiden beri her biri kendi küçük âleminde yaşamış, diğerlerinin durumlarından habersiz kalmıştır.

Aralarında işleyen kervanlar, gemiler ve daha başka gelip giden vasıtalar olmuşsa da deniz ve kara seferlerinin zorluğu ve iletişimin azlığı nedeniyle birbirlerinden uzak memleketlerde yaşayan insanlar, diğerlerinin hallerini öğrenememişlerdir. Kısaca Avrupa'nın bir tarafında meydana gelen hadiseden haber alınıncaya kadar uzun zaman geçerdi. Bunun gibi Avrupa da dünyanın uzak yörelerindeki olayları çok geç duyabilirdi.

Vapurların icat olunmasıyla gidiş gelişler çoğaldı. Nakliyat ve harekete sürat ve kolaylık geldi. Ardından demir yolları, seyahati bir kat daha süratlendirdi ve kolaylaştırdı. Seyahat ve seferlerin bu şekilde hızlanmasına ek olarak bir de haber-

leşme aracı olan telgraf icat edildi. Uzak ülkelerden bir sene içinde alınacak haberler, artık bir saat içinde öğrenilir oldu. Alem bir başka tarza döküldü. Şu hâle göre her şeyi araştırma ve inceleme ile meşgul olan Avrupalılar, bizim de özel durumlarımızı öğrenmeye büyük çaba harcamaya başlamışlardır. Ancak henüz hakkımızdaki kabul ve inanışlarının gerçekten şaşılacak derecede yanlış olduğunu, Avrupa'nın itibarlı gezginlerinden bazı madamlar ile yaptığım görüşmelerim neticesinde anladım. Almış oldukları yanlış haberlerden kendileri nasıl şaşıyorlar ise, ben de bu yalan haberleri onlardan işitince aynı derecede büyük şaşkınlık içine düştüm ve bizden başka farklı bir millettten söz ediyorlar sandım.

Oysaki benim bu misafirlerden işittiğim yanlış sözler, seyahatname olarak yazılmış Avrupa'daki birçok eserde de yer almaktadır. O halde zikrolunan seyahatnameler, gerçek durumlardan söz eden bilgi kitapları değildir. Çoğunluğu roman tarzında yazılmış ve hayali hikâyelere benziyor.

Bu yanlışlıklar nereden kaynaklanıyor? Avrupalıların özel maksatlarından mı? Hayır! İtibar edilen seyyahlar, gerçeği anlamak ve elde ettikleri bilgilerle kendi vatandaşlarını yararlandırmak isteyen, gerçeğin peşinde koşan kimselerdir. Bu yolda paralar harcamakta ve yorulmaktadırlar. Bu hususta kusuru öncelikle kendimizde aramalıyız. Kusuru önce kendinde aramak kadar yücelik olamaz. Kendi kabahatlerini tetkik ettikten sonra onları karşısındakinin kusurlarıyla mukayese eden kadar da haklı çıkan olmaz.

Bir ülkenin, çarşı ve sokaklarını gezmek ve ünlü yerlerini görmekle halkını, düşünce ve adetleriyle tanımak mümkün olmaz. Bir milletin gerçek yönlerini tanıyabilmek için erkek ve kadınlarıyla görüşüp konuşmak gerekir. Bizde kadınlar ör-

tülü olduğundan onlar ile görüşmek gezginlerin erkekleri için değilse de, o saygın gezginler içinde erkekler kadar malumat sahibi olan madamlar da bulunuyor. İşte onlar aracılığıyla çeşitli seyyahlar dahi Müslüman kadınların gerçek durumlarını kolaylıkla öğrenebilirler. Fakat öyle bilgili madamlar dahi lisanını bilmedikleri bir aile içine girip de dilsiz gibi yüz yüze bakmakla bir şey anlayamazlar.

Şimdi bizde Fransızca bilen hanımların da bulunduğu bir gerçek. Ancak onların birçoğu, özel öğretmenler aracılığıyla sırf alafranga usulde eğitim görmüş, Fransızca'yı da bilgisini artırmak için değil, tam alafranga olmak amacıyla öğrenmişlerdir. Bu gibiler dinin hükümlerinden habersiz oldukları gibi milli geleneklerini de terk etmiş halde; tamamıyla alafranga yaşamaktadırlar. Dolayısıyla bunlar ile görüşmek Beyoğlu'ndaki Frenk aileleriyle konuşmak gibi olacağından kendilerinden hiçbir şey öğrenilemez. Bu taklitçi aileler, terk etmiş oldukları İslami yaşayış tarzlarına dair kendilerinden bilgi almak isteyenlere yüce İslam dininin istikamet ve safiyetini -o yolda malumatları olmadığından- beyan edememektedirler. Bununla kalmayarak tesettür hususunda hiddetlerinin şiddetinden ağızlarına geleni söyleyip sonradan âdet edilen milli gelenekleri de sanki şer'i hükümlermiş gibi bilmedikleri şeyler hakkında konuşarak, şereflenip aydınlandığımız temiz dinimiz için bazı yabancıların isnat ve iftiralarına sebep oluyorlar.

Galiba Avrupa'dan seyahat için şehrimize gelen madamlar da bu inceliği kavramış olmalıdır ki bir vakitten beri eski usulde yaşayan Müslüman aileleriyle görüşmek arzusunda bulunuyorlar.

Müslüman ailelerin bir kısmı, güya, eğitim ve öğretimin kadınlara günah olduğunu düşünerek, değil Fransızca öğren-

mek, Türkçe'de öğrenilmesi zorunlu şeylerden fazla eğitimi bile kabullenememektedirler. Bunlar, Hazret-i Peygamber'in hanımları ve Ehl-i Beyt'ten gelen kızlar ile İslam'ın ilk devirlerinde yaşamış olan nice kadın âlim ve yazarların ilim ve fazilette ne kadar yüksek derecelere varmış olduklarını bilmeyenlerdir.

Dinen kadınların yüzleri namahrem olmayıp ancak saçlarını örtmek vacip iken bir takım hanımlarımız da dinin gereklerinin aksine olarak yüzlerini örtüp saçlarını açıyorlar. Sözün kıssası bizim ortamımız yok. Ne tarafa gideceğimizi şaşırmış gibiyiz. Oysa her şeyde ifrat ve tefrit yani aşırılığa kaçma fenadır. Her hususta itidal üzere olmak gerektir. (Hayrû'l-umûri evsâtuhâ¹.)

Bu hâlde seyyahların gerçekleri öğrenebilmeleri için hem Fransızca bilen, hem de dini hükümleri bilen ve milli geleneklerini koruyarak bu esaslara uygun yaşayan aileler ile görüşüp konuşmaları gerekir. Yabancılar göre bunu ayırabilmek zordur. Doğruca Beyoğlu otellerine inen yabancıların, Beyoğlu âleminden başka bir şey tanımayan tercümanlardan öğrenmek için sordukları sorulara tercümanların sırf cevap verme zorunluluklarıyla, laf olsun türünden, bilir bilmez söyledikleri sözler, işte halimizi böyle hayali hikâyelere dönüştürür.

Herkesin bildiği üzere Avrupalıların akla ve hikmete uygun olan dini hükümlerimize bir diyecekleri yoktur. Ancak Müslüman kadınları mazlum ve mağdur sanıp bu konuda şiddetli tenkitlerde bulunuyorlar.

Seyyahlardan bazı muteber madamlar ile yaptığımız konuşmalarda, Avrupalıların hakkımızda o kadar yanlış kanaat sahibi olduklarını öğrendim ki; bu konudaki şaşkınlığımı kalbimde saklayamadım; işte sözünü ettiğim konuşmalardan üçünü aşağıda olduğu gibi yazmaya mecbur oldum.

1 İşlerin hayırlısı ortasıdır (dengede, aşırı olmayan). (Hadis-i Şerif)

BİRİNCİ SOHBET

Harem Hayatı ve Cariyeler

Geçen sene Ramazan ayı idi. Bir gün Avrupa'nın asil ailelerinden birine mensup olan Madam F'nin, yanında bir karabaş, yani dünyadan elini eteğini çekmiş bir rahibe ile birlikte evimize gelecekleri haberi verildi. İftar sofrasını görmeyi arzu ediyorlarmış.

Misafirler ikindiye doğru gelmişlerdi. Yarım saat kadar bahçede gezindikten sonra içeri gelecekleri bildirildi. Evde tercümanlık görevi bendenizde olduğundan karşılamaya bahçe kapısına kadar çıktım. Madamların manto ve şemsiyelerini almak üzere iki de cariyeye götürmüştüm. Madamları içeriye alırken Fransızca hoş geldiniz dedim ve tokalaştık. Bu arada Madam F, evimizin baş kalfalık hizmetinde bulunan yanımdaki cariyeye de elini uzattı; fakat cariyeye sadece madamın diğer elindeki şemsiyeyi alıp geri çekildi. Diğer cariyeler de manto ve şapkalarını aldıktan sonra hep birlikte salona geçtik. Burada ev sahibesi ile aile halkını kendilerine takdim ettim.

Madam F otuz beş-kırk yaşlarında bir kadındı. Rahibe ise kırk-kırk beş dolaylarındaydı. Madam F ve kocası İstanbul'a gelmişlerdi. Rahibe de onlarla birlikte bu seyahate katılmıştı ve her ikisi de İstanbul'a ilk kez geliyorlardı.

Misafirlere öncelikle Türk âdeti üzere tatlı ve kahve ikram

ettik. Bu arada Madam F, “Türk usulü üzere döşenmiş bir oda görmek arzusunda olduğunu oysa bu salonda kanepe ve koltuktan başka bir şey görmediği için garipsediğini” söyledi ve “Mümkün olup da evin diğer odalarını da gezdirirsek memnun olacağını” ekledi. “Kendilerini memnun etmenin bizi de memnun edeceğini, arzularının gereğini hemen yerine getireceğimizi” söyledim.

Bu esnada madam F, karşıda duran baş kalfayı göstererek dedi ki:

“Demin şu hanıma elimi uzattım almadı. Şemsiyemi aldı. Şimdi de bizimle oturmuyor, ayakta duruyor. Sebebi nedir?”

Ben, “Çünkü cariyedir madam.” diye karşılık verdim.

“Ya yanındaki kızlar?”

“Onlar da öyle madam.”

“Peki ama hanımefendi, bunun kulağında küpe, parmağında yüzük bir de güzel kordonlu saati var. Demin bunun hanım olduğuna inandığım gibi, şimdi de cariyeye ise neden diğerlerinden böyle daha zengin olduğunu merak ediyorum. Şu taraftaki genç kızın yalnız kulağında bir küpe var ama öbürü kadar değerli değil ve başka bir şeyi de yok. Öte tarafta duranın da sadece bir saat ve kordonu var!..”

Ben: “Hanım zannettiğiniz cariyeye, bu konağın baş kalfası yani diğer cariyelerin müdiresi gibi bir şeydir” diye cevapladım. “Diğerleri acemi olarak onun eline gelir. Elbiselerini dikmek, saçlarını taramak gibi bütün işlerini ve bakımlarını, kendileri öğrenip yapıncaya kadar bu baş kalfa yapar veya daha önce yetiştirmiş olduğu çıraklarına yaptırır. O burada kaç cariyeye varsa hepsine analık eder. Ev sahibesi, cariyelerin hepsinin temizlik va bakımlarını baş kalfadan sorar. İşte onun emeği diğerlerinden fazla olduğu için emeğine karşılık efendisi de

kendisine o hediyeleri vermiştir.”

“Şu küçüğe gelince dört yaşında iken alınmış ve şimdiye kadar kendisine emek verilmiştir. Şimdi on dört yaşındadır. Gücü yetmeyeceği için bu yaşına kadar kendisine hizmet yükletilmemiştir. Onu bundan önceki baş kalfa, yetenekli olan çıraklarından birine baktırmıştır ki o çırak da şimdiki baş kalfa olan sizin sorduğunuz şu kızdır. Bu küçükten bundan sonra hizmet beklenilecektir. O da şimdiye kadar kendisine verilen emeği ödemeye başlayacaktır. Kulağındaki küpeyi de aylığından biriktirmiş olduğu para ile almıştır. Sorduğunuz diğer cariye de daha yeni olduğundan ancak bir saat ve kordona sahip olacak kadar emek vermiştir.”

Sözlerim karşısında Madam F, büyük bir şaşkınlık yaşıyor gibiydi. “Madam, işittiğim sözler beni gerçekten şaşkınlığa uğrattıyor. Sizi rahatsız etmezsem bazı ayrıntılar isteyeceğim.” dedi.

“Buyurunuz...”

“Bundan evvelki baş kalfadan bahsediyordunuz. O ne oldu?”

“Kendi yerini tutabilecek çıraklar yetiştirince görevini tamamladığı için evlendirildi. Şimdi üç çocuğu var.”

“Nerdedir?”

“Gelin olup gittiği kocasının evinde”

“Baş kalfalık eskiden eskiye mi kalır?”

“Hayır! Bir baş kalfanın yetiştirdiği birkaç cariye için de hangisi daha zeki ve yetenekli ise evin hanımı onu baş kalfa seçer. Diğerleri de onun gibi emeğine karşılık hediyelere nail olur. Yani kıdem kazanmakla eskilik unvanına mazhar olurlarsa da baş kalfa olamazlar. Lakin baş kalfa da bu kıdemlile-

re, acemilere olduğu gibi, amirce hizmet buyurmayıp arkadaş muamelesi yapar, tatlılıkla uyarı ve tembihlerde bulunur.”

“Bir de aylık demiştiniz. Cariyelere aylık verir misiniz ?”

“Şüphe yok! Ayrıca cariyelerin elbise vesaire benzeri her türlü ihtiyaçlarını efendileri karşılar; fakat cariyeye de olsa onlarda da can var. Her canın da arzu ve hevesi vardır. Belki o gün hanede bulunmayan bir yemişi canları ister. Belki efendisinin yaptığı elbiseden başka türüsüne özenir. Bunları da aylığıyla ve aylığından biriktirdiği para ile alır.”

“Bundan başka eskidikçe hediye verirsiniz öyle mi ?”

“Yalnız hediye değil madam. Bir cariyeye çıkarıldığında zaman onu çeyizleriz. Eğer efendisini çok hoşnut eden bir cariyeye ise ve efendisinin de gücü var ise o cariyeye bir de ev alırız.”

“Siz cariyeleri para ile satın almıyor musunuz ?”

“Evet! Fakat parayı onu satana veriyoruz. Ondan cariyeye bir fayda yok. Satanın akrabasına veyahut efendisine fayda var. İslamiyet, cariyelerin haklarını üzerimizde bırakmamamız gerektiğini emretmektedir. Onun için her cariyenin emeğine karşılık hediye para ve çeyiz verilir.”

“O halde bunlar bir nevi hizmetçi demek ?”

“Evet! Bunlar da aylıklı, yıllık hizmetkâra benzerler. Fakat bir hizmetkâr tutulunca, ücreti ve hizmet süresi önceden belirlenir. Ücretinin yahut çalışma süresinin miktarı bilinmezse, hukuksal esaslarında eksiklik olan ücret sözleşmesi (icare-i faside)² söz konusu olur. Hâlbuki bir cariyeye için ne kadar para sarf olunacağı malum olmadığı gibi, hizmet süresi de belirlidir. Binaenaleyh icare-i fasideye benzer bir işlemdir. Fa-

2 İcare, kira ve gelir anlamındadır. İslam fıkhiğinde icare-i faside; “in’ikad (anlaşma) şartları bulunup da sıhhat şartlarından birisi bulunmayan icare” demektir.

kat âdet ve uygulama bu şekil ile yerleşmiştir. Ve cariyeye için efendisinin sarf edeceği para, cariyenin sadakatine ve efendisinin servetine göre değişir. Bunu örf ve gelenek belirler. Cariyelerin hizmet süresi kesin olarak belirlenmiş değilse de *‘Dokuz sene hizmet ettikten sonra cariyeyi azat ediniz, yeterli gücünüz ve servetiniz yoksa azat edecek bir hayır sahibine satınız.’* diye şeriat emretmiştir. Buna karşın örf ve gelenek bir derece daha ileri gitmiş ve yedi sene sonra cariyelerini azat etmeyenler ayıplanır olmuştur. Dindar ve hayır sahibi köklü büyük ailelerde ise bu kadar da tutulmaz.

Cariye azat etmek için dince pek çok sebep vardır. Mese-la; bir kimse isteğine nail olunca şükür için bir kul azat eder. *‘Söyle bir maksadım gerçekleşirse bir kul azat edeyim’* diye adakta bulunan kimsenin bu adağını yerine getirmesi artık ona vacip olur. Eğer cariyeye, bir çocuk dadısı olmuşsa, çocuk mektebe gittiği gün azat edilir. Çocuklar ekseri dört yaşında mektebe verildiği için çocuk dadılarının esirlik süresi de dört senedir. Bir adam bilerek bir gün orucunu yerse ona bir kul azat etmek farz olur. Kudreti yok ise altmış bir gün oruç tutar. Demek oluyor ki bir kul azat etmek altmış bir gün oruç yerine geçer. İşte Müslümanları köle azat eylemeye zorlayan böyle bir takım dinî sebepler ile milli gelenek ve görenekler vardır.”

“Peki ama bir hizmetçi istemediği bir yerde durmaz, gider. Oysa cariyenin efendileri zalim de olsa boyun eğmeye mecbur kalır.”

“Niçin? Bir cariyenin, hoşnut olmadığı bir evden gitmesi için *‘Beni satınız...’* demesi yeterlidir. Ve kendisinin beğeneceği müşteriye satılır. Beğenmediği müşteriye zorla satılamaz. Âdet budur. Dini yasalarda ise, esirler hakkında hiçbir şekilde zulüm ve cefa caiz görülmez. Mahkemeye başvurulunca kadı

efendi adaletin gereğini yerine getirir.”

“O hâlde bunların da hizmetçilerden farkı kalmıyor.”

“Hayır madam! Hizmetçilere karşı o kadar borçlu değiliz. Hizmetçi yalnız aylığını alır. İstemediğimiz zaman izin veririz, çıkar gider. Kocaya varır ise kendi çeyizini kendisi yapar. Kocasıyla geçinemeyip ayrılacak olursa yine kendi kendine yer arar. Lakin cariyeye böyle değil! Cariyeyi gelin ettik mi kocasıyla geçinemeyip ayrılacak olursa doğrudan doğruya babasının hanesi gibi efendisinin evine geri gelir. Münasip bir koca bu-
lararak tekrar evlendirmek efendisinin görevi olur. Çocukları olursa bunlar efendilerin koruması ve himayesi altındadırlar. Eğitimlerine yardımcı olunur. Kocasından zulüm görürse kendisini müdafaa edecek olan efendisine şikâyet eder. Kocası ve-
fat edip de kendisini geçindirecek yeterli miras bırakmaz ise işte madam şu pencereden aşağı bakınız, şu küçücük oğlunun elinden tutup gezinen azatlı cariyeye gibi çocuğuyla beraber efendisinin evine gelir. Çünkü bir azatlı cariyeye kendisini idare-
reden aciz kaldığı takdirde, onu her kim azat etmiş ise geçimi-
ni sağlaması şer’i kurallarca zorunludur. Eğer yapmazsa kadı zorla gereğini yerine getirtir. Bunlara karşılık da, bir cariyeye servet ve varlığa sahip hâlde çocuksuz ölürse, azat eden kimse onun mirasından hisse alır. Demek oluyor ki bunlar aile üyelerinden sayılmaktalar. Bir hizmetçiye çekmecemizi, sandığımızı emniyet edemeyiz. Lakin cariyemize hepsinin anahtarlarını teslim ederiz. Çünkü hıyanet etmez. Efendisiyle kendisinde o kadar büyük bir münasebet ve bağ bulur ki efendisine hıyaneti kendisine yapılmış sayar. Bir evlat ana babasına ne kadar ihanet edebilirse bir cariyeye de efendisine ancak o kadar ihanet edebilir. Efendisi hasta olursa anne veya babasını kaybetmekten korkan evlat gibi cariyeler de efendilerini elle-

rinden kaçıracaklarından korkarak canı gönülden hastaya bakarlar. Kendilerinin başı ağrısa efendileri de kendilerine öyle baktırır. Cariyeler azat olduktan sonra nereye isterlerse gitmek kendi ellerinde olduğu hâlde, şimdiye kadar efendisinin kendisine ölünceye kadar olacak himayesini terkederek peder ve akrabasının yanına dönenine rastlanmamıştır.”

“Kendisini satan ana baba veya yakınlarından elbet nefret etmiştir de onun için.”

“Pardon madam! Öyle olmadığını müsaade buyurursanız izah edeyim.”

“Müsaade ne demek rica ve istirham ederim. Ben esirleri duyduklarımın çok başka bir hâlde gördüğüm gibi, esareti de belki öğrendiklerimden bütün bütün farklı bir şekilde sizden işitiyorum. Siz açıklama yapmada üşenmiş olsanız bile, yine meramım beni sizi söyletinceye kadar ricaya zorlayacaktır. Rica ederim madam devam ediniz.”

“Çerkezlerde güzel bir kız çocuk doğduğu zaman, nasıl ki Avrupa’da oğlan çocukları daha bebeklik çağında mareşallik, generallik rütbeleriyle zihinlerine askerlik hevesin aşılacak *En atteddant sur mes genoux beau marechal endormez-vous*³ gibi ninnilerle uyutuluyorsa, Çerkezler de güzel kız çocuklarını; ‘İstanbul’a gidersin! paşa hanımı olursun! Buradaki yakınlarını unutma, yardım et’, ninnileriyle uyuturlar. Çocuk konuşmaları anlayacak yaşa geldikten sonra artık halasının, teyzesinin İstanbul’daki saadet ve ikbalinin övgüleriyle kulakları dolar. Çocukta heves o kadar büyür ki; ‘Ben ne zaman gideceğim’, diye hop hop hoplamaya başlar. Ebeveyni bu çocuğa canı gönülden hizmet ederek bakar. Çünkü kızları güzeldir. Bir gün kendilerinin velinimet olacağına şüpheleri yoktur. Kız, ken-

disini tanıdığı bir yaşa geldiği zaman artık ana babasına söylemekten utansa da kendisine görünen parlak geleceğini, yaşıtı olan kızlar ile söyleşir ve *'Kendisini artık niçin göndermiyorlar?'* diye sızlanmaya ve şikâyeteye başlar. İşte görülüyor ya madam, bu baba ve ana kızlarını diğer memlekette beklemekte olan nişanlısına gönderiyorlar. Hem de öyle bir nişanlı ki kızlarını çeyizsiz masrafsız kabul ediyor ve onu mücevherlere boğuyor.

Cariye olacak Çerkez kızları, aile ve yakınlarından kendisini beklemekte olan saadet ve ikbale erişmek için ayrılıyorlar. Hem de öyle merdane bir şekilde ayrılıyor ki adeta; *'Kendime eş bulmak için sizi zahmete sokmuyorum, onu ben kendim bulacağım beni bu boya getirinceye kadar verdiğiniz emeği de görünüz nasıl kibarane bir surette size ödeyeceğim,'* demek istemektedirler. Çünkü gittiği yerde istediği gibi bir koca ve mutluluk bulacağına, aynadaki görüntüsü teminat vermektedir. Anlaşıyor ya madam, eğer kendisini göndermezlerse işte o zaman bu kız, ailesine düşman olacaktır.

Gelelim güzel olmayan kızlara... Bunlarda, diğerlerindeki ümit olmadığından, yani aynalardan öyle bir garanti alamadıklarından, ömürlerini orada çapa çapalamaya, ip eğirmeye⁴ ve örmeye mahkûm olduğunun üzüntüsü içindedirler. Ancak bu üzüntülerini, kendileri gibi güzel olmayıp da İstanbul'a gitmiş olan amca veya dayıkızlarından aldıkları mektuplarda nasıl rahat olduklarını, artık tarla sürmekten, çapa sallamaktan kurtulduklarını öğrenerek giderirler. Daha sonraları aldıkları mektuplarda, cariyelik görevlerini tamamlayıp sadakatine ödül olarak efendisinin bir ev aldığını ve uygun bir eş bulduğunu öğrenirler. Bir de mektubun kenarında selam söylemeye

4 Metinde: "gaytan örmeye..."

daha yaşı uygun olmadığından küçük bir bebeciğin mini mini parmağıyla basılmış mürekkep lekesini görünce... Ayrıca evlendikten sonra bile efendisinin kendisini sahipsiz bırakmadığını, korunmasını sürdürdüğünü duydukça artık Çerkez kızlarının içinde büyüdükleri ev çirkin ve soğuk görünür. Sürekli yedikleri pasta ve gumullar pek tatsız, sürekli yaptıkları işler de pek ağır gelir. Bu kızların zihinleri duyduklarının hayalleri ile meşgul olduğundan iş yapmaya hevesleri kalmaz. Biraz tembelleşirler. Bunun için azar işitirler. Bu azarlar da onlara çalışmaktan daha ağır gelir. ‘Çalışmadan ekmek yenmez’, diye ana babalarından işittikleri sözler güçlerine gidip *‘Tuhaf şey, ekip-biçip-pişirip sonra da bir lokma yiyeceğime İstanbul’a gider, bir efendi sahibi olurum da önüme hazır ekmek, pişmiş yemek gelir. Buna karşılık da benden ev işlerinden başka bir şey istemezler. Hanım da olacak olsam yine kendi evimin işini göreceğim değil miyim? Hem de buradaki çalışmalarımın karşılığında ne ödülüm var? Bir efendiye emek veririm mükâfatını görürüm. Azat olurum. Çırak edilirim. İşte o zaman hanım olurum.’* diye düşünerek İstanbul’a gönderilmesini arzu eder.

Aslına bakacak olursak baba evindeki bir kızın bu gibi hayaller peşine düşmesi, ana-baba sevgisi ve onların verdikleri nimetlere şükran açısından pek de hoş bir durum olarak görülmeyebilir. Ancak benim size yaptığım bu açıklamalar, bir haber bir malumat türündendir. Değerlendirme ve yargılama yoluna gitmiyorum. Eğer bir Çerkez kızının bu yoldaki hayallerini, vatan ve aile muhabbetlerine uygun bulmayarak, bencillik olarak yorumlarsanız beni de sizi tasdikleyen bir görüşte bulursunuz!”

Uzun konuşmamı dikkatle dinleyen Madam F., söze girdi: “Fakat madam siz esareti öyle bir şekilde anlattınız ki nerdey-

se herkes esir olmaya heves edecek.”

“Yok madam! Esirleri o kadar çoğaltmayalım. Sonra onlara nispetle koruyucularının oranı düşer de himayenin kuvveti azalır.”

İkimiz de gülüşmeye başladık.

Rahibe o ana kadar konuşmaya katılmamıştı. Aynı zamanda çok ilgisiz duruyordu. Fakat ben ise madamın sözünden uyanarak dedim di:

“Cariyeler hakkında size verdiğim bilgiler, dini kurallarla ile insani değerlere önem veren ailelerin adet davranışlarına dayanmaktadır. Yoksa dünyada her şeyin bir iyi yönü, bir de kötü yönü vardır. Hatta bazı şeylerin kötü yönleri, iyi yönlerinden fazladır. İnsanlar, en iyi şeyleri bile suiistimal etmeye, bozup değiştirmeye eğilimlidirler. Binaenaleyh esaret meselesinde de türlü fenalıkların meydana geldiği tamamen inkâr edilemez. Baba evini bırakmamak isteyen bir kızı, sırf maddi karşılığında faydalanmak için satmaya kalkan, kızını buna zorlayan babalar da bulunabilir. Diğer taraftan aldığı cariye dinin iyilik emirlerine karşın kişisel çıkarları açısından davranan, üç beş sene çalıştırdıktan sonra onu tekrar satıp yeniden esarete düşmesine neden olan kimseler de tamamıyla yok değildir. İnsanlar en yararlı, en güzel kanun ve kuralları bile kendi bencillik ve garazları yolunda yorumlayıp suiistimal edemezler mi?”

Ama insanlık gereği şurası teselli kaynağıdır ki bu meselede dinin hükümlerini, örf ve İslami gelenekleri, kasıtlı ve yanlış yorumlayıp suiistimal edenler gerçekten çok nadir görülmektedir. Aynı zamanda toplum tarafından bu gibi kimseler hak ve iyiliğin sınırları dışına çıkmış, haksızlar ve saldırganlar olarak görülüp kınanırlar.”

Madam F, bu değeriendirme ve açıklamalarını özel bir önemle ele alarak, mürüvvet denilen, yani yiğitlik, mertlik, hakkaniyet ve insanlığın Avrupa'da da ana-baba ile çocuklar; karı-koca ve kardeşler arasında bile bazen veya çoğunlukla göz ardı edildiğini itiraf ettikten sonra sözlerini şöyle sürdürdü:

“Madam! Esirlik aleyhine ne söylemek mümkünse tamam... Avrupa'da onların tamamı söylenmiş ve yazılmış. Herkes tarafından da biliniyor. Bizce bilinmeyen yönleri şu sizin açıkladığınız noktalar idi. Bunları da sizden duymuş olmaktan dolayı çok memnun oldum. Çok teşekkürler ederim. Fakat size bir şey daha soracağım madam. Çerkez kızlarının ana ve babalarından ayrılmalardaki ümit ve beklentilerini güzel bir surette beyan ettiniz. Lakin Çerkezlerin, henüz tamamıyla kendilerini bilemeyecek yaşdaki mini mini yavrucaklarını satanlarına ne diyeceksiniz?

“Madam! Onlar kızlarının yalnız hanım olmalarıyla yetinemeyip hanımlığın asıl özelliği olan tahsil ve terbiye ile de donanmalarını arzu edenlerdir. Onlar, üvey validelerin incitici ellerine evlatlarını bırakamayacak derecede yavrularını sevenlerdir. Çünkü küçük cariyeleri kimler alır bilir misiniz?”

“Onların satılmaları kalbime o kadar dehşet vermiştir ki kimlerin aldığını düşünmeye hevesim de kalmamıştır.”

“O dehşet, yapacağım açıklamayı dinlemekten sizi de men eder mi?”

“Hayır dinliyorum.”

“Küçük cariyeler alanların bir kısmı çocuk sahibi olamayanlardır; onları evlat edinirler. Bir kısmı da güzel güzel küçükleri alıp hanım olmaya hazırlarlar. Okuturlar, yazdırırlar. Bir şehir kızı gibi terbiye ederler. İleride beş yüzden bin liraya ka-

dar satabileceği bu cariyeye efendisi elinden geldiği mertebe hoş bakar. Kibar ailelerin, eş edinmek üzere aldığı cariyeler çoğunlukla bu kısımdandır. Bazıları da oğulları için, bu küçük kızları kendi evinde terbiye edip büyütürler. Uygun bir yaşa gelince oğullarıyla evlendirirler. Bir takımını da büyük aileler, çocuklarına refakat etsin diye alırlar. Kibar kız çocuklarının çoğunluğunun kendi yaşına denk birer küçük cariyesi olur. Bunlar bu küçük hanımıyla beraber okur, yazar ve eğitim görürler. Hanımının gelin olduğu gün onlar da azat olurlar. Bir hanım gibi terbiye gördüğü için onlara rahatlıkla iyi bir koca bulunur. İşte madam, Çerkezler de bunları gördükleri için, anneleri ölen küçük yaştaki çocuklarını analık elinde hırpalatacağına, rahata düşmesi ve ikbalinden ailesini de yararlandırması için satarlar.”

Madam F, “Fakat sizden aldığım bu bilgilere göre, benim duyup bildiğim Türkiye’ye gelmemiş gibiyim. Yanlışlıkla başka bir memlekete geldim sanıyorum.”

“Bunun sebebi vardır madam. Avrupalılar, İstanbul’a gelince doğrudan Beyoğlu’ndaki otellere giderler. İstanbul’da kaldıkları süre içinde de Beyoğlu halkının içinde yaşar, onların durumlarını ve yaşam tarzlarını öğrenirler. İstanbul, Üsküdar ve Boğaziçi’nin ise sadece sokaklarından rıhtımlarından geçerler. Buraların hayat tarzları, usul ve adetleri Beyoğlu’na hiç benzemez. Rehber olarak yanlarına aldıkları tercümanlar da zaten Beyoğlu âleminde başka bir şey bilmediklerinden sorulanlara cevap verme zorunluluğuyla akıllarına geleni uydurup söylerler. Gezginler de onlardan işittiklerini gerçek sanarak seyahatnamelerine kaydederler. Bu seyahatnamelerin bazılarını okuyunca, biz bile bilmediğimiz bir memlekette bahsediyor sanıyoruz.”

Biz bunları konuşurken içeriye bir Habeş’li cariyeye girdi. Küçükten büyüyen bu kızcağız, süs ve düzeni çok sevdiğinden zarif bir tuvaletle bulunuyordu. Madam F, onu görünce; “Â! Bu kim?” diye sordu. “İşte bunun süsü, baş kalfanınınkinden daha da güzel.”

“Bu da küçükten büyümüş bir cariyeye madam! Emeği de çok. Azatlık zamanı geldiğinde azat edeceğimizi söyleyince razı olmadı. Azatlığı kabul etmedi.”

“Niçin?”

“Buradaki rahatı bulamam diye istemedi. Lakin biz de kendisini muhayyer kıldık, kendi tercihinine bıraktık. Yani, *‘İsteddiği zaman kendi kendini azat edebileceğine’* dair eline bir senet verdik.”

Madamın çok ilgisini çekmişti; Habeşistanlı cariyeyi çağırıp yanına oturttu, benim aracılığımla niçin azat istemediğini sordu. Habeşlinin cevabını Fransızca’ya çevirerek madama aktardım: “Azatlığın bana ne lüzumu var? Ne zaman istediğim gibi bir koca çıkarsa kendi kendimi azat edeceğim.”

Madam kendisinin nasıl bir koca istediğini sordu. Habeşli cevap olarak; “Efendisinin hanesinde yediği gibi yedirecek ve giyindiği gibi giydirecek ve buradaki hizmetten fazla bir hizmet gördürmeyecek bir koca bulmayınca evlenmeyeceğini” söyledi.

Ramazan ve Oruç

Bu esnada iftar topu atılmıştı. Yemek odasına geçip sofraya oturduk. İftar tepsisini dikkatle inceleyen Madam F:

“Asıl yemekten önce böyle çerez nevinden şeyler bizde de sofraya konulur. İsmine de ordövi⁵ derler. Demek oluyor ki bu hâl sizde de âdettir.

“Evet, Hazreti İsa Aleyhisselam’a indirilen sofraya benzer ve Ramazan ayına özgü bir gelenektir.”

Bu ana kadar konuşmalara katılmayan, belki de konuları önemsiz bulduğundan sürekli susan rahibe, bu sözümü işitince birden “Taklit ettiğiniz İsa sofrası nedir?”⁶ diye söze karıştı.

Ben, “Havariler⁷, Hazreti İsa’dan pek çok harikulade işler görmüşler ise de bunlar hep yeryüzüyle ilgili mucizelerdi. Bir de mucize-i semaviye (gökyüzüyle ilgili mucizeler) görmek istemişlerdi” diye anlatmaya başladım. Onlar; ‘Ey Meryem’in oğlu İsa! Rabbin bize gökten bir sofras⁸ indirir mi?’ diye sordular.

5 Hors- d’oeuvre: (Fr.) Çerez ve meze gibi iştah açacak yiyecekler.

6 Hazret-i İsa ile havarilerine gökten indirilen ve üzerinde yiyecekler olan sofras (Bkz. Kur’an-ı Kerim Maide suresi, ayet: 110–120.

7 Havariler: Hazret-i İsa’ya hayatta iken inanan müminler.

8 Arapçası: mâide.

Hazreti İsa 'Eğer mümin iseniz Allah'tan korkunuz.' karşılığını verdi⁹. Onlar 'İsteriz ki biz o sofradan yiyelim de kalplerimiz mutmain olsun, bize doğru söylediğini kesin olarak bilelim ve ona gözleriyle görmüş şahitler olalım.' demişlerdi¹⁰. Hazreti İsa 'Ya Rab bize gökten bir sofrayı indir. Bize evvel ve ahirimize bayram ve senden (benim peygamberliğime) bir mucize olsun.' demişti. İşte Maide kıssası, Kur'an-ı Kerim'de böyle anlatılmıştır."

Rahibe tekrar sordu:

"Peki öyle bir sofraya inmiş mi?"

Ben, "Evet!" diye karşılık verdim. Tefsircilerin açıklamalarına göre, Hazreti İsa'nın duası üzerine melekler gökten üzeri mendil ile örtülü bir sofrayı indirmişler. Alt ve üst taraflarında birer parça bulut olduğu hâlde yere inmiş ve havarilerin önüne konmuş. İsa (Aleyhisselam) ağlayarak Cenab-ı Hakk'a şükürler etmiş. Sofranın örtüsünü kaldırılınca üzerinde çeşitli yiyecekler olduğunu görmüşler. Bu yiyeceklerin neler olduğu konusunda rivayetler çeşitlidir. Fakat meşhur olan rivayete göre; o sofrada ekmek, balık, bazı sebze türleri, yağ, bal, peynir ve pastırma varmış. Bundan dolayı biz de Ramazan akşamlarında iftar sofralarında o gibi şeyleri bulundururuz. Uğur ve bereket sayarak onunla iftar ettikten sonra akşam yemeğimizi yeriz."

Yemeğe başladıktan sonra konuşma daha çok Türk yemekleri üzerine sürdü. Sofradaki bütün yemeklerin tadına bakan madamlar, özellikle baklava ve tavukgöğsünden çok hoşlandıklarını söylediler. Bunlar lezzetli, hem de oldukça hafif yemeklerdi onlara göre. Bir ara konuşma oruç konusuna dön-

9 Kur'an: Maide Suresi, ayet: 112.

10 Kur'an: Maide Suresi, ayet: 113.

dü. Madam F, orucun sabahtan akşama kadar hiçbir şey yememek ve içmemekten ibaret olduğunu öğrenince bunu pek güç bir ibadet olarak gördü. Gayet nazık bir dille orucun zorluğunu bana da kabul ettirmek istedi.

Ancak ben “Cenâb-ı Allah’ın bize olan iyilikleriyle kıyaslarsak hiç de güç değildir.” diye düşüncemi söyledim. “Öyle sanıyorum ki Hıristiyanların perhiz, inziva ve nefis terbiyeleri dini uygulamaları, bizim oruç ibadetimizden daha az külfetli değildir. Hatta Hıristiyanlıkta, gerek kadın gerek erkek, bütünü dünya nimetlerini terk ederek kendini ibadete veren ve dünyevî zevklerden kaçınan insanlar da az değildir. Hal böyleyken bu insanlar için dünya zevklerini feda ettiklerinden dolayı dayanılmaz zorluklara kendilerini atmış oldukları hatıra getirilmez.”

Sözün burasında rahibeye yönelerek konuşmamı bir soruyla tamamladım: “Siz ne dersiniz hemşire?”

Rahibe, “Cenabı Hak’ın iyilik ve yardımlarına karşı şükretmek amacıyla ne kadar ibadet edilse azdır derim” diye karşılık verdi.

Ben, “Şüphe yok!” diye devam ettim. “Gerçek rahipler için Kuran-ı Kerim’de şöyle buyrulmuş: ‘İman edenlere düşmanlık etmede insanların en şiddetlisinin kesinlikle Yahudiler ile Allah’a ortak koşanlar olduğunu görürsün. Yine onların iman edenlere sevgi bakımından en yakınının da “Biz Hıristiyanlarız” diyenleri bulacaksın. Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar.’¹¹

11 Kur’an-ı Kerim: Maide Suresi, ayet: 82.

Kuran'daki Hazret-i İsa

Bu arada yemek de sona ermişti; sofradan kalktık. Salona gittik. Biraz da ev sahibesi ve aile fertleriyle sohbetlerine tercümanlık yaptım. Sonra Madam F...’nin yarım kalan arzusunun tamamlamak üzere evin diğer odalarını dolaşmaya başladık. Yanımıza aileden bir iki kişi de katılmıştı. Odaların birinde kitap okuyan bir hanımla karşılaştık. Kadının başörtülü ve okuduğu kitaba karşı aşırı saygılı olması dikkat çekiciydi. Nitekim rahibe hemen; “Bu hanımın okuduğu Kuran mıdır?”, diye sordu.

Ben, “Kuran’ın Türkçe tefsiridir¹².” diye cevap verdim. Zira kadın Mevâkıb Tefsiri¹³ okumaktaydı.

Rahibe, “Acaba okuduğu ayetler neye dairdir.” diye tekrar merakla sordu.

Okuyandan sordum; “Âl-i İmrân Suresiydi”¹⁴ Fransızcaya “İmran ailesinin suresi” diye çevirdim.

“İmran kimdir?”

“İmran ikidir. Biri Hazreti Musa’nın pederi ve diğeri Haz-

12 Tefsir: açıklamalı Kur’an mealî.

13 Tefsir-i Mevâkıb (İsmail Ferruh-1865).

14 Âl-i İmran: Kur’an-ı Kerim’in 3. Suresi. Hazret-i Meryem’in babasının mensup olduğu İmran ailesinden bahsettiği için bu adı almıştır.

reti Meryem'in pederidir. İkisi de İsrail oğullarının ulularındandır.”

“Burada İmran ne münasebetle zikrolunuyor?”

“İkinci İmran'ın karısı Hınna hamileyken kocası İmran vefat etmiş. Hanım doğuracağı çocuğu Beyt-i Mukaddes'in¹⁵ hizmetine adanmış. Çünkü o zamanlarda büyük zatlarca erkek çocuklarını beyt-i mukaddes hizmetine vermek âdetmiş. Hınna, adağını adarken erkek çocuk doğuracağını düşünüyormuş. Fakat kız çocuğu olmuş. Ve adını Meryem koymuş ki, İbranice âbide ve zahide, yani çok ibadet eden demektir. Fakat kadın, çocuğunun erkek olmayışı nedeniyle hüzünlenmiş; ‘Ya Rab kız oldu...’ demiş. Cenabı Hak ise onu güzel kabul buyurmuş ve güzel terbiye edip yetiştirmiştir. Hınna, adağını yerine getirmek için onu Beyt-i Mukaddes'in hizmetçilerine takdim ettiğinde, imamlarının kızı olduğundan her biri onu kendi eğitimi altına almak istedi. Aralarında kıskançlık meydana geldi. Bunun üzerine kuraya başvurdular. Kura Hazreti Zekerriyya'ya çıktı. Hazreti Meryem'e mescitte bir hücre tahsis ettiler ve eğitimini Hazreti Zekerriyya üstlenmiş ve kefil olmuştu. O esnada Hazreti Zekerriyya'ya da Yahya adında bir oğlunun dünyaya geleceği ilahi olarak müjdelenmişti. Fakat Kuranıkerim'de Meryem'e mensup bir süre vardır; adına “Sure-i Meryem¹⁶” denilir. Bu kıssaların ayrıntısı ondadır.”

Rahibenin merakı artmıştı.

“Aman o sureyi bulsunlar ve okusunlar da dinleyelim.”

15 Beytu'l-Makdis olarak da söylenilmektedir. Kudüs'te Süleyman Peygamber tarafından yapılan bu eserin adı sonradan Mescid-i Aksa oldu.

16 Kur'an-ı Kerim'in 19. Suresi. Doksan sekiz ayet olan Meryem Suresi, özellikle Hazret-i Meryem'den ve Hazret-i İsa'yı dünyaya getirmesinden söz ettiği için bu adı almıştır.

Tefsir okuyan kadın Sure-i Meryem'i açtı. Hazreti Zekeriyaya'ya ve Hazreti Meryem'e dair olan ayetleri ve tefsirlerini okudu. Ben de bir taraftan Fransızca'ya çeviriyordum. Hazreti Meryem'e Cebrail (a. s.)'in beşer suretinde göründüğünü ve gömleğinin yakasına ruh üfürdüğünü tafsil ettim. Daha sonra Hazreti Meryem kendisinde hamilelik belirtilerini hissedince bir hurma ağacının yanına gelip: "Ben kavmimin karşısına nasıl çıkacağım? Keşke ölseydim de bütün bütün adım unutulmuş olsaydı", dediğini, Cebrail'in gelip nasıl teselli verdiğini ve Hazreti İsa'nın beşikte iken konuşmasını tercüme ettim. Rahibe aşırı derecede etkilenmişti. "Demek ki siz Hazreti İsa'nın babasız doğduğuna inanıyorsunuz", dedi.

"Bizce inanmayan kâfir olur." diye karşılık verdim. "Biz peygamberleri birbirinden ayırmayız. Fakat içlerinden altısını yani Muhammet, İsa, Musa, İbrahim, Nuh, Âdem (salat ve selam üzerlerine olsun)'i diğerlerinden üstün biliriz. Hazreti Âdem'i topraktan yaratan Allah, babasız bir insanı da yaratmaya gücünün yeteceğinden şüphe edilemez. Bu akıl ve hikmetten uzak bir şey değildir."

İncil'deki Hazret-i Muhammed

“Siz İncillere de inanır mısınız?” diye sorusunu yeniledi rahibe.

“Evet, Cenabı Hak tarafından Hazreti İsa'ya İncil-i Şerif namında bir kitap indirdiğine inanırız. Zira Kuran-ı Kerim'in pek çok yerlerinde İncil geçmektedir. İncil-i Şerif'in bazı içeriği Kuran-ı Kerim'de de yer alır. Hatta Hazreti İsa'nın “Benden sonra Ahmet adında bir peygamber gelecek”, diye müjdelemesi de Kuran-ı Kerim'de açıktır¹⁷.

“Bu ne demek? Ben öyle bir rivayet bilmiyorum.”

“Yuhanna İncil'inin on dördüncü on beşinci on altıncı faslılarına bakalım!”, dedim ve İncillerin Fransızca nüshasını kütüphaneden çıkardım. Ve bu üç faslı bulup Hazreti İsa'dan sonra bir peygamber geleceğine dair olan on dördüncü faslın on altıncı ve yirmi dokuzuncu ayetlerini ve on beşinci faslın yirmi altıncı ayeti ve on altıncı faslının birinci, yedinci, sekizinci, dokuzuncu, onuncu, on birinci, on üçüncü ve on dördüncü ayetlerini okudum.

17 Kuran-ı Kerim, Saff Suresi, 6. Ayet: “Hatırla ki, Meryem oğlu İsa: Ey İsrailoğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim, demişti. Fakat o, kendilerine açık deliller getirince: Bu apaçık bir büyüdür, dediler.”

Rahibe, “Bu ayetlerden Hazreti İsa’dan sonra bir peygamber geleceği manası çıkmaz bunlar kilisece başka yolda tefsir olunmuştur. Ve Yuhanna İncili gayet hassas olduğu için herkes anlayamaz.”

Ben, “Evet! Haklısınız” dedim. “Yuhanna İncil’ini hakkıyla anlamak pek güçtür. Lakin bu ayetleri okuduğumuzda Hazreti İsa’dan sonra herhalde diğer bir peygamber geleceği anlaşılr¹⁸.”

“Bu geleceği tebşir olunan zat Yunanca İncil’de Paraclet diye zıkr olunmuştur ki Fransızcası consolateur (teselli verici) demektir¹⁹.”

“Bize göre ise Paraklit (Faraklit), *Priklit* kelimesinin değişmiş halidir²⁰.”

“Ben bu *priklit* kelimesini hiç duymadım.”

Ben de, “Bunu Fransızca kitaplarda gördüm”, deyip Kuranıkerim’in Fransızca tercümesini kütüphaneden çıkardım ve

18 “Şimdiyse beni gönderene gidiyorum... Benim gitmem sizin için hayırlıdır. Çünkü gitmezsem “yardımcı/tesellici” (Yunanca İncil’de: Paraclet) size gelmez. Fakat gidersem onu size gönderirim. O geldiği zaman, günah için, salah için ve hüküm için dünyayı ilzam edecektir...” (Bkz. Yeni Ahid, Yuhanna, Bap 16: 5-15.)

19 “Tesellici/avutucu” olarak tercüme edilen kelimenin Yunanca İncil’deki şekli “parakletos”tur. İncil’in daha sonra diğer dillere çevrilirken bu sözcük “paraclet” veya İngilizce “conforter” olarak yer almıştır ki, hepsi de “tesellici, rahatlatıcı, avutucu” anlamına gelmektedir. Ancak, Yunanca İncil’de “paracletos” (tesellici/avuntucu) olarak geçen sözcük Latince İncil’e “invocare” diye geçmiştir; “yardım dilemek” anlamındadır. Yeni İncillerde (Fr.) “consolateur”, (İng.) “conforter” olarak belirir. Türkçeye yeni çevirilerde “yardımcı” kelimesi kullanılmaktadır.

20 Yunancada “paraclet” sözcüğüne benzer bir sözcük vardır ki o da “priclit (priclytos)”tır. “Priklit” sözcüğü “Çok övülen kimse” anlamını taşır; bu Arapçada “Ahmed” sözcüğünün karşılığıdır. Fatma Aliye Hanım, asıl İncil’de geçen sözcüğün “priclytos” olması konusuna dikkat çekiyor.

Sure-i Saff'ın altıncı ayetini²¹ okudum ve mütercim Kazimirs-ki'nin²² buna dair olan açıklamasını gösterdim ki aynen Ze-bur'da naklolunur:

“Mahomet porte plusieurs noms chez les Musulmans; in-dépendamment des épithètes répondant à quelque qualité, et dont le nombre est porté jusqu'à environ cent, il est nommé Ahmed, le glorieux; el Moustafa, l'élú; Mahmoud, le glorifié, etc. Nous avons fait Mahomet de Mohammed, le glorifié; ce mot vient de la même racine et a le même sens qu'Ahmed, qui à son tour répond au mot grec périclytos, le glorieux. Les ma-homelans prétendent que Jésus Christ a prédit la venue de Mohammed, Ahmed, du priclytos (Evang. Ioann., XVI, 11) et que le paraclet (paracletos), que l'on sait s'appliquer à la des-cente du Saint-Esprit, n'est qu'une altération du priclytos, imaginée par la mauvaise foi des chrétiens²³.”

Madam F, rahibeyle yaptığımız sohbeti “Fakat siz bu dini sohbeti ilerlettiniz.” diyerek böldü. “Bu gibi şeylerin gerçek sonuçları ancak ahrette belli olacaktır.”

Ben, “Öyle ya!” diye karşılık verdim. “Şu kadar ki bizim

21 Bkz. Yukarıda 17 numaralı dipnot.

22 Albert de Biberstein Kazimirski (1808-1887). 19. yüzyılın en şöhret-li dilci ve sözlük yazarlarından. Birçok sözlük yayınlamış ve Ku-ran'ı Fransızca'ya çevirmiştir.

23 Türkçe çevirisi: Birçok insan Mehmet ismini taşır. Bunun dışında ba-zı sıfatlarına karşılık gelen isimler de kullanılır. Bunların sayısı yak-laşık 100'dür. En çok “övülen” anlamında Ahmed, “seçilmiş” an-la-mında Mustafa, “yüceltilmiş” anlamında Mahmud vs.dir. “Mehmet” ismi Muhammed'ten (övülen) dönüştürülmüştür. Aynı kökten gelir ve aynı anlamdır. “Ahmed” kelimesinin anlamı, Yunanca “périclytos” kelimesine karşılık gelir. Müslümanlar Muhammed'in, İsa geleceğini bildirdiği Priclytos (Ahmed) olduğun öne sürerler. Kutsal Ruh'tan geldiğine inanılan “Paracletos”, Priclytos'un Hristiyanların yanlış inancı sonucu değişmiş halidir.

daha şimdiden bile korku ve telaşımız yoktur. Peygamber efendimiz, kendinden önce gelen peygamberleri kendi ümmetine de tanıtmış, kabul ve tasdik ettirmiş olduğundan, hepsinin teveccüh ve şefaatinin de bizim için hazırlamış demektir.”

Bu arada yatsı ezanı okunmuştu. Ev halkı teravih namazı için hazırlanmışlar, odadan gitmeye başlamışlardı. Bu durum misafirlerin dikkatini çektiği için hemen “Nereye gidiyorlar?” diye sordular. Ben de “Ramazan geceleri bizim bir uzun namazımız vardır onu kılmaya gidiyorlar.” diye cevapladım.

“Peki siz gitmeyecek misiniz?”

“Şimdi misafirleri ağırlama vazifesi bana aittir. Ben sonra kılarım.”

“Bu ibadeti biz de görebilir miyiz?”

“Sizin için zahmet olmazsa elbette... İbadetlerimizi arzu edenlerin görebilmeleri yasak değildir. ‘Müslüman dini aşıkârdır’ diye bizde meşhur bir söz vardır.”

“Pek memnun oluruz.”

“Buyurun...” diyerek kendilerini topluca namaz kılan ve evin divanhane²⁴ dediğimiz büyük salonunda kadınlar için ayrılmış bölüme götürdüm. Arka tarafta durup cemaatle kılan namazı izlemeye başladılar. Her selamdan sonra İhlas Suresi’nin²⁵ tekrarlanması dikkatlerini çekmişti; anlamını sordular. Ben de sureyi Fransızca’ya tercüme ettim.

Çevirimi dinleyen Madam F., “Tekrarlandığı kadar varmış; çok büyük ve çok güzel sözler.” diye düşüncelerini ifade etti.

Teravihin son selamında İhlas Suresi’nden sonra (Rabbe-

24 Konaklardaki büyük oda, salon.

25 İhlâs Suresi: “De ki: O, Allah birdir. Allah sameddir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur.”

nâ amennâ ilh..²⁶⁾ ayet-i kerimesi okununca herkesin ellerini yukarıya kaldırması dikkatlerini çekmişti; “Bu okunan nedir?” diye sordular.

Ben, “Bu Kuran-ı Kerim’den bir ayettir. Havarilerin sözlerini hikâye eder.” dedikten sonra manasını Fransızca’ya çevirdim: “Ey bizim Rabbimiz bize indirdiğin kitaba iman ettik ve resule (İsa’ya) tabi olduk. Artık bizi şahitler ile beraber yaz.” Ramazan’da kılınan teravîh namazlarının ardından daima bu ayeti okumanın adet olduğunu ekledim.

Rahibe: “Siz havarileri nasıl tanırırsınız?”

“Biz onları Hazreti İsa’nın has dostları biliriz.”

Rahibe: “Hazreti İsa’ya Tanrının oğlu der misiniz?”

“Hayır. Biz onu Allah’ın kulu ve bir büyük peygamberi biliriz.”

Rahibe: “Babasız doğduğuna inanıyorsunuz öyle mi?”

“Evet, önce de söylendiği gibi Cenabı Hak onu mucize olarak babasız yaratmıştır. Hazret-i Âdem’i ise hem babasız hem de anasız, topraktan yaratmıştı. Luka İncili’nin üçüncü faslının son ayetinde Hazreti Âdem için de *İbnullah* (Allah’ın oğlu) denilmektedir. Hele Habil ve Kabil vakasından sonra Adem’in oğullarının *Tanrının oğulları* ve *Şeytanın oğulları* diye iki gruba bölündüğü Tevrat’ta açıktır. Eğer Cenabı Hak onun babası olursa, bir de ana bulmak gerekecektir. Bir melektir denilecek olursa, şariatların kesinlikle men ettiği mitolojideki batıl inanışlara düşülmüş olur. Musevilikte de Allah’a baba; mümin ve aziz kullara İbnullah denilirdi. Her millette böyle bir takım benzetme sözleri vardır. Cenabı Hak’a baba tabiri de bu kabilden iken sonradan gerçek babalık aranmaya kalkışıl-

mıştır. Bundan dolayı artık *baba* ve *oğul* tabirlerinden maddi *analık* ve *babalık* anlamları çıkartılma yanlışlığına düşüldüğünden İslamiyet'te bu tabirlerin kullanılması men olunmuştur. Yoksa bizde Kâbe-i Mükerreme'ye 'Beytullah' (Allah'ın evi) deriz ki bu aslında Allah'ın şerefli ve saygın kıldığı ev demektir. Cenabı Allah'ın gerçek evi demek olamaz. Zira Cenabı Hak, mekândan münezzehtir²⁷. Bunun gibi; 'yedullah' tabiri kullanılır ki Allah'ın kudreti demektir. Çünkü Cenabı Hak bedenden münezzehtir.”

Rahibe; “Siz Hazreti İsa'nın çarmıha gerilmesinden sonra semaya çıktığına da inanıyor musunuz? diye yeni bir soru yöneltti.

Ben, “Semaya çıktığına inanırız ama çarmıha gerildiğine inanmayız.” diye karşılık verdim.

Bu cevabım karşısında söze karışan Madam F., “O ne demek?” diye sordu. “Yahudiler çarmıha astık diyorlar. Biz de evet astılar diyoruz. Ondandır altı yüz sene sonra gelen bir dinin iki tarafı da yalanlaması dikkat çekicidir değil mi?”

“Hristiyanların bu meselede doğrudan doğruya kendilerine ait bir kaynaktan doğan ve kesintisiz kendilerine ulaşmış bir rivayetleri yoktur,” dedim. “Yahudilerden işittikleri şeyi almış ve kabul etmişlerdir. Bu hâlde İslamiyet Hristiyanları değil, yalnız Yahudilerin haberlerini çürütmüş oluyor. Çünkü bilindiği gibi Hz İsa'yı gece kaldırdılar bir konağa götürdüler. Havarilerin hepsi dağıldı. İçlerinden yalnız birisi uzaktan uzağa, biraz arkasından gittiyse de Hazret-i İsa'yı konağın içine aldıklarında o da bir tarafa çekilip gitmiştir. İçeride ne yapıldığını hiç birisi görmemiştir. O gün diğer idam olunacak insanlar da vardı. Alacakaranlıkta Yahudiler İsa diye ona benze-

27 Tenzih edilmiş, temiz, arı, uzak.

yen birini asmışlardır. Allah Teala Hazretleri de İsa Aleyhisse-
lam'ı semaya yükseltmiştir. Bize tebliğ olunan budur.”

Biz bunları konuşurken namaz da tamam olmuştu. Adet
olduğu üzere birer şerbet içildi. Biraz daha havadan sudan ko-
nularla sohbetimizi sürdürdük. Karşılıklı latifeler yaptık. Ma-
dam F, seyahatinin amaçlarından olan gerekli bilgileri almış
ve bilmediği bir çok şeyleri öğrenmiş olduğundan bahsederek
teşekkür etti. Aynı şekilde rahibe de madamın teşekkürüne
özellikle evde görmüş oldukları misafirperverlikten dolayı
minnettarlık ifade belirten nazik sözlerle iştirak etti. Ardından
bütün ev halkına ayrı ayrı vedalar ederek çıkıp gittiler.

İKİNCİ SOHBET

Çokeşlilik

Birinci sohbetimde anlattığım misafirleri kabulümüzden bir hafta sonra, bir mektup aldım. Zarfı açınca içinde bir başka zarfla daha karşılaştım. Ayrıca bir de kart vardı. Kartın üzerindeki notta; “Kartın sahibesini evimize kabul edip edemeyeceğimizi, kabul edilirse ne zaman olacağı” soruluyordu. Fakat kartın sahibinin adını tanıyamamıştım. Diğer zarfı açtım, mektuptaki imzayı tanıdım. Mektup bir sene önce evimizi ziyaret etmiş, saygın seyyahlardan Paris’te yaşamakta olan bir madam tarafındandı.

Mektupta madam, görüşmemizin anılarını andıktan sonra, değerli dostlarından olan ve kocası ile İstanbul’a gelen Madam R.’den bahsediyordu. Madam R., yol hazırlıkları yaparken kendisinden evvelce İstanbul’a gittiği için gezilecek ve görülecek yerler hakkında bilgi almak istemiş ve bir Türk evine giderek bir Türk ailesi görmek arzusunda olduğunu belirtmiş. Bunun için ne yapması gerektiğini sormuş ve yardımcı olmasını istemiş. Madam, mektubunda gelecek madamın son derece âlim ve fazıl bir kimse olduğundan, onunla tanışıp sohbet etmekten çok memnun olacağımızı tahmin ettiğinden bizim evimizi tavsiye ettiğini belirtmekteydi. Böyle bir tavsiyeden dolayı da mahcup olmayacağını umduğunu eklemişti.

Madamın yazdığına göre misafirimiz olacak Madam R., İngiliz asıllıydı. Fakat birkaç dile aşına ve Fransızca'yı ise kendi ana dili gibi biliyormuş. Benim Fransızca bilmem nedeniyle iletişimde zahmet çekmeyecektik. Mektup Madam R. hakkında biraz daha açıklama yaptıktan sonra kendisine hiç çekinmeksizin bir *filozof* diyebileceğini de ekleyerek sona eriyordu.

Mektubu getiren şahıs, cevabımızı beklemekteydi. Hemen kendisiyle ertesi gün buyurmaları ve akşam da iftara kalınmaları için haber gönderdik.

Ramazanda herkesin, özellikle akraba ve yakınların bir birlerine iftara gitmek âdeti bilinir? Ertesi gün, yani misafirimizin geleceği günün akşamı, akraba ve taallukattan birçoğunun bizde iftarda bulunacakları bir akşamdı. Saat on birde²⁸ toplu halde salonda otururken bir cariyeye geldi ve: "Misafir madam gelmiş, dışardan haber verdiler. İçeriye girecekmiş". Hemen karşılamak için davrandım. Mektupta anlatılanların etkisiyle, yaşlı bir filozof madamla karşılaşacağımı tahmin etmekteydim. Fakat yanılmışım... Karşımdaki otuz yaşlarında, son derece güzel bir hanımdı.

Madam R. ağır kumaştan mantosunu zarif bir şekilde arkasına atınca güzelliği daha da ortaya çıkmıştı. Son günlerin modasına uygun ve ağır misafirliğe özgü bir şekilde giyinmişti. Şapkasını çıkarınca da saçlarının usta bir *fam dōşambır*²⁹ tarafından taranıp toplanmış olduğu görülüyordu.

Paris'teki madamın yazdığına göre; göreceğimiz Madam R. filozoftu. Dolayısıyla yaşlıca, süse ve modaya hiç önem vermeyen, pek sade giyinmiş birisi olmalı değil miydi? Şaşırtıcı

²⁸ Alaturka saat ile akşama bir saat kala.

²⁹ Femme de chambre (Fr.): Oda hizmetçisi.

bir durumdu. Fakat Madam R...’yi tanıdıktan sonra yanıldığını anladım. Öyle saçını değirmende ağartmış cahiller güruhundan değildi. Küçük yaşından beri ilim âşığı olan babası tarafından başlatılmış olduğu eğitimlerine hâlâ devam etmekteydi. Otuz yaşına varan ömrünü eğitim ve öğretimle geçirmiş olduğu gibi, daha ağarmamış olan saçlarını bundan sonra da değirmende ağartmayacağını anladım. Hiçbir vaktini boşa geçirmemiş, zamanını bilim ve araştırmaya adanmıştı. Öğrenmeye olan merakından dolayı bundan sonraki ömrünü de yine bu yolda sarf edeceğinden emin oldum; zira bildiklerinin hiç birini yeterli görmüyor, büyük bir arzu ve hevesle her şeyi öğrenmek için çaba sarf ediyordu. Tuvaletinin zarafet ve mükemmeliyeti ise taşıdığı isim ve unvanın şerefini muhafaza etmek akranlarından ayrı bulunmamak ve öylesine zengin olduğu hâlde kendisine cimri dedirtmemek içinmiş.

Madam R., güzelliğiyle kibirlenen kadınlardan değildi. Güzelliğine dikkat bile etmiyor ve görmüyordu. Güzelliği tabiatla arıyordu. Aşkını tamamıyla ilme vermiş olan bu güzel kadının kalbinde başka birine yer olmadığından, hayran olduğu babası yaşındaki bir ilim adamıyla evlenmişti. Kocasının büyük serveti sayesinde, bu ana kadar öğrenmiş olduğu şeyleri gözüyle de görmek arzusuyla dünyayı dolaşıyordu.

Mantosuyla beraber cariyenin eline vermiş olduğu yelpaze, çoğu madamların serinlemek için değil sırf değerini halka göstermek için, hava serin de olsa, gereksiz yere ellerinde salladıkları oldukça pahalı bir türdendi. O gece hava yelpazeye lüzum gösterecek derecede sıcak değildi; madam yelpazesini salona götürmeyip dışarıda bıraktı. Bu durum onun yelpazeyi gösteriş için bulundurmadığını, gerekliliğine bağlı olarak taşıdığını gösteriyordu. Ancak böylesine pahalı ve değerlisini kul-

lanması, şan ve şöhretini koruma amacından kaynaklanmış olmalıydı. Gururun ne olduğunu tanımamış ve kibri tecrübe eylememiş olan bu nezaket timsali hanım, daima mütevazılığı koruyor, tatlı bir ses tonu, latif bir şive ve eda ile söylüyordu. İngilizlerde nadir olan kestane rengi saçları ve koyu mavi (79) gözleri, güzel olan yüzüne bir de şirinlik eklemişti. Kıyafeti yukarıda söylediğim gibi son modaya uygun, zarif bir tarzda ise de sadeliğine itina gösterilmişti. Üzerinde cicili bicili hiç bir şey yoktu. Son derece kibar giyinmişti.

Madam R. manto ve şapkasını çıkarırken ben de onu kısa bir müddet baştan ayağı inceleme fırsatı bulmuştum. Sonra kolumu takdim ettim ve dedim ki:

“Madam bizim cemiyetlerimizde erkekler bulunmadığı için kabul buyurursanız kendi kolumu takdim edeyim!”

“Teşekkür ederim madam! Dostum Madam C.’den övgüsünü işittiğim kimseyle mi teşerrüf ediyorum?”

“Rica ederim efendim, misafire ilgi ve saygı borcumuzdur. Ayrıca buyurduğunuz şeref de Madam C. tarafından bendenize ihsan olunmuş bir iltifat demektir.”

Madam ile kol kola salona girdik. Ev sahibesi ve diğer aile fertleriyle misafir bulunan akraba ve taallukatı ayrı ayrı kendisine takdim ettim. Madam C.’nin ev sahibesine ve diğer aile efradına göndermiş olduğu selamı tercüme ettim. Onların verdiği karşılıkları da madama ifade eyledim.

Madam R. kahveyi çok beğendi. Alışkanlığı olmadığı hâlde sunulan bir fincan kahveyi bütünüyle içip “Bunda olan çeşniyi şimdiye kadar hiç tatmadığımı” söyledi. Ben de Türk kahvesinin alafranga usulde olmadığını açıklayarak, hazırlanılışını anlattım. Ayrıca kahve hakkında bazı inceliklere dair bilgi verdim: “Kahve tütünün zıddına olarak ne kadar çok denizde

dolaşırsa o kadar bozulur. Bu kahve ise Yemen kahvesiydi. Aneze Arapları³⁰ vasıtasıyla Şam'a getirilmiş ve oradan da İstanbul'a nakledilmişti. Sadece Beyrut'tan buraya kadar deniz görmüştü. Bu yönüyle diğer kahvelerden üstündü.”

Madam R. misafir bulunan hanımların bu gece evde kalıp kalmayacaklarını sordu. Ben de “Çoğunluğu Boğaziçi'nde ika-met eylemekte olduklarından mehtap münasebetiyle gece gi-deceklerini” söyledim. “İftar için bu geceyi seçmelerinin bir nedeni de buydu. Ayın on dördüncü gecesi olduğundan meh-tabın güzelliğinden de faydalanmayı amaçlamışlardı.”

Madam çok sevinmişti. “Ben sadece bir Türk ailesi gör-meye razıydım ama bu akşam tesadüf bana daha çok aileyi ta-nıma fırsatı verdi. Benim geleceğimi bilmeyerek de olsa iftar ziyaretini bu akşam yaptıkları için onlara da teşekkür ediyor-um.”

Madamın bu sözlerini misafirlere tercüme ettim. Onlar da çok sevinmişlerdi. Memnuniyet ifade eden cevaplarını aynıyla tercüme ettim. Ayrıca üzüldükleri bir noktayı da ekledim: “Madamın güzelliğine ve nezaketine hayranlıklarıyla oluşan memnuniyetlerini yeterli bulmamışlar, sohbetle doğrudan ka-tılma şerefini elde edemedikleri için dil bilmediklerine çok üzölmüşlerdi.”

Sözün kısısı, bir müddet madam ile misafirlere tercüman-lık yaptım, birbirleriyle kaynaşmalarına ve sohbetlerine aracı-lık ettim. Madam R., İstanbul'a geleli bir hafta olmuştu. Vakit geçirmeden Türkçe öğrenmeye başlamıştı ve günde bir saat Türkçe dersi alıyordu. Bu nedenle epeyce kelime ezberlemiş-

30 Aneze Urbani: Kuzey Arabistan'dan Suriye ve Irak bölgesine yayılan büyük bir Arap aşireti.

[o0]bu sayfanın orijinalini kontrol et, sonra burayı değiştir

ti. Misafir hanımların sözlerini kendisine tercüme ederken bazen evet, bazen hayır diye kendisi cevap veriyor, sonrasını benim aracılığımla tercüme ettiriyordu. Bir hafta zarfında ne kadar Türkçe kelime ezberlediğini kaydetmişti. Bakınca hiç de küçümsenmeyecek miktarda olduğunu şaşırarak gördüm. Memleketine dönünce de terk etmeyerek Türk dili eğitimini tamamlayacağını söyledi. Dil öğrenmeye karşı yeteneği olduğu açıktı. Çünkü İngiliz olduğu hâlde Fransızca'yı bir Parisli gibi konuşuyordu. Ezberlediği Türkçe kelimelerin birkaçını telaffuz etti. Dilimizi de çok güzel telaffuz edeceği anlaşılmıştı.

Madam R. geldiğinden beri salondaki hanımların hepsine çok dikkatle bakarak incelemekteydi. Bakışlarını her birinin üzerinde ayrı ayrı dolaştırıyordu. Ama öyle rast gele değil, araştırmacı gözüyle bakıyordu. Ben kendisinin bu dikkatini, Türk kadınlarının elbise ve tuvaletlerini incelemesine yormuştum. Bir müddet sonra madam konuşmayı da bıraktı; dikkatini iki kat artırmış hanımlara bakmaktaydı. Epeyce devam eden bu halden sonra arzu ettiği bir şeye nail olamayan insanlarda görülen bir davranışla biraz yüzünü ekşitti, kaşlarını çatıp dudaklarını yaydı ve bana dönerek konuşmaya başladı:

“Çoktan beri keşfedeceğim iddiasında bulunduğum bir şeyde başarılı olamadığımı yarım saatten beri sarf ettiğim çabamın boşa çıkması bana anlattı. Bu iddiamdaki mağlubiyetimden hasıl olan üzüntü üzerine bari vereceğiniz bilgilerle tescilli olayım.

“Peki madam, buyurunuz.”

“Bu salon içindeki hanımlardan hangisi, hangisi ile ortak-tır?”

“Pardon madam! Müsaade buyurursanız emir buyurdu-

ğunuz bilgiyi ifade eylemeden ben de size bir şey soracağım.”

“Buyurunuz.”

“Meseleyi nasıl keşfetmek iddiasındaydınız?”

“İki ortağın birbirlerine olan bakışlarıyla madam... Bura-ya geleli, yarım saattir birbirlerine düşman gözle bakacak olanlar hangileridir diye arıyorum. Fakat hepsinin birbirlerine dostça ve yumuşak bakışlarından başka türlüünü göremiyorum. Tek eşliliğin parmakla gösterilecek kadar az olduğunu bildiğim Türkiye’de böyle kalabalık bir topluluk içinde ortaklar bulunmamasının mümkün olmadığını düşünüyorum. Kolay kolay hiçbir şeyi kaçırmaz bildiğim bakışlarım için aldanmış olduğumu görüyorum da müteessif oluyorum.”

“Bakışlarınız ve zekânız yine sizin bildiğiniz gibidir madam. Ancak diğer yön, sizin bildiğinizin bütün bütün aksidir. Çünkü ortak olanları gerçekten parmak ile gösterilecek derecede nadir bulacaksınız.

“Aman ne söylüyorsunuz madam!”

“Gerçeği söylüyorum madam.”

“Demek ki şimdi şurada bulunan hanımların içinde ortak olanlar yok!”

“Ortak olanlar olmadığı gibi ortağı olanı da yok.”

“Böyle olmasına aslında kadın olarak hemcinslerim adına sevindim. Fakat az da olsa mademki ortaklar vardır, onlardan bazılarını bir arada görmüş olsam çok memnun olacaktım.”

“Sözünüz pek doğrudur madam. Kadınlar hangi milletten olursa olsunlar bu hususta daima birbirleriyle müttefikler.”

“Oh! Demek ki siz de bir Türk olduğunuz hâlde bu husus için benimle aynı fikirdesiniz?”

“Sizin fikrinizin daha ne olduğunu anlamadım madam.

Ancak kocaları kendi üzerine başka bir kadınla evlenmiş olan kadınlara acımak için yalnız beni değil, bütün Türk kadınlarını sizinle müttefik bulursunuz.”

“Ama benim işittiğime göre; Türklerde, kocasının başka bir kadınla daha evlenmesine kadınlar da şikâyetçi olamayıp ‘Allah’ın emridir’ diye itaat ederlermiş.”

“Eğer mutlaka Allah’ın emri olsaydı her erkek karısının üzerine evlenmeye mecbur olurdu. Cenabı Allah karılarınızın üzerine mutlaka evleniniz diye emretmemiş. İhtiyaç görüldüğü zaman izin vermiş. Eğer sizin dediğiniz gibi Allah’ın emri dahi olaydı ölüm de Allah’ın emri fakat istenilir mi? Ölümün Allah’ın emri olduğuna siz de bizim gibi inanırsınız ve lakin hiç isteyeyeniz var mıdır?”

“Orası öyle! Fakat İslam şeriatında erkeklerin dört kadın almasını Allah emretmiş diye işitmiştim.”

“Bu emir dediğiniz, Allah tarafından gerektiğinde kullanılmak üzere verilmiş bir izindir. İslam öncesi dinlerde çok eşliliğe izin verilmiş olup uygun bir sınırlama dahi yoktu. İslamiyet’te ise dörtten fazlası yasaklandı. Diğer taraftan bu da o kadar kayıt ve şartlarla bağlandı ki iyice sınırlanıp zorlaştırıldı. Öyle ki dine uygun şekilde uygulanması çok zor hale gelmiştir. Zira birden çok kadınla evlenecek kimse, hanımlarının her birini ayrı bir evde bulundurmaya, evin tefrişinden tutun da odalarının nakış ve boyalarının bile aynı ayar olmasını sağlamaya, elbise ve ziynetlerinin birbirlerinden asla farkı olmasına dikkat göstermesi zorunludur. Bunun ne kadar güç olduğunu anlamaya gerek yoktur.

Bizde karısını beslemek ve giydirmek tamamıyla erkeğin görevidir. Medeni bir ortamda, bir kadını bile idare zor olduğundan dolayı, birden çok hanımla evlilik işte böyle az olan

bir durumdur. Çünkü bizde bir kadını kocası beslemeyi ve idare etmezse, o kadının mahkemeye başvurmayla hakkı vardır. Böyle durumlarda mahkemeler, erkeğe karısının nafakasını temin etmeyi emreder. Koca bu emri yerine getirmeye mecburdur.”

“Ama bir adam zenginse ve dört kadını idareye gücü varsa evlenmekten men edilmez ya?”

“Hayır, men edilmez. Fakat bu durumda nikâhlı eşlerinin birini diğerinden ayırmaması gerekir. Hediyeğinde eşit davranacağı gibi sevgisini bile eşit göstermesi şarttır. Erkeğin kendisinde bu hususlarda eşit davranmamak korkusu varsa, bir eş ile yetinmesi şeran lazım gelir.”

“O! Çok büyük bir zorluk! Lakin iş, böylesine ağır şartlarla zorlaştırılacağına, yasaklanmış olsaydı daha iyi değil miydi?”

“Peki ya kadın kısır olur da koca çocuk isterse? Yahut kadın hastalıklı olur da koca, başka birisiyle evlenmeyi arzularsa!”

“Boşanmak yok mu? Onu boşasın. Bir diğerini alsın; ama yine bir tek kadınla yaşasın.”

“Kısır olan bir kadının kolaylıkla başka bir koca bulamayıp sefalet çekeceğini haydi hatırlayın için bir yana bırakalım; ama hasta olan bir kadının sokak ortasına itilmesine nasıl izin verelim?”

“Bu sözleriniz pek doğru olduğu için peki diyelim. Fakat hem çocuğu olup hem de karısı güzel ve sağlığı mükemmel olduğu halde yine de üzerine evlenen erkeğe ne diyelim?”

“Madam güvercin yalnız bir eş ile yetinir. Horoz ise birçok tavuğa hükmeder. İnsan da hayvanın bir nevi değil midir?”

“Güvercinler gibi olmak daha iyi değil mi?”

“Evet iyisi odur! Ve çoğunluğu da böyledir. Ancak milyonlarca nüfustan oluşan bir toplum için her türlü sakıncaları ortadan kaldıracak ve cemiyetin huzur ve mutluluğunun esaslarını bir arada bulundurması gereken dini esaslarda, her duruma göre gerekli hükümler bulunmalıdır. Çok evliliğe verilen izni suiistimalde kadınların mazlum kalacaklarını ben de sizinle beraber kabul ederim. Ancak kadınlar için o mağduriyete dayanamama durumunda, kendilerini kurtarmak hakları da ayrıca belirlenmiştir. Fakat çok evliliğin kesinlikle yasak olduğu cemiyetlerde bile bu katı yasağın pek çok zararları görülmüştür. Sonuç olarak şimdiki Avrupa'daki erkeklerin pek çokları bekar ve kadınların pek çokları evlenmemiş olarak kaldığından, metreslik denilen kötü adetler yayılmıştır. Kadınların ikisini, üçünü bir kocaya ortak etmekten kurtaralım derken daha zararlı şeylere yol açılmıştır. Mesela gayri meşru şekilde dünyaya gelen birçok günahsız masumun sefalete düşmesinin yanında, bunlardan doğan nice insanın felaketine ve ömürleri boyunca utanç içinde yaşamalarına neden olmuşlardır. Buyurduğunuz gibi bizde güzel, genç, sağlıklı bir kadının kocası, kendisine vefasızlık eder ve üzerine diğer bir kadın alacak olursa, kendisi de ondan boşanıp istediği gibi diğer birisiyle evlenmeye ve mutluluğunu tazelemeye hakkı vardır. Fakat kendinden haberi olmayan yavrucakların her gün yüz karaları olacak bir surette dünyaya gelmemesi ellerinde midir? Müslüman kadını, hiçbir gün insani haklarından mahrum edilememiştir. Ancak *doğal çocuk*³¹ denilen biçareler her türlü insani haklardan mahrum bırakılmışlardır. Ne kadar çalışsalar çabalasalar, ne kadar eğitim ve öğretim görseler veya zengin

31 evlad-ı tabiiye

olsalar yine de kendileriyle iftihar olunmaz, anne babasına utanç nedeni olarak kalır. Erkek olanlarına hiçbir aile kız vermek istemez. Çünkü ailesi olmadığı için bir aile içine girmesi layık görülmez. Kız olanların da ne olageldiklerini siz de bildiğiniz için anmaya hacet görmem. Bunlar sevmekten ve sevmekten mahrumdurlar. Çünkü alınlarından (piç) damgası silinmez bir şekilde kazılmıştır. Ya bunların kabahati nedir Madam? İşte bu biçareler isteyerek bu hâlde dünyaya gelmedikleri gibi, sonra istemeseler dahi bu halden kurtulamazlar. Ama Müslüman kadını isterse ortak ile oturur, istemezse boşanır; diğer bir kocaya varır. İslamiyet çocukların babasız olarak dünyaya gelmesini önlemek için zinayı katiyen yasaklıyor. Bir eşle yetinmeyecek olan erkeklere çok evliliğe izin verdiği gibi, buna karşı kadınlara da ortak istemedikleri zaman, bir kadın ile yaşayabilen başka bir koca bulmak için boşanma imkânı verilmiştir.”

“Bu noktalar için de yine çok doğru demekten başka bir söz söyleyemem. Fakat mademki kadınız, biraz daha gayret edelim de hemcinslerimi korumak için bir iki söz daha söyleyelim. Karı ile koca; ikisi bir vücut demek olup aralarındaki sevgiden hiçbir şüpheleri olmaksızın yaşamaları gerekirken, zavallı kadın her gün, her saat, ‘acaba zevcim benim üzerime diğer bir kadın alacak mı?’ diye korku ve telaş ile yaşamaktan ne haz alabilir?”

“Kocalarının sevgileriyle iftihar edecek kadınlar varsa onlar da Müslüman kadınlarıdır Madam. Karısının üzerine evlenmek kocanın elinde olduğu halde evlenmemiş. Demek ki karısını seviyor da onun için. Kocanın sevgisine ve vefakârlığına bundan âlâ ispat mı olur? Hem bizde erkekler, sizdeki gibi, para ile de kadınların minneti altında kalmamıştır ki bir çe-

kinceleri olsun. Aksine bizde evlilik anında kızların çeyizlenmesi için damat tarafı para verir ve bir kısım parayı da vermek üzere kadına borçlanır. Eğer aralarında boşanma olursa hem bu alacağını alır, hem de üç ay on gün boşandığı eski kocasına kendisini baktırır³². Bir başka ifadeyle kadın, yeni bir koca buluncaya kadar geçim sıkıntısı çekmez.”

“Gerçekten biz para veriyor olsak da erkekler yanında itibarımız büyüktür.”

“İtibar ve rağbet bahsine gelince bizde de kadınlara olan saygı, sizdekinden aşağı değildir. Belki daha da büyüktür. Biz görünüşte ve yapmacık övgülere kapılmayız. Gerçek duruma bakarız. İslam'da kadınlara Kuran seviyesinde saygı duyulur. Hatta tehlikeli olan yolculuklarda güvenliği sağlayamayacağı düşünülen küçük birliklerle Kuran-ı kerim ve kadınların götürülmesi doğru bulunmaz. Ancak güvenliğini sağlayabileceği düşünülen askeri birliklerle Mushaf-ı şerif gibi kadın da götürülebilir.”

Madam kısa süreli düşünceye daldı; sonra söyleyeceği sözleri tercüme etmemi rica ederek hanımlardan tarafa döndü ve “İslamiyet'te erkekler isterlerse karılarının üzerine evlenebilmelerinden dolayı korkunuz yok mu?” diye sordu.

Hanımlardan biri:

“Oh! Kocam beni sever! Hiç evlenir mi?”

Diğeri:

“Hele evlensin de görsün, bir gün oturuculardan değilim!”

32 Bu süre, boşanan kadınların “iddet” süresidir. İslam hukukuna göre, kadın iddet suresince nafaka hakkına sahip olur. Yani boşandığı kocası kadının geçimini sağlamakla yükümlüdür.

Diğeri:

“O beni sevmeyip de evlenecek olduktan sonra benim için de koca kıtlığı mı var?”

Başka bir hanım:

“Benimki evlense hakkı vardır. Çünkü ben kendisinden sekiz-dokuz yaş büyüğüm. O bugün kırk beş yaşında olduğundan genç bir erkek. Ben ise elli dört yaşına geldim. Bera-ber bulduğumuz zaman aynanın önünden birlikte geçmeye utanıyorum.”

Bütün bu söylenenleri madama ayrı ayrı tercüme ettim.

Hazret-i Peygamberin Evlilikleri ve Eşleri

Madam R. Yine bir müddet sustu ve düşündü. Sonra bana dönerek dedi ki:

“Peygamberinizde kadın sevgisi çok fazlaymış derler. Öyle mi?”

“Evet, peygamberimiz ‘Sizin dünyanızdan bana üç şey sevdirdi. Güzel koku, kadın ve namazdaki neşem’, diye buyurmuştur.”

“Belli, onun için pek çok kadınla evlenmiş; hatta bir kölesinin karısını beğenip de boşattıktan sonra kendisi evlenmiş. Buna itiraz edenler olmuş diyorlar.”

“Bu sözlerinizin cevabı açıklamaya muhtaçtır. Zahmet vermezsem açıklayayım.”

“Büyük teşekkür ederim. Böyle şeylerin gerçek yüzünü öğrenmek konusunda çok meraklıyım.”

“Peygamberimiz ilk önce Haticetülkübra ile evlendi. Onun sağlığında başka kadınla evlenmedi. Hazret-i Peygamber’in soyu da ondan kaldı. Onun vefatından sonra halifesi olan Ebu Bekir Hazretleri, kızı Ayşe’yi onunla evlendirdi. Sonra Hazret-i Ömer’in kızı Hafsa dul kalmıştı. Ebu Bekir veya Osman’la evlendirmek istedi. Bu teklif sonuçlanamadı. Pey-

gamberimiz de Ömer'i hoşnut etmek için Hafsa ile evlendi. Hazret-i Ömer'in ne kadar taltife şayan yüce şahsiyet olduğunu siz de bilirsiniz. İşte diğer evlilikleri de hep böyle birer sır ve hikmete dayanır.”

Evliliklerinin bir diğer nedeni de denklik (küfv) aramak meselesidir. Bu meseleye Araplar çok dikkat ederlerdi. Kabilelerin önde geleni olan Kureyş kabilesi kadınlarına göre, denkleri olmayan adama varmak pek güç gelirdi. Oysa İslam'ın ilk zamanlarında müşrikler, Müslümanlara çok fazla eziyet eder olduklarından birçok mümin, aileleriyle birlikte Habeşistan'a hicret ettiler. Sonra da Medine'ye toplu hicret yapıldı. Bu göçler Müslümanlara çok perişanlık verdi. Ve bu kargaşa arasında pek çok erkek bekâr, nice kadınlar da dul kaldı. İslam Dininde zina en büyük günahlardan olduğundan bu denklik konusuna pek dikkat olunmadı. Bununla birlikte evlilikte denklige uyma amacı Mekkeli muhacirlerin zihinlerinden çıkmamıştı. Dengini bulamayan Müslüman kadınların kalpleri rahatsızdı. Hicretten sonra Hazret-i Peygamber'in hanımlarının çoğalmasının nedeni işte budur. Buna dair size bir iki örnek vereyim. Kureyş'in reislerinden Ebu Süfyan'ın kızı Ümm-i Habibe ilk önce iman edenlerdendi. Kocasıyla birlikte Habeş'e hicret etmişti. Eşi orada öldü ve kendisi İslam dini üzere sabit kaldı. Hâlbuki Kureyş'in en büyük reisleri Bedir Gazası'nda telef olduğunda Mekke'de Ebu Süfyan Kureyş'in reisi olmuş ve oldukça da güçlenmişti. Hatta 'Abdülmuttalip'ten sonra Ebu Süfyan kadar nüfuzlu bir reisin gelmediği' söylenir. Bütün Kureyş'i istediği yola sevk ederdi. Ümm-i Habibe dünyaya rağbet eden birisi olsaydı, hemen pederinin nüfuz ve ikbalinden istifade etmek üzere doğruca Mekke'ye giderdi. Lakin dinini dünyaya değişmedi. Böyle gurbet kapılarında kimsesiz kalan sabırlı bir kadının hâli, Müslümanların şefkat duygularını hare-

kete geçirerek ona teselli olacak bir güzellik düşünmek en doğal şeydi. Müslümanlar arasında onun dengi ancak Beni Abdülmuttalib idi. İşte bunun için Resul-i Ekrem Necâşi'ye, elçi gönderdi ve Ümm-i Habibe ile evlenmek istedi. Necâşi de Habeş'te onun Resul-ı Ekrem'e nikâhını yaparak, büyük bir saygıyla Medine'ye gönderdi.

Kadınlar doğal olarak kendilerine ortak istemezler. Fakat Hazret-i Peygamber'in temiz hanımları, özellikle sevgili eşi, ilim ve fazilet ile donanmış olan Hazret-i Ayşe, peygamberin bu çok evliliği için bir şey dememişlerdir. Zira onlar bu meselelerin önemini takdir ediyorlardı. Bunun gibi Berre Bint Abdülmuttalib'in oğlu Ebu Seleme' de ilk önce iman edenlerden ve ashab-ı Bedir'dendi. Karısı Ümmü Seleme ile birlikte Habeş'e ve daha sonra Medine'ye hicret etmişti. Uhud Cengi'nde aldığı yaradan dolayı vefat edince Ümmü Seleme dul kaldı. Ümmü Seleme, hem Kureyş'in ileri gelenlerinden, hem de güzel kadınlarındandı. Ebu Bekir ve Ömer onunla evlenmek istediler, ancak o kabul etmedi. Sonra Hazret-i Peygamber istedi. Onu kabul etti. Resul-ı Ekrem de onu nikâhına aldı.

Hazret-i Peygamber, bundan başka da azatlı kölesi Zeyd bin Harise'nin boşadığı Zeynep bint Cahş ile evlenmiştir. İşte hakkında itiraz edenler oldu dediğiniz budur. Bizce de peygamberin onunla evliliği önemli bir meseledir. Konunun gerçek yönlerini iyi anlayabilmek için Zeyd'in ve gerekse Zeynep'in hayat hikâyelerini genel olarak bilmek lazım gelirdi.

Zeyd bin Harise, Kuzaa Kabilesi'nden olup küçükken esir edilmiş ve Mekke'de satılmıştı. Hazret-i Hatice de onu satın alıp Resul-ı Ekrem'e hibe etmiştir. O da azat ederek, oğlu yerine koymuştu. Bu nedenle insanlar ona Zeyd bin Muhammed de derdi. Resul-ı Ekrem'e ilk önce iman eden dört kişiden bi-

ridir. Diğerleri Hatice, Ebu Bekir ve Ali'dir. Resul-ı Ekrem Zeyd'i en önemli işlerinde görevlendirmişti. Düzenlediği birçok askeri seferlere onu komutan tayin etmişti. Kısacası, Zeyd bin Harise, Resul-ı Ekrem'in teveccühüne mazhar olmuş ve Müslümanlarca büyük bir kimse olmuştu. Resul-ı Ekrem ona halakızı yani Emime bint-i Abdülmuttalib'in kızı olan Zeynep'i nikâhlamıştı. Fakat Zeyd bin Harise, Arap asıllı olduğu hâlde Kureyş'den değildi. Kureyş kızları ise diğer kabilelerden olanları kendilerine denk olarak görmezlerdi. Özellikle Abdülmuttalib'in soyundan gelenler ancak Kureyş'in eşrafı içinde kendilerine denk (küfv) ararlardı. Zeynep hazretleri Zeyd'in şahsından hoşnut olmakla birlikte dengi olmadığı için kırılmıştı. Zeyd de bu ayrıntıyı düşünerek, Zeynep'in bazı normal sıradan davranışlarını büyüklenme olarak yorumlamıştı. Bu da doğal bir şeydi. Zeyd bir gün Resul-ı Ekrem'e gelip Zeynep'in asaletinden dolayı ortaya çıkan büyüklenmesinden şikâyetçi oldu ve onu boşayarak hem kendisini karısının büyüklenmesinden hem de karısını kendisine denk (küfv) olmayan bir kocadan kurtarmış olacağını söyledi. Hazret-i Peygamber 'Bu fikirden vazgeç ve Allah'tan kork; böyle şeyler için kadın boşanmaz.' demişti. Bununla beraber Zeyd onu boşarsa, böyle bir soylu kadına ancak kendileri küfv olacağından, gönlünü almak ve hakkının yerine getirilmesi onunla bizzat kendisinin evlenmesinin gerekeceğini düşünüyor ancak bunu açıklamıyordu. Zira o zaman insanların yanında oğul durumunda bulunan kimse, aynen oğul hükmünde olduğundan onun boşadığı birisini babası konumunda olan kimsenin nikâhlaması uygun olmaz diye kabul ediliyor ve inanılıyordu. Bu gibi meseleler hakkındaki dini hükümler henüz vaz olunmamıştı. Zeyd ise Zeynep'in kibirlenmelerine tahammül edemeyeceğini beyan ederek gidip Zeynep'i boşadı. Ve Zeynep'in

iddeti³³ sona erdikten sonra ilahi vahiy ile inen ayetler, bu konuda gerekli dini hükümleri bildirdi. Bu vahiyler gereğince Hazret-i Zeynep, Resul-ı Ekrem'e nikâhlandı. Evlatlık, öz evlattan ayrılarak, onların kendi babalarına nispet olunmaları emr olundu. Bu sebeple Zeyd bin Muhammed diye anılırken artık Zeyd bin Harise denilmeye başlandı.”

Madam R., “Demek oluyor ki bu da denklik meselesinden kaynaklanan bir durummuş.”

Ben, “Evet! Aslı ondan ibarettir. Bir diğer hikmeti de bundan böyle ümmet üzerinde kanun olacak şer'i hükümleri belgelendirme hususudur.”

33 Boşanmış kadının tekrar evlenebilmek için geçirmesi gereken süre.

Örtünme Konusu

Madam R., konuyu değiştirmiş, tekrar odadaki hanımlarla ilgilenmeye başlamıştı. Her birinin isimlerini soruyor, küçük not defterine kaydediyordu. Konuşma esnasında bazı şeylerin Türkçe isimlerini de soruyor, onları da defterine kaydediyordu. Bir müddet de böyle geçtikten sonra yine bana dönerek dedi ki:

“Tesettüre mecbur ve erkeklerle konuşmaktan mahrum olduğunuzdan dolayı şikâyetiniz yok mu?”

“Bu sorunuza vereceğim cevap iki kısım üzerine olacaktır Madam. Biri şeran emr olunan, diğeri de sonradan zamanın gerekleri ve zamana göre örf ve adet olan meseledir. Şöyle ki kadınların saçları kendilerine ziynettir ve çok dikkat çekicidir. Nitekim Musevilikte bu fesatengiz ziynetin erkeklere gösterilmesi yasak olduğu gibi İslam şeriatında da nehy olunmuştur.

“O hâlde yalnız saçlarınızı örtmeniz lazım gelmez mi? Ben sokakta Müslüman kadınları bütün bütün örtülü görüyorum.”

“Evet, yalnız saçlarını örtmek yeterli olur. Fakat kadının üzerindeki elbise de her tarafını muhafaza edecek ve vücut hatlarını belli etmeyecek bir surette olmalıdır. Şimdi Türk kadınları görüyorsunuz ya, Avrupa madamları gibi giyiniyorlar.

Burada görmekte olduğunuz hanımlar bir ziyaret kıyafetiyle olduğu gibi düğün ve ziyafet olmuş olsa, onlar da aynıyla sizlerin balo ve suarelerde giyindiğiniz gibi giyinirler. İşte bu tuvaletin üzerine süsten arınmış, bol bir şey giyilir ve saçlar da bir başörtüsüyle örtülürse şeriata muvafık surette kapanılmış olur. Yaşmak, ferace ve çarşaf, peçe sonradan ortaya çıkan bölgesel adetlerdir. Hâlâ köylüler ve aşiretler halkı kapalı ve ziyaretten ari elbiseler giydiklerinden yalnız bir baş örtüsüyle yetinirler. Ve o durumda erkekler ile birlikte oturup kalkarlar, gezerler, yürürler. Vaktiyle Magrib ülkesinde bir devlet teşkil etmiş olan ve hâlâ Afrika çöllerinde dolaşan Müslüman kabilenin kadınları yüzü açık gezdikleri hâlde erkeklerinin yüzleri kapalıdır. İşte bu da onlarca bir âdettir. Müslüman bir kadının saçları örtülü olunca yüz şeran namahrem değildir. Elbiseleri kapalı ve başörtüsüyle de saçları örtülü olduktan sonra kadınların erkekler ile görüşmeleri şeran yasak değildir.”

“Öyleyse niçin görüşmüyorlar?”

“Her millette ortaya çıkan çok çeşitli örf ve âdetler vardır. Bu da bizde âdet ve teamül olmuştur.”

“Demek ki dininizin gereklerinden değildir?”

“Evet Peygamberimizin zamanında kadınlar yalnız bir baş örtüsüyle kapanırlar ve saçları örtülü olduğu hâlde erkekler ile konuşurlardı. Resul-i Ekrem (SAV) hazretlerinin sevgili kızı Fatımatü’z-Zehra (Radiallahuanha) hazretlerinin yüksek huzurlarına saygın kişilerin gidip konuştukları bilinmektedir. Mekke ahalisi Hazret-i Peygamber’e asi iken barış için Medine’ye gelen Mekke’nin en büyük başkanı Ebu Süfyan, Hazret-i Peygamberden ve ashab-ı güzîninden bir söz alamayınca Hazret-i Fatıma’nın huzuruna gidip barış için aracı olmasını rica ettiği tarihlerde yazılıdır. Peygamberimizin vefatından

sonra eşi Ayşe-i Sıddıka (Radiallahuanha) hazretlerinin huzuruna ashaptan pek büyük âlimler ve fazıllar gidip çeşitli konular hakkında sorular sorup, cevap alırlardı. O zamanda kadınlar da erkekler kadar bilgili idiler. Hazret-i Fatıma ve Hazret-i Ayşe (Radiallahuanhüma) hazretlerinin ilim ve faziletleri, şiir ve nesirleri çok meşhurdu. Onların bu bilgi ve faziletlerinden sadece kadınlar değil, erkekler de yararlanırlardı. Hazret-i Peygamber'den sonra sünnetlerin pek çoğunu Hazret-i Ayşe'den öğrenmişlerdi. Bunun için de huzuruna gidip kendi ağzından dinlerlerdi.

Dinimizi getiren Peygamberimizin zamanında öyle olduğu gibi kendisinin temiz kadın ve kızları da örtünürlerdi. Hazret-i Muhammed'in eşlerinin kadınlar arasında itibar ve şerefleri pek büyüktü. İnsanlar onları ziyaret ederek faydalanırlardı. Fakat Hazret-i Ayşe'nin bilgisi daha fazla olduğundan ashap, dini konularda bilgi almak için diğerlerinden daha çok ona başvururdu. Bu yönüyle onun sözü hepsinden daha çok dinlenir ve itibar edilir; büyük saygı görürdü.”

Madam R., “Hakkında iftira olunan Ayşe mi?” diye sorarak sözün arasına girdi.

“Hazret-i Ebu Bekir'in kızı Hazret-i Ayşe ki bazı münafıklar tarafından iftiraya uğramıştı. Kadınların efendisi olan Hazret-i Meryem hakkında da Yahudiler öyle iftira etmediler mi?”

“Sözünüzü kesmiş olduğumdan affınızı dilerim; devam ediniz.”

“Kapanma uzun zaman böyle devam etti. Zamanın bozulmasıyla birlikte başka bir şekle sokulmuş ve kadınların erkeklerle görüşüp konuşmasını geleneksel olarak yasaklanmıştır.”

“Mademki dininizde kapanmanın hükümleri öyledir de niçin evlenecek kızları bile alacak erkeklere göstermiyorsunuz?”

“Öyle yerler de var. Özellikle Bosna'da erkekle kızın yıllarca birbiriyle görüşüp anlaştıktan sonra³⁴ evlenmesi gelenek halindedir. Ayrıca her yerde, evlenecek erkeğin alacağı kızın yüzünü görmesi şeran caizdir. Hatta Peygamberimiz *'Hayırlısı, görüş almaktır'*, diye buyurmuştur. Fakat her beldenin kendine özgü âdeti vardır ki o beldede bulunanlar o geleneğin dışına çıkamazlar. Bunlar dini meselelerden değil gelenekselleşmiş şeylerdir.

“Bu fena adetleri terk etmeli. Bir erkeğin tanımadığı bir kızı alması, kızın da bilmediği bir erkekle evlenmesi ne zor şey!”

“Bizce o kadar problem olarak görülmez. Öyle olsa terk olunurdu. Fakat dinimiz izin verdiğiinden, eğer kızın ve erkeğin ailesi uygun görürse evlenmelerinden önce birbirlerine göstermek mümkündür.”

“Bir kere görmekle olur mu? Birbirleriyle görüşmeli, konuşmalı, ahlak ve tabiatını anlamalı. Daha iyisi birbirlerini aşk ve muhabbetle sevmeli ki, o evlilikte geçim olsun.”

“Bizim itikadımıza göre eşler arası uyumun ve anlaşmanın tek yolu bundan ibaret değildir. Bizim usulümüzle yapılan evliliklerin yüzde sekseni, doksanı yine uyum ve anlaşmayla sonuçlanır. Buna karşılık Avrupa'da tanışarak, sevişerek (muâşaka) yapılan evliliklerin tamamında uyum ve anlaşma görüldüğü de vaki değildir. Zira birbirleriyle aşk ve sevdâ ile evlenenler arasında altı ay, bir sene sonra, o aşktan kendilerinde eser kalmayanlar epeyce çoktur. İşin ondan sonrası karı kocanın çoğunlukla ayrı yaşamalarıyla neticelenir. Gerçek aşklara ender rastlanır. Lakin ona uzananlar pek çoktur. Başlarına çöken heves belasını aşk sanarak birçok delilik yapan ne kadar

34 Muaşakadan sonra.

zavallı gençler vardır. O yanlış, onları ana babalarını kırmak, baba ocağından firar ile ailesini terk etmek derecelerine kadar götürür. Bari sonra o zan kendilerini bırakmasa da pişmanlığın acı tesirini duymasalar. Lakin heyhat! Önce aşk sandıkları o yanlışından sonra, o kadar ikrah ederler ki sonları bir dram olur. Bir ailenin oğluna veya kızına eş seçiminde şüpheler hükmedemez. Aile o zanların gerçeğini öğrenmeye çalışır. Birbirine eğilimi olan iki genç, birbirinin ahlakını, edebini, kabiliyetini mümkün değil gereğiyle takdir edemezler. Bunları iki ailenin büyükleri takdir ederler. Oğulları veya kızlarıyla da istişare ettikten ve rızalarını aldıktan sonra nikâha karar verilir. İş yalnız o gibi çocuklara kalsa kim bilir ne kadar çocukluklar ile akrabalarını, dostlarını ya güldürürler ya da ağlatırlar. Avrupa'da bile bu evlilik hususunda kızları, delikanlıları öyle büsbütün serbest bırakmazlar değil mi Madam?"

"Öyle ya! Gençlik her şeyin sonunu düşündürmeye fırsat vermez."

"Kısaca ifade edersek, böyle şeyleri dinin gereği sanmak hatadır Madam. Bunlar adettir. Her memleketin âdeti, geleneği başkadır. İnsan ise geleneklerinin esiridir. Bir âdetin değiştirilmesi yine yavaş yavaş ve bir alışma süreci ile olur. Müslümanlar, tesettürden gördükleri fayda üzerine onu daha da artırmışlardır.

Adetlerin iyisi, kötüsü yalnız bir kavme mahsus olmayıp her millette vardır. Geçmiş dinlere de bir göz gezdirirseniz, kendinden önce gelen dini tasdikleyen bir din, onun hükümlerinden bazısını kaldırdığını veya değiştirdiğini görürsünüz. Zamanın gereklerinin bu konuda çok etkisi vardır. Hazret-i Havva (Aleyhisselam) biri erkek diğeri kız olarak ikiz doğum yapardı. O zaman, tek batından doğmuş kızla oğlanın birbiri-

le evlenmesi uygun olmadığından diğer batında doğmuşlarla evlendirilmesi Hazret-i Âdem'in şeriatının bir gereğiydi. Hazret-i Âdem (Aleyhisselam), ilk önce doğmuş olan Kabil'in ikizinin Habil'e ve Habil'in ikizinin de Kabil'e nikâhlanmasını emretmişti, ancak Kabil buna razı olmadı ve Habil'i katletti. İşte dünyada ilk dökülmüş kan budur. O da bir kız için olmuştur. Yukarıda belirttiğim gibi, önce ikizi almak yasakken sonra bütün bütün kız kardeşi nikâh etmek haram oldu. Hazret-i Musa'ya kadar bir adam, iki kız kardeşi birlikte nikâh edebiliyordu. Sonra bu hüküm de kaldırıldı. Matta İncil'inin on dokuzuncu faslında olan bir fıkrayı örnek olarak hatırlatayım. Hazret-i İsa Tevrat'ı tasdik etmiş olduğu hâlde boşanmayı menetmiştir. Kendisine 'Öyle ise niçin Hazret-i Musa boşanmaya izin vermişti' diye sorduklarında; 'Musa ancak sizin kasvet-i kulubunuz (kalplerinizin sıkıntısı ve katılığı) için kadınları boşamaya izin vermişti.' diyerek cevaplamıştır. Nitekim zina olmadıkça boşanmayı yasaklamıştı."

Dinler ve Felsefe

Madam R., “Evet!” diyerek beni onaylamıştı ki bu esna-
da iftar toplanının sesi duyuldu. Hep birlikte sofraya
geçtik. Madam, iştahla yemeklerin hepsinden azar azar ye-
mekteydi. Bu arada isimlerini de soruyordu. Yemek sırası pila-
va geldiğinde dedi ki:

“Pilav, Türklerde yemeğin sonunda verilir ve yemeğin son
bulduğu da pilavın gelmesiyle anlaşılırmış öyle mi?”

“Evet öyledir.”

“İstanbul’da nasıl bir insan çeşitliliği varsa, Türk sofrası
da tam bir yemek fihristi gibi. Bu sofrada her milletin yeme-
ğinden yedik.”

Madamın söylediği gerçekten de doğrudu. O sordukça
ben yemeklerin isimlerini söylemiştim. O akşam et ile balık
alafranga usulde pişmişti. Ayrıca sofrada Çerkez tavuğu ve
Arabistan’ın keşköl-i fukarasıyla³⁵ şeyhülmahşi denilen yo-
ğurtla pişmiş patlıcan yemeği bulunuyordu. Madam’ın sözünü
sofrada bulunan hanımlara da tercüme ettim, gülüştük.

35 Fakir keşkölü demektir. Doyurucu olması ve insanı tok tutması ne-
deniyle, imaretlerde fakirlere dağıtılan yüksek kalorili, sütü bir tatlı-
dır.

O akşam yemek yediğimiz oda yalının üst katında ve bahçe tarafındaydı. İki kanatlı büyük kapısı da bahçemizin üst bölümüne açılırdı. Sofradan kalktıktan sonra salona dönmedik. Misk gibi çiçek kokularından istifade amacıyla sofradaki sandalyeleri bahçe kapısının dışarısına koydurup orada kahvelerimizi içtik. Ayın on dördüncü gecesi demiştik ya! Hava da berrak olduğundan mehtap ortalığı nurlara gark etmişti. Kahveler içildikten sonra, herkes kol kola girip kimi ikili kimi üçlü gruplar halinde bahçede dolaşmaya başladı. Birbirleriyle karşılaşan gruplar biraz durup, birkaç kelime ettikten sonra yine yollarına devam ediyorlardı. En kalabalığı Madam R. ve benim bulunduğum gruptu. Ailemizden üç kişi daha katılmıştı. Tiryakilerin oruç açtıktan sonra büyük bir istekle sarıldıkları sigaralar, ağaçlar ve fidanlar arasında ateş böcekleri gibi ışıldıyordu. Bir Türk ailesi görme arzusunda olan Madam R., için bir çok ailenin aynı anda bir arada bulunması güzel bir tesadüf olmuştu.

Gezmekten yorulunca camlı köşke geçtik. Salon büyüklüğünde ve etrafı pencere ile çevrili olan köşkün camları kaldırılınca bir kameriye şeklini alıyordu. Bizi gören diğer hanımlar da yanımıza geldiler. Yeniden kalabalık bir cemiyet halinde konuşmaya başladık. Madam R. ile ben ortadaki pencerenin önünde oturmuştuk. Köşkün önünde büyük bir havuz vardı. Havuzun yanı başında bulunan şelalelerden akan sular hoş bir çağıltı yapıyorlardı. Havuza serpilen su damlaları, ay ışığında elmas taneleri gibi ışıklar saçarak hoş bir manzara oluşturuyorlardı. Bulunduğumuz mevki de ne kadar güzeldi! Önden havuzu, daha ileriden bahçeyi, ondan ileride de denizi görebiliyorduk. Hem de ne deniz? Herkesin gümüş servi seyretmek için mehtabına geldiği ve şairlerin üzerine bunca beyitler söylediği Bebek Koyu'nun denizi! O gece deniz alabildi-

ğine sakindi. Hava ne kadar da berrak, sema ne kadar safiydi. Gümüş servinin tam endamını yansıttığı yaldızlanmış denize mi bakmalı! Yaşmağını atmış mehlikalar gibi açıkça parıldayan yıldızlar ile bunların hepsine üstün olan parlak dolunaya mı bakmalı! Mehtabın aksiyle parıldayan bahçedeki çakıl taşlarına mı, yoksa içine elmas tozu serpilmiş gibi küçük pırıltılar saçan kumlara mı bakmalı! İnsan şaşırıyordu. Fakat Madam R. Yukarıyı tercih etti; gözlerini semaya dikti. Astronomi ve geometri konusunda derin bilgisi olan bu kadın, aldığı dersleri sanki o geceki semanın berraklığından istifadeyle âlemin haritasına tatbik ediyordu. Bir müddet sessizce izledikten sonra bana dönerek astronomi bilgimi sordu:

“Fenn-i heyette malumatınız var mıdır?”

“Pek az!” diye cevapladım.

“Kutup yıldızını gösterebilir misiniz?”

“Evet, işte arkamızda küçük ayının reisi görünüyor.”

“Burçları tefrik edebilir miyiz?”

“Mehtap parlak olduğundan sanırım seçemeyiz. Ayrıca benim bu hususlara dair malumatım çok eksiktir. Eğer biraz bilgi verirseniz sevinirim.”

“Memnuniyetle”, deyip Madam R., anlatmaya başladı. Gezegenlerin isimlerini, konumlarını ve türlerini, birbirlerine olan mesafelerini, şekillerinin değişmelerini öyle anlatıyordu ki bu kadar mükemmel bir hafıza gücünün olmasına şaşırdım. Çünkü ne kadar eğitim görmüş olsa da insanın gezegenler arasındaki mesafeleri ezberden söylemesi pek de kolay değildir. Madam, astronomi konusunda filozof ve hekimlerin şimdiye dek ne kadar fikir değiştirdiklerini ve birtakımının söylediği sözleri sonra gelenlerin nasıl geçersiz kıldığını, daha sonra gelenler de yine öncekilerin fikrini tasvip ve tasdik ettiklerin,

yıldızların durumlarını bir bir sayıyor, ayrıntılarıyla anlatıyordu. O ana kadar Madam hep bana sorular sorarken, şimdi ben kendisine sormaya başlamıştım. Madam R..., bu konudaki bütün sorularıma geniş geniş cevaplar verdikten sonra bakışlarını denize indirdi. Yukarıda ışıklar saçan ayın denize olan aksini ve ışığın yansımaları hakkında konuşmaya başladı. Bunlar hakkında da uzun bilimsel bir konuşma yaptıktan sonra bahçeye döndü. Madenler ve bitkiler üzerine söze girdi. Ve bir müddet de bu yoldaki bilgilerini sergiledi. Madam sevgilisinden bahseden âşık gibi coşmuştu. Bu konularda konuşurken yüzüne pek bir gençlik gelmiş, tavırları daha da tatlı olmuştu. Çünkü o da âşık olduğu bilim ve felsefeden söz ediyordu. Bir ara, bakışlarını ağaçların üzerinde gezdirdi. Kaçar yıl-lık olduklarını tahmin etmeye çalıştı.

“Size şu fıstık ağaçlarından daha yaşlı bir ağaç göstereyim”, diyerek pırnal ağacını gösterdim. Kalkıp ağacın yanına gitti, biraz inceledikten sonra gülümseyerek “Ooo! Madam” dedi. “Bu İstanbul'da Osmanlılardan daha da eski. İmparatorluk zamanından kalma bir şey! Bunun bu boya gelmesi için asırlar geçirmesi lazımdır.”

Ağacın yanından köşke dönerken de sürdürdüğü konuşmasına nihayet son veren Madam R, “Bu konuda çok konuşarak sizi biraz sıktım galiba ama ne yapayım ben bu konuda konuşmaktan çok hoşlanıyorum.”

“Olur mu Madam... Güzel sözlerinizden ve ilminizden bu akşam öylesine yararlandım ki, verdiğiniz bilgilerden memnuniyetimi ve teşekkürlerimi belirtmeye, sözünüzü kesme korkusuyla cesaret edemedim. Bilginizden dolayı sizi tebrik ediyorum. Benim için çok faydalı bir konuşmaydı; çok yararlandım. Bundan dolayı da ayrıca teşekkür ederim.”

“Ben gezerim, balolara, akşam eğlencelerine giderim, insanların gelenek ve alışkanlıklarının dışına çıkmak istemem. Fakat çoğu kadınlar gibi kıyafetlerimi göstermek ve kendimi beğendirmek niyetiyle gitmem. İpekli kumaşların ağırlığını azamet satmak için giymem. Onun sallanmasıyla havada oluşturduğu dalgaların tatlı sedasını dinlemek için giyerim ve aldığım hikmet derslerini böylece denemiş olurum. Neyleyeyim o insanları ki; girdikleri balo salonlarında bunca lamba ve mumların ışıklarını ve avizelere olan aksini görüp haz aldıkları hâlde, kendilerine bu hazzı veren şeylerin neden ibaret olduğunu bilmezler. Onu anlamış olsalar kudret ve kuvvetine hayran olduğumuz Allah’ın hikmetlerini bir kat daha görerek, eğlencelerinden ziyade, onu anmak ve tesbih etmekle meşgul olurlardı. Bence takındığım pırlanta taşların, tavanlardaki avize taşlarından bir farkı varsa o da lamba ve mumların ona aksetmesiyle asli yedi rengi daha ayan, ince ve nazik göstermesidir. Orada gördüğüm kadınlara güzelliklerine haset etmek ve kusurlarını bulmak için bakmam. Belki resmedeceğim hayali tablolara model tasarlamak için en güzellerini, genç kızların masumane tavırlarını hayalhaneme nakşetmek için dikkat ederim. Balolarda bulunan kumar salonlarına da girip izlerim. Fakat kazananlara haset ve kaybedenlere merhamet etmek için değil... Çünkü kendi istekleriyle kaybederler. Fakat buradaki altınların bir tanesini bile, ne kadar alın teri dökerek ve kemikleri kırılırcasına meşakkat çekerek kazananlar bulunduğunu düşünürüm. Altınları hazır olarak ele geçirenlerin ellerindeki değersizliğini görüp de, uğruna kanlar dökülen, namuslar mahvolan, canlar yakılan o sarı madenin böyle maskara edilerek onunla oynanıp alay edilmesine şaşarım. Onun bir tanesini bulamamakla kendini öldürenler olduğu hâlde, masa üstünde yığılanların bir saatlik keyif ile değiştirilmesine hay-

retle bakarım. Kalabalık bir balo veya gece eğlencelerinde cemiyetin manzarası ve herkesin birbirine olan nazarı seyredilmeye değerdir. Babalarından korkan, annelerinden çekinen, kalabalıktan sıkılan sevdalı gençlerin, karşıdan karşıya birbirlerine attıkları bakışlar ne kadar tatlıdır. Kalbin penceresi olan gözler neler söyler neler! Hele gözler de güzel olursa anlattıkları sözler lal gibi dudaklar, inci gibi dişler arasından çıkan sözlerden daha makbuldür. Çünkü ağızdan çıkan sözler hep gerçek değildir. Ağızdan çok yalanlar da çıkar. Fakat gözler sahtekârlık edemez. Ağız yalan söylerken gözlerle bakılacak olursa gerçek anlaşılır. Bunun için değil midir ki çoğu hileciler söz söylerken yere bakarlar. Öyle bir cemiyette sormaya gerek yoktur; dostlar, düşmanlar, babalar, anneler veya evlatlar hep gözlerden araştırılır. Babaların himayesi, annelerin şefkati, âşıkların sevdası, dostların muhabbeti, düşmanların garezi hep gözlerden anlaşılır. İnsan bazen dil ile soramayacağı bir şeyi gözleriyle güzel anlatır. Gözler kalbin tercümanıdır.”

Madam R. sözü burada keserek tekrar dalgınlaştı. Dirseğini pencereye, başını eline dayamıştı. O sözü kestiği hâlde ben hâlâ konuşuyormuş gibi dinliyordum. Daha doğrusu, o hekimane ve edibane hitabetine hayran olduğum için, güzel bir hayalin göz önünden kaçırılmak istenilmemesi gibi kulaklarım da hâlâ o sözlerin akisleriyle meşgul olmak istiyordu. Bilgili ve yüksek ahlak sahibi olan bu kadının olağanüstü güzelliği de, Yüce Yaratıcı'nın kudret ve hikmetini gösteren Kitab-ı Hikmet'in güzel bir sayfası değil midir? Önümde açılmış olan sayfayı da seyre daldım.

Bazen kusursuz gibi görünen bir güzelliğin, ancak pek çok düşünüldükten sonra kusurunun ne olduğu anlaşılabilen ve yine ne olduğu bilinmeyen Hikmet-i İlahiye'nin bize gizle-

diği sırlarından biri olduğu anlaşılan cazibe, Madam R.'yi lütundan mahrum etmemiş aksine fazlasıyla taltif eylemişti. O cazibe değil midir pek çok çirkinleri güzeller kadar sevdiren. Lakin o nedir? Kendini göstermez ki bilinsin. Şekli yok, rengi yok ki görülsün. Bu hâl yüzde olduğu gibi sözde ve seste dahi vardır. Madam'ın sözündeki letafet ve sesindeki tatlılık, yüzündeki güzellikle uyumlu olduğundan söylediği güzel sözler, tıpkı şiirlerin etkili bir sesle ve tatlı bir seda ile söylenen müzik eşliğinde güzelliğini artırması gibiydi. Korsajının dekolte olan kısmı, yalnız dallı siyah tül ile örülmüştü. Bu durum, gökyüzünün o geceki berrak ve parlaklığının aksini, yani bulutlar ile örtüldüğü zaman, ötesinden berisinden mavi ve safi rengini göstermekte olduğu bir hâlini andırırcasına, siyah tülün dalları arasından kar gibi beyaz ve sedef misali parlak olan vücudu görünüyordu.

Ben bu düşünceler arasına dalmış düşünürken Madam R.'nin,

“Ne düşünüyorsunuz? Konuşmuyorsunuz”, demesiyle kendime geldim.

“Görüyorsunuz ya size bakıyorum.” diye karşılık verdim kendimi toparlarken. “Siz her şeyi hikmet açısından görüp inceleyeceğinizde güzelliği incelemek için aynanın önünde çok zaman geçirdiğinizden eminim. Çünkü güzel görmek için başka modele ihtiyacınız yok.”

“Evet, nankör değilim! Cenabı Hak'ın bana ihsan etmiş olduğu güzelliği bilir ve şükrederim. Bazı kadınlar gibi “A! Ben güzel miyim?” deyip de yine herkesten güzel tanınmak iddiasında bulunmam. Benden güzel olanlara da haset etmem. Hem kendi kusurumu da bilirim. Bak Madam, bu eller, ayaklar bende ki güzellikle uyumlu mu? Bunların büyükce olmala-

rı eksiklidir. Lakin ben bu kusurlarım için üzülmem, memnun olurum. O kusurlarım olmasaydı, belki bana da o zaman o gurur gelirdi de gururun kullara layık olmadığını anlayamazdım. Lakin bu kusurlarım bana kulun kusursuz olamayacağını ve bu noksanımız da gurura layık olmadığımızı bildirdiğinden onlardan şikâyet etmem, haz duyarım.”

Madam pek doğru söylüyordu. Gerçekten elleri ve ayakları güzelliğiyle uyumlu değildi. Fakat onun gibi kusurlarını görmek ve kibrini kırmak her kula müyesser mi bilmem. Yüksek ahlak ile eğitimin birleşimi işte böyle olgun bir insan meydana getiriyor.

Madam R.; “İnsanlar yetersizlikleri ve zayıflıklarını yüzlerine çarpan nice deliller arasında buldukları hâlde, yine kendilerini unutup da mağrur olmaya cesaret ediyorlar.” diye sözlerine devam etti. “Hâlbuki başımızı aşağıya indirsek ve yukarıya kaldırsak Cenabı Allah’ın yüceliğini ve kendi zayıflığımızı görürüz. Kendimizi dibine varamayacağımız bir deniz ile en üst noktasına çıkamayacağımız gökyüzü arasında görürüz. Se-ma bize neler gösteriyor da ‘Siz acizsiniz, gelip bunları göremezsiniz’, diyor. Her birinin birer âlem olduğunu anladığımız gökteki varlıklara neden seyahat edemiyoruz. Onun için çalıştık değil mi? Muvaffak olacağımız sannıyla sevinerek balonlar icad ettik. O zaman da mağrur olduk, değil mi? Lakin bu yoldaki iktidarımızı çalışa çabalaya şu kadar kilometreye dek çıkınca anladık değil mi? Öyle bir surette kovulduk ki, ‘Siz bundan öteye çıkmaya izinli değilsiniz ve bundan ötede yaşamak için yaratılmadınız’ diye gördüğümüz tehdit bize ya ricat ve yahut ölüm göstermiştir. Ve gözeneklerimizden kanlarımızın fışkırdığını görmek gibi bir dehşet hali, bizi geri kaçmaya mecbur etmiştir. Şu hâlimiz ile gurur bizim neyimize?”

“Bu sözleriniz çok güzel. Ancak böyle fikirlere sahip olmak için sizin gibi hem güzel ahlaka, hem de geniş bir bilgiye sahip olmak gerek. Gerçekten insan ne tarafa baksa ve her neyi düşünürse (150) Cenabı Allah'ın birliğini ve büyüklüğünü açıkça görür. Ama herkes bunlara öyle nazarla mı bakar? Yoksa semanın renginin safiyeti, yıldızların parlaklığı ve denizin sükûneti, ayın ve güneşin ışığı kendilerine hoş görünerek demin buyurduğunuz gibi yalnız bu hazla yetinir mi?”

“Evet, insan her ne tarafa ibret nazarıyla baksa kalp gözüyle Cenabı Hakk'ın büyüklüğü ve birliği görünür.”

“Lakin Hristiyan mezheplerinin çoğunda üçleme (Teslis) inancı var. Birlik ile nasıl bağdaştırılıyor anlayamadım.”

“Bilindiği gibi, dini meseleler rivayete dayanır; akli delillere değil. Üçleme meselesini ben de çok düşündüm akıl ve hikmetle bağdaştıramadım. Ben Cenabı Hak'ın vahdaniyetini tasdik ederim.”

“Öyleyse siz Aryan mezhebinden³⁶ olmalısınız?”

“Aryanlar kalmadı, İznik konsülü³⁷ onları mahvetti, şim-

36 Aryan Mezhebi: İskenderiye papazlarından Aryos ve taraftarlarının mezhebi. Tek bir Allah inancına sahiptiler. İsa (A.S)'nin Allah'ın bir kelimesi olduğuna, fakat bir ilâh değil, Allah'ın dışında yaratılmış bir varlık olduğuna, yaratılmış kâmil bir insan olduğu görüşüne sahiptiler. Aryos İstanbul'u kuran I. Konstantin zamanında yaşamıştı (M.S. 300'ler). Ariuscular kelâmın tanrısallığını ikinci planda gördükleri için Katoliklerle çatışır. Zira Katoliklere göre Kelâm, Tanrı'nın oğludur ve baba gibi gerçek bir Tanrı'dır.

37 İznik Konsülü: I. Konstantin zamanında M.S. 325 tarihinde, İznik'te toplanan ilk Sinoi'de (Hristiyanlığın istişare toplantısı) 2048 piskopos, içlerinden (Aryos hâriç olmak üzere) 318 kişi seçilmiştir. Bunlar, İskenderiye patriğinin başkanlığında Aryos'un küfrüne, inkârına hükmedip, (oylamayla) teslisi tasdik etmişle ve ilk Hristiyanlık kanunlarını koymuşlardır. Bkz. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini, Kur'an Dili*, Şûra Yayınları, 3. Cilt, s. 127.

di Hristiyanların, akılların ermediği bir sır olarak teslise inanırmekten başka çareleri yoktur.”

“İncil’de teslis meselesine dair bir nass ve açıklık yok ki öyle akılların ermediği bir itikada mecbur kalsınlar. Teslis meselesi Hazret-i İsa’dan asırlar sonra ortaya çıkmıştır. İncillerde bunu ispat edecek bir söz yok. Bazı tabirler olsa bile güvenilir olamaz. Zira Tevrat ve İncil indirildikleri gibi tahrif ve bozulmadan kalmış olsaydı, böyle şeylerin ispatına gerek olurdu. Hâlbuki İncil’in ilk defa hangi dil ile yazıldığı bile tartışılır. İhtimal ki yazılmaya vakit müsait olmadığından ezberden okunurken, Hazret-i İsa’nın göğe yükselmesinden sonra havarilerin zihinlerinde kalmış olan İncil ayetleri, sonradan hikâyeler tarzında yazılan incillere eklenmişti. Bu suretle elliden fazla olan İnciller İsa’dan üç yüz sene sonra ele alınarak içlerinden dördü bırakıldı, diğerleri yok edildi. Bu dört İncil’de bile birbirine aykırı çok yer vardır. Bu da doğaldır. Zira Hristiyanlık üç yüz sene kadar gizli bir şekilde icra olunmuştur. Bu kadar müddet zarfında, gerçeği korumanın ne kadar zor olduğu beyandan uzaktır.”

“Tevrat için ne dersiniz ?”

“Malum ya, Tevrat bir ara yakıldı ve imha edildi. Sonra yeniden ezberden yazıldı. Bu cihetle tek haber (haber-i vahid) olduğundan sağlam bilgiyi ifade etmez. Hâlbuki meydanda olan üç nüshasının birbirleriyle çelişmesi, tahrif edildiğine yerli delildir. Zira Allah’ın kelimasında çelişki olmaz.”

“Tevrat’ta ne türlü çelişkiler gördünüz?”

“Durunuz size bir mühim çelişki bulayım.”

Ben böyle deyip oradaki cariyeye; “Haydi kızım masanın üst gözündeki kırmızı kaplı cüzdanı çabuk getir”, diye seslendim. Cariye benim şahsi işlerime alışık bulunduğundan çok

geçmeden cüzdanı getirip verdi. Ben oradaki notlarıma bakarak Madam R.'ye hitaben, sözüme kaldığım yerden devam ettim:

“Şöyle ki: Âdem (Aleyhisselam)’den Nuh Tufanı’na kadar geçen zaman Tevrat’ın İbranice nüshasına göre 1656 yıldır. Yunanca nüshaya göre 2262, Samirice nüshaya göre ise 1307 yıldır. Ortada büyük farklılıklar var. Nüshalar birbirine uymamaktadır. Üç nüshaya göre de Nuh (Aleyhisselam), Tufan esnasında altıyüz yaşındaydı. Samiri nüshasına göre Âdem (Aleyhisselam)’in vefatında Nuh (Aleyhisselam) iki yüz yirmi üç yaşında olması lazım gelir³⁸. Bunun mümkün olmadığı konusunda tarihçiler ittifak halindedir. İbranice ve Yunanca nüshalar da onu tekzip ediyorlar. Zira Hazret-i Nuh’un doğumu Yunanca nüshaya göre, yedi yüz otuz iki sene sonradır.

Diğer taraftan Tufan’dan İbrahim (Aleyhisselam)’in doğumuna kadar geçen süre, İbranice nüshaya göre 292, Yunancaya göre 1072, Samiriyye’ye göre ise 942 senedir. Bu da bir başka fahiş çelişkidir. Yukarıda belirttiğim gibi İbranice nüshaya göre Hazret-i İbrahim’in doğumu Tufan’dan 292 sene sonra olduğu yazılıdır; oysa Nuh (aleyhisselam)’un Tufan’dan sonra 350 sene daha yaşadığı Tekvin, Dokuzuncu Bab, sekizinci ayetinde açıkça belirtilmektedir. Şu hâle göre Hazret-i Nuh’un vefat ettiğinde, Hazret-i İbrahim’in elli sekiz yaşında olması gerekir. Bu ise yine tarihçilerin ittifakıyla mümkün değildir. Nitekim Yunanca ve Samirice nüshalar da onu yalanlarlar. Zira Hazret-i İbrahim’in doğumu Yunancaya göre Hazret-i Nuh’un vefatından 722, Samiriceye göre 592 sene sonradır. İlahi kelimada ise böylesine çelişkilerin olması aklen mümkün olmayaca-

38 Zira Tevrat’a göre Adem (A.S) 930 yıl yaşamıştır. Bkz. Tevrat, Yarattılış, Ayet 3: “Adem 130 yaşındayken kendi suretinde, kendisine benzer bir oğlu oldu. Ona Şit adını verdi.” Ayet 4. “Şit’in doğumundan sonra Adem 800 yıl daha yaşadı. Başka oğulları, kızları oldu.”

ğına göre, Tevrat'ın bu bahse dair ayetlerinin değiştirilmiş olduğu anlaşılır.”

“Evet, Kuran bir arızaya uğramaksızın peygamberinizden işitildiği gibi size ulaşmıştır. Onu biliyorum.”

“Öyledir. Hem de bizim din bilginlerimiz, akaidimize akıl ve hikmete aykırı düşen şeyler ilave etmemişlerdir. Biz akaidimizi hikmet terazisiyle ölçebiliriz. Şimdiki Hristiyanlığa ise hikmet kapıları kapalıdır.”

“Evet, doğrusu dininiz akıl ve hikmete uygundur. Teslisin dinsiz bırakmış olduğu birçok âlimin kabul edebileceği bir dindir. Şimdi sizden aldığım izahatla başlıca bir müşkülümü hallettim. Bizim misyonerler çok paralar harcayıp kendilerini tehlikeye atarak, halkı Hristiyanlığa davet ettikleri hâlde yeterince başarılı olamıyorlar. Sizin hacılar ve tüccarınız ise geçtikleri yerlerde pek kolaylıkla binlerce adamı Müslüman ediyorlar. Bunun sır ve hikmetini düşünürdüm de bulamazdım. Şimdi anladım ki dininiz gayet sade, güzel ve hikmete uygun olduğundan halk bunu kolaylıkla kabul ediyor. Doğrusu dininizin güzelliğine diyecek yok. Fakat bir şey var ki herkesi ürkütüyor. Ve bu güzel dininize bir set oluyor, o da kadınların tesettürüdür. Şimdiye kadar yaşadıkları ortama alışmış olan Hristiyan erkeklerine ve kadınlarına bunu kabul ettirmek pek kolay değildir. Bu mesele olmasa kendilerine din arayan pek çok halk Müslüman olurdu.”

“Size anlattım ya... Şeriatın aslında tesettürün kuralı saçları örtmektir.”

“Onu da istemezler. Hâlbuki Müslüman olunca buna mecbur olacaklar.”

“Bir kadın saçını örtmemekle dinden çıkmaz fakat günahkâr olur. İslam Dini'nin esası Allahu Teala Hazretleri'nin birli-

ğine, Muhammed (Aleyhissalatüvesselam) Hazretleri'nin peygamberliğine inanmaktan ibarettir. Bir kimse, hangi din ve mezhepten olursa olsun, bu iki hususu tasdik ederse koşulsuz Müslüman olur. Müslüman olan kimsenin birtakım dini görevleri vardır. Bunlar namaz ve oruç gibi Allahu Teala'nın emrettiği şeylerdir. Adam öldürmek ve uzak durulması gereken şeyler gibi yasakladığı hususlardır.

Allah'ın emrine uymayan ve yasaklarından çekinmeyenler günahkâr olurlar ve yarın ceza gününde azabı hak ederler. Fakat yine Müslümandırlar. Sonuçta cennetin nimetlerine ulaşır. Cenabı Hak dilerse affeder, dilerse günahı kadar azap ettikten sonra, yine cennete dâhil eder. Allah ile kul arasına girilmez. Müslümanlar günahlarını affettirmek için Hristiyanlar gibi papaza muhtaç değillerdir. İbadet için Hristiyanların kiliseye gitmeye mecbur oldukları gibi mutlaka camiye gitmeye mecbur değildirler. Tövbe ve istiğfar edecek oldukları hâlde bir köşeye çekilip Cenabı Hak'a yalvarırlar. Allah'tan başkasına sırlarını açıklamaya mecbur olmazlar.”

Madam R., konuşmaya ara verip yine doğanın güzelliklerini seyre daldı. Oldukça düşünceli görünüyordu. Ben sürekli onunla ilgilenmiştim. Bu arada diğerlerinin kimi birbirleriyle konuşmakta, kimi de mehtabın güzelliklerini seyretmekteydi. Ismarlamış oldukları ikinci kahveleri gelmişti. Bize de ikram ettiler fakat Madam istemedi. O ara misafirlerden biri gayet yavaş ses tonuyla, “İsterseniz seyr-i mehtap eylemek, muntazır teşrifine kasr-ı Bebek”³⁹ şarkısını mırıldanıyordu. Beste Madam'ın hoşuna gitmişti; dikkatini şarkıya verdi. Havanın bu sessizliği ve durgunluğuyla uyumlu bir ses tonuyla söyle-

39 İsterseniz mehtabı seyr eylemek, bekliyor şereflendirmeni Bebek köşkü.

nen şarkıdan çok hoşlandığını söyledi. Ben de şarkıyı söyleyene “Bari hazin bir şey oku da ses tonuna uygun olsun.” diye istekte bulundum.

“Ne okuyayım ?”

“Mesela hicazdan bir şey.”

Bunun üzerine hanım; “Ey şuh-ı sitemkâr dil-i nalâna dokunma”⁴⁰ bestesini yine öyle yavaş sesle ve dokunaklı bir şekilde okumaya başladı. Madam bütün dikkatini şarkıya vermişti.

Ben, “Madam!” diyerek dikkatini dağıttım. “Balodaki ipek fistanınızın havada meydana getirdiği dalgaların bu düzenli hali değil mi?”⁴¹

“Evet, ben de onu düşünüyordum.” dedi hafif tebessüm ederek.

Madam şarkıyı büyük bir hazla dinledi. Şarkı bittikten sonra hikmet ve felsefeyle ilgili bilimlerden olan seda ve musiki de Madam R.’yi derin düşüncelere daldırdı. Bu âlim kadının zihninde yüksek hikmet ve felsefeden neler geçtiğini tamamıyla bilemiyordum ama, benim de küçük zihnime bazı şeyler geldiğinden, derin düşünceler içine dalmışım. Öyle ki kendimden geçmiş, zamanı unutmuşum. Bileğime bir elin dokunmasıyla kendime geldim. Başımı döndürüp baktığımda hizmetime bakan cariyenin kolumu tutmuş olduğu halde; “Hanımcığım üşümüşsün”, dediğini işittim.

“Senin elin sıcak, benim üşüdüğümü nerden bildin de muayene ediyorsun?”

40 Ey zalim şuh sevgili! İnleyen gönlüme dokunma.

41 Metinde: “Balodaki ipek fistanınızın havada husule getirdiği emvacın bu muntazamı değil mi?”

“Ben demin üşüdüm hırkamı giydim. Sizin burada sessizce durmanızdan uyuyor sandım; üşümenizden korktum. Pencereden yana olduğunuz için yüzünüz görünmüyordu. Seslendim, kolunuzu tuttum, gerçekten de üşümüştünüz.”

“Hakkın var; bize birer örtü getir. Misafir madam benden çok üşümüş olmalı. Çünkü kolları ve yakası yalnız tül ile örtülü.”

Bizim konuşmalarımız, madamı da içinde bulunduğu dalgınlıktan çıkarmıştı. Etrafına bakındı. Cariyeden başka kimse yoktu. Herkesin çıkmış ve bizi yalnız bırakmış olduklarını gördü.

“Bizim sessizliğimizden herkes sıkılmış herhalde” diye konuştu. Dağılıp bizi yalnız bırakmışlar; ne garip bir durum. Suskun olanları kimse istemiyor. Nasıl ki uyuyanların yanında kimse bulunmak istemez. Uykuda bulunduğumuz hâl bize öldüğümüz zamanki hâlimizi hatırlatır. Hele şu şimdiki durum buna bir örnek olabilir.”

“Ne yazık ki Madam, ölüm uykusu da keşke bu akşamki dalgınlığımız gibi tatlı ve rahat olsa.”

Bu söz ikimizin de neşesini kaçırmıştı; başlarımızı önümüze indirmek zorunda kaldık. İşte o geceki ferah ve rahatımız, hayatımızın neticeleneceği ölüm kelimesiyle son bulmuştu. Her zaman kendisinden kaçmak istediğimiz hâlde, yine her adımımızla kendisine yaklaşmakta olduğumuz ölüm... O geceki eğlencemizi de çok görmüştü, beni unutmayınız diyerek karanlık yüzünü gösterdi. Yine baki olan yüce yaratıcının büyüklüğünü ve kendi zayıflığımızı görüp her şeyin geçici, ancak Cenab-ı Allah'ın baki olduğunu gördük. Artık aklımıza gelen bu dehşetli düşünceler nedeniyle orda duramaz olmuştuk, arkadaşlarımızla buluşmak için dışarı çıktık. Onlar

da eve girmek istiyorlardı; hep birlikte salona geçtik. Bizi bir zaman bütün bütün soğutacak olanın hatırası kalbimize soğukluk verdiğinden, aklımızdan geçenlerin dehşetiyle ikimiz de içimiz donmuş gibi titremektedir. Bu esnada misafirlerin salona dönmesi için beklenen dondurma getirilip ikram edilmesin mi? Baktım, Madam da benim gibi, dondurmayı alıp almamakta tereddüt içinde.

“Ben bir çay isteyeceğim madam size de getirsinler mi?”

“Ah evet madam teşekkür ederim. Bana da bir çay... Rica ederim bana da bir çay getirsinler.”

Fazla zaman geçmeden gelen çaylarla içimiz ısındı.

Sahura kadar sohbetimiz sürdü. Sahur davulunun sesinin kulakları doldurmaya başlamasıyla birlikte misafirler kayıklarını ısmarladılar. Madam R. de arabasını çağırttı. Rıhtıma yalnız bir kanca ile bağlı olan kayıkların hazırlanması daha kolay olduğundan araba hazırlanıncaya kadar misafirlerin tamamı gitti. Yalnız Madam R. kaldı. Arabanın hazır olduğu haber verilince manto ve yelpazesi getirildi. Madam gitmek üzere ayağa kalktı ve dedi ki:

“Bu geceki hüsn-i kabulünüzden dolayı çok teşekkür ederim. Bilirsiniz, seyahatten maksat, görmediğini görmek ve bilmediğini öğrenmektir. Her yerin durumunu öğrenmek merakım olduğu gibi, Türkiye'nin durumu, gelenek, düşünce ve inançlarını öğrenmek de isteklerimin en özeliydi. Bunun için çok fazla zaman ve para harcadım. Lakin şu yedi sekiz saat zarfında aldıklarım kadar mükemmel bilgiye ulaşamamıştım. Bu nedenle size minnettarım.”

“Misafir ağırlamak bizce bir görevdir. Bunu yerine getirmek için ne kadar zahmet çekilse bizce rahmettir. Sizin istediğiniz ise sözden başka bir şey değil, bu da pek kolaydı. Keşke

bu sohbetler tekrarlanabilse. Keşke her zaman sizin gibi misafirlerle rastlanabilse. Sizin gibi âlim ve fazıl birisiyle görüşmek, ancak güzel bir şans eseridir. Bu geceki bahtıyarlığımdan dolayı size özellikle teşekkür ederim. Çok kitap okuyarak kazanacağım malumatı, şu kısa süre zarfında sizden aldım ve değerlendirmiş oldum; bunun için gerçekten size minnettarım.”

“Bu gecenin ve sizlerin hatırası daima zihnimde sabit kalacaktır.”

Madam böyle diyerek veda edip gitti.

Kendisinin söylediği gibi bizleri yâd etmekte olup olmadığını bilmesem de bu sözlerinin etkisini hissettim. O geceki sohbeti daima hatırlıyor ve hep kendisini anıyorum. Şimdiye kadar bir mektubunu almadım. Fakat daha sonra madamın seyahat amacıyla Arabistan taraflarına gitmiş olduğunu öğrendim. Duyduğuma göre; seyahatini tamamlayınca bir seyahatname yazacakmış. İşte yazacağı seyahatnamenin gerçekten doğruların kitabı olacağında şüphe yoktur. Bu ise seyahatin tamamlanmasına bağlıdır. O da inşallah Allah'ın yardımıyla olacaktır.

ÜÇÜNCÜ SOHBET

Giyim, Kuşam ve Moda

Mayıs ayının başları ne kadar da güzeldir! Yazın sıcaklığını aratacak kış ortası gibi soğuk değil, kışın soğuğunu aratacak yaz ortası kadar da sıcak değil... Çiçek bahçelerinin tam zamanı... Hoş kokuların her tarafa yayıldığı günler... İşte böylesine güzel günlerden biriydi; sabahın saat birinde bahçe üstünde bir odadaydım. Pencereleler açık; misk gibi kokular içeriye giriyor. Hayır, misk kelimesi tam anlatamaz. Çünkü misk bir çeşit kokudur. Hem o kokudan insanların bazıları hoşlanır, bazıları hiç hoşlanmaz. Bu, güllerin, karanfillerin, yase-minlerin duvarları sarmış eflatunî salkımların, ağaçlardan pencerelelere sarkmış beyaz salkımların ve bilinen daha nice güzel çiçeklerin güzel kokularının birbirine kavuşmasıyla ortaya çıkan ve cana can katan bir kokudur. Bunların hepsi çiçek, hepsindeki kokular güzel, lakin birbirine benziyor mu? Hatta bir cinsin türlerinin kokuları bile ayrıla. Kırmızı gülün, pembe gülün, sarı gülün, beyaz gülün... Her birinin kokuları başka başka... Türleri olan diğer çiçeklerin de hep öyle değil mi? Allah'ın ne ilginç bir yaratışı!

Bülbül, sabaha kadar karşısında durumunu anlatıp dil döktüğü halde bir cevabına nail olamadığı sevgilisinin nazından usanmamıştı. Hâlâ o saatte dahi dermansızlıktan kısılmış

sesiyle ara sıra yine isteklerini cesaretle arz ediyordu. Gözlerimizi okşayan çiçeklerin, ağaçların güzel manzaraları ve koku alma duyumuzu memnun etmeleri gibi, o da kulakları zevkten mahrum bırakmıyordu.

İşte böyle bir durumda, üç hanım bir sütlü kahve tepsinin çevresindeydik. Birisi aziz dostlarımdan S. Hanımdı. Akşamdan bizde kalmıştı. Kendisi güzel İngilizce bilir, Fransızca'yı pek az anlar ve konuşurdu. Meramımı ifade edebilecek kadar Türkçe yazar. Bir İngiliz mürebbiyesi tarafından yetiştirildiği için İngilizce yazması Türkçeden iyidir. S. Hanım, ahlakın eğitim metoduna göre üstün olduğunun kanıtıdır. İngiliz mürebbiye elinde yetiştigi hâlde kendisi son derece teklifsiz ve şendir. Süsü sever ve modaya müpteladır. Ama kalbi çok güzeldir. Mesela bu küçük kitabımda kendisinden bahsedeceğimi söyleyip izin istediğimde “Pekâlâ...” cevabını hiç tereddütsüz verdi.

Tavrından hoşlanmıştım; “Hemşirem” dedim. “Senden nasıl bahsedeceğimi bile sormadın.”

Cevabı daha da güzeldi: “Beni sevdiğini bilirim elbet fena bir şekilde yazmazsın. Kötülesen de zarar yok, ismimi açıklayacak değilsin ki korkayım. Ayrıca daha iyi, bir fenalığım varsa onu görür de düzeltirim.”

Aramızdaki üçüncü kişi de yine dostlarımdan N. Hanım'dı. Türkçede okuryazarlığı iyidir. Güzel sözler söyler. Şu kadar var ki, kendisini olduğundan daha güçlü sanır. Bunun için öğrendiği ile kalmış, daha da ilerlememiştir. Kendisini pek beğenirse de eğitimde ilerlemesine yetecek zekâyı sahiptir. Bununla birlikte dostlarını sever. Moda aleyhindedir. Ama yine çaresiz, düğün ve cemiyetlere giderken modaya uygun giyinmek mecburiyetinde kalır. Diğer zamanlarda alaturka giyinmeyi alışkanlık edinmiştir.

Şimdi alaturka dediğimiz giyimin, bir ropdöşambr ile matineden (kadın sabahlığından) ibaret olduğunu göz önüne alırsak, buna gerçek alaturka denilip denilemeyeceğini kestiremiyorum. Ama böyle deniyor. N. Hanım, mümkün olduğu kadar alaturka usulde yaşar. S. Hanım ise alafrangalığın haricine bir adım atmaktan korkar.

S. Hanım'ın o sabahki tasası büyüktü. Geçen yaz, bir düğün için otuz beş liraya bir elbise yaptırmıştı fakat düğün kışa ertelendiği için tekrar bir kışlık diktirmek zorunda kalmıştı. Şimdi kendisinin davet edileceği başka bir düğüne elbise gerekiyormuş. Hiç giymemiş olduğu geçen seneki elbiseyi bu düğünde giymeyi arzu ediyorsa da ne yapsın modası geçmiş. Şimdi başka kumaş almaktansa, çok arzuladığı halde giyemediği o elbiseyi şimdiki modaya uydurmak istiyordu. Ama ne yazık ki, elbise geçen seneki moda üzere tül ile dikilmişti. Şimdi ise moda harçmış. Arşınına üç lira verdiği tülü bir kere bile arzusunu almaksızın çıkarıp atmak çok gücüne gidiyordu.

Sütlü kahvelerimizin biraz soğumasını beklerken S. Hanım işte bu derdini anlatıp duruyordu.

“Geçen seneden beri biraz kilo almışım. Elbisenin korsajı dar geliyor. Biraz genişletmek için jile ilavesine acaba kendi parçasından bulabilir miyim? Düz renkte koydursam? Yalnız jile olmaz, başka tarafına da karıştırmak gerekir.”

Zaten moda aleyhinde bulunan N. Hanım'ı da bu sözler hiddetlendiriyordu.

“Yok onun için hiç zahmete girmeyiniz.”

“Niçin?”

“Bu üzüntülerden o vakte kadar zayıflarsınız, korsaj da iyi gelir.”

“Benim için ne güzel yorum yapıyorsunuz!”

“Yok, ben yormuyorum, kendiniz davet ediyorsunuz. O düğüne ben de davet edileceğim. Fakat önceden böyle üzülecek olsam gitmekten vazgeçerim.”

“Sanki siz de düğünlerde moda üzere giyinmiyor musunuz?”

“Giyinirim ama ben elbise yapmak istersem terziye son moda bana bir şey yap der teslim ederim. Lüzumu olduğu zaman giyerim.”

“Böyle hiç giymeden bir elbisenizin modası geçerse ne yaparsınız ?”

“Yine terziyi çağırır bunu modaya tahvil et derim.”

“Pek güzel ama evvelce bu elbiseye otuz beş lira verdim. Şimdi biçimi değişeceği için beş-altı arşın düz kumaş katılacak. İyi kumaşa fena kumaş katılamaz. En aşağı, arşını yarım liradan üç lira o! On beş arşın kadar da harç lazım olmuş. Ellişerden yedi yüz elli. Üç lira da dikiş parası... Oldu mu on üç buçuk lira? Terzi en azından iki lira da ufak tefek masraf gösterir. On beş buçuk lira. Şimdi bu on beş buçuk lira ziyan değil mi?”

“Ya evvelki otuz beş ziyan değil mi ?”

“Çıplak gezecek değiliz ya!”

“Çıplak gezelim demiyorum. Kumaşa verilen paraya da o kadar acımiyorum. Şimdi sizin entarinizin üzerinden çıkarıp da atacağınız tül parçalarına verilen paralara acıyorum. Bir de terzi otuz beş liranın yarısını kendisine çıkarıyor ki bunada yazık.”

“Ne yapalım kumaşlara bürünüp de mi gezelim? Sanki siz diktirip giyinmiyor musunuz?”

“Ben şimdi modanın zarar veremeyeceği bir şey yaptım. Ağır bir kumaştan alaturka usulde darlaşmayacak ve bollaşmayacak bolca bir entari biçtim. Modası geçecek bir süs de koymadım. Sade diktirdim. Birkaç düğün savacağından, birkaç elbise parasını birleştirerek pırlantalı bir kemer yaptırdım ki her ne zaman istemeyip satsam yine paradır.”

“Bu düğüne de o tuvaletle mi gideceksiniz?”

“Buna ve daha birkaçına.”

“Âlemden ayrı bulunacaksınız.”

“Ben de herkes benimle bir örnek giyinsin demiyorum ya! Sizin bir sene evvelki modası geçmiş elbiseyi giyinmiş olsam, o zaman asıl alay konusu olurum.”

Ben, “Hemşireler siz konuyu uzattınız. Biriniz alafranga giyinmekten, diğeriniz alaturkadan hoşlanıyorsunuz. Her ikiniz de istediğinizi yapmakta serbestsiniz. Çünkü biz Paris madamları gibi modada zorunluluklarımız yok. Alaturka ve alafranga giyinmek âdetinin ikisi de bizde geçerli.”

S. Hanım, “Peki siz hangi tarafı tutarsınız?” diye sordu.

“Söylemeye ne gerek, fikrim fiilimle görünmez mi?”

“Evet siz bazen alafranga giyiniyorsunuz bazen de alaturka. Lakin insaf ediniz. Ben sizi düğünlerde hiç alaturka kıyafetle görmedim.”

N., “Ben geçende gördüm.” diye benim adıma cevap verdi. “Siz o cemiyette yoktunuz. Telli bir kumaştan alaturka dikilmiş bir entari ve başında dahi bir oyalı hotoz⁴² bulunuyordu. Ben alaturka kıyafeti sevdiğim için beğendim.” Sonra bana dönerek sözlerini sürdürdü: “O günkü tuvaletiniz daha pek

⁴² Kadınların süs için saçlarının üstüne taktıkları, çeşitli renk ve biçimde yapılmış küçük başlık.

çok kimsenin de beğenisini kazandı. Sahi hemşire soracaktım. Şimdiye kadar unuttum. O kılaptanlı kumaşı⁴³ nereden aldınız?”

“Çarşıda, Arabistanlı kumaşçılardan. Arabistan malı. Hem de kılaptanı has gümüş! O zaman bir ahbabım da Beyoğlu'ndan bir Avrupa tellisi aldı. Hem de arşını iki liraya simmiş, bozuldu, simsiyah oldu. Benimki hâlâ yeni gibi duruyor. Has olduğu için kararmadı.”

S. Hanım: “Dün terzinin gönderdiği harçlar ile dikilmiş Şam kumaşı elbiseniz de pek güzel olmuş. Alafrangaya çok güzel yakışmış.”

“Niçin yakışmasın o da ipekli kumaş, Avrupa kumaşından ne farkı var. Kusuru kendi malımız olduğu için midir?”

S., “Yok a kuzum o kumaştan alafranga elbise yaptıran yok da onun için söylüyorum.”

“Ben de ona şaşıyorum dedim ya. Hem yalnız ben değil hatta Avrupalılar bile buna şaşıyorlar. Bizim kumaşların kabahati dayanıklı ve ucuz olması mıdır? Arşını iki liraya simli Avrupa kumaşını alıyoruz da Halep, Şam, Bağdat veya Diyarbakır veyahut Harput'un has gümüş telli kumaşlarını arşını en fazla kırk, elli kuruşa olduğu için mi beğenmiyoruz? Kumaşın kendi malımızdan olması alafranga dikilmesine mani olmaz. İşte nasıl ki dikilmiş olanı beğeniyorsunuz. O kumaşın yirmi arşınından ibaret olan iki topuna sekiz meci diye verdim. Arşını sekiz kuruşa gelir. Avrupa kumaşından böyle ipekli bir şey alınacak olsa, yirmi kuruştan aşağı alınamaz. Bizim kumaşın bir tarafı lekelenecek olursa yıkanıp ütülenmeye de kabiliyeti var.”

43 Pamuk ipliğine sırma katılarak eğrilmiş iplikten dokunan kumaş.

S., “Öyle ama bizim kumaşlar da hep bir çeşit gibidir. Modasını değiştirmez ki.”

“İnsaf! Avrupa kumaşlarına gösterdiğimiz ragbetin yarısını kendi ürettiğimize gösterdik de onlar ürünlerini geliştirmediler mi? Üretilen mal satılmalı ki başka örneği çıkarılsın. Avrupa’ya mal ısmarlamaya üşenmiyoruz. Memleketimizden birine istediğimiz örnekte bir şey ısmarladık mı ki onlar yapmadılar diyelim? Hem şimdiki hâlde bile memleketimizde bize yetecek kadar canfesler⁴⁴, kumaşlar ve atlaslar⁴⁵ dokunuyor. Özellikle bunları Avrupalılar beğeniyorlar da biz neden beğenmiyoruz? Zannediyor musunuz bu hâlimiz kendilerini taklide çalıştığımız Avrupalılara hoş görünüyor? Hayır... Onlar bu konuda bizi ayıplıyorlar. Pek çok madamın ‘Sizin o kadar güzel kumaşlarınız var, biz onları Avrupa’ya hediye olarak gönderiyoruz, herkes beğeniyor. Siz niçin giymiyorsunuz?’ demelerine karşı mahcup olarak önüme bakıyorum. Yabancı mallardan giyinmek zorunda olduğumuz bazı şeyler de var elbet. Bunlar da fanila, çorap, basma, patiskadır. Zira bizde bunlar yok.”

N., “Basmaya denk iplik kumaşı yok mu?”

“Yok, o basmanın yerini tutamaz. Bir fakir, arşını altmış paraya basma alır. Yıkar yıkar giyer. İplik kumaşı ise o kadar serttir ki yıkandıkça daha beter olur. Yerli kumaş giymesi için herkesten huzursuz olmak gibi bir fedakârlığı talep etmeye de hakkımız yoktur. Bak şurada kaç kişi patiska gecelikle oturuyoruz. Şimdi gecelik için bundan iyisi bulunabilir mi? Siz iplik kumaşını buna tercih edebilir misiniz?”

44 Üzerinde desen bulunmayan, ince dokunmuş, parlak, tok, ipekli kumaş.

45 Yüzü parlak, sık dokunmuş bir tür ipekli kumaş, saten.

N., “Ben patiskadan başka gecelik giyemem.”

Ben, “O hâlde insan her şeyi önce kendisi için düşünmeli de sonra âleme peşkeş çekmeli. Kısaca kendimizi tamamiyla Avrupa mallarından mahrum edelim demek istemem. Fakat bizde olanları niçin giymeyelim demekten kendimi alamam.”

N., “Sahi şu basma bizde ne kadar çok sürülür.”

“Evet, Avrupa'dan memleketimize en çok gelen mal, basma ve patiskadır. Çünkü bunlar için genel bir talep vardır. Bir yılda ülkemizden şu basma ve patiska yüzünden ihraç olunan para hesaplansa, akıllara durgunluk verecek dereceye varır.”

S., “Artık ben geçen seneki elbiseyi bozacağıma, onun taminine vereceğim on beş lira ile yerli kumaşı alıp alamoda diktiririm.”

N., “Alaturka diktirirseniz ne olur.”

S., “Alaturka dediğin hangisi? Senin giydiğin ropdöşambr ile matine değil mi? Gayrı bunun adı üstünde olduğu için alaturka denilebilir mi?”

N., “Ropdöşambır onlar odalarında bulundukları zaman rahat etmek için; matineyi de sabahleyin rahatsız olmamak için giymiyorlar mı? İşte biz de daima rahat bulunmak için onları her istediğimiz zaman giyebiliriz.”

Ben, “S. Hanım'ın gönlü alafranga diktirmek istiyor öyle diktirir. Siz de alaturkadan hoşlanıyorsunuz alaturka diktirirsiniz.” diye tartışmaya dâhil oldum. “İki tarafı da çirkin görmediğim için canım istediği zaman alaturka, istemediği zaman da alafranga diktiririm. Demin söyledim ya... Hiçbirimiz âdetimizin haricine çıkmış olmayacağımız için hafife alınmayız. Ancak alafranga giyindiğimiz zaman son moda olarak giyinmeliyiz ki alafranga olanları kendimize güldürmeyelim. Bizim

giyim hususundaki bu derece özgürlüğümüz âdeta bir nimettir. Gücenmeyiniz hemşirelerim. Ne senin kadar alafrangalığa bağlanıp bu moda illetiyle muzdarip olurum; ne de bu hanım kadar taassup edip alafrangalığın bazı yararlı yönlerini reddederim. Düzgün⁴⁶ sürmeyi men eden modanın faydası inkâr olunur mu?”

N., “Modalar şimdi şöyle, sonra böyle. Bazen ne kadar kırmalar, kabartmalar varsa elbisenin ön tarafına konur. Sonra o süslerin hepsi birden arka tarafa geçer. Bir de bakarsın ki düzgün sürmek modası çıkmış.”

“Modadan beğendiğimizi almalıyız dedim? O söylediğini zi beğenmeyiz almayız.”

Biz bunları konuşurken “Vay zaman tazeleri vay!” diye söylenerek yanımıza yaşlı bir kadın geldi. “Daha gecelikleriyle oturuyorlar. Henüz saçlarını bile taramamışlar. Karşı karşıya geçmiş, miskin miskin oturuyorlar. Biz sizin gibiymen bas-tığımız yeri bilmezdik.”

Ben, “Her adımda düşer miydiniz?” diye şaka ile karşılık verdim.

İhtiyar, “Yok canım! Eğlenirdik, gülerdik demek istiyorum. Hem bu saate kadar ooo... Bin kere giyinip kuşanırdık.”

S.: “Kuzum nine siz tazeliğinizde nasıl giyinirdiniz? Anlat da dinleyelim.”

“Sabahleyin kalkınca aynanın karşısına geçip hotozlarımızı bağlardık. Tül gömleklerimizi giyerdik. Onun üzerine de bütünüyle göğsü açık elbisemizi giyinirdik.”

S., keyiflenmişti: “Ay o zaman göğsü açık entari var mıydı? Demek ki o da o zamanın dekoltesiymiş.”

46 Kadınların tuvalet malzemelerinden. Allık veya beyazlık için yüze sürülen su, bir çeşit fondöten.

“Hem göğsü açık, hem de sımsıkıydı. Sanki siz ne gördünüz zavallı çocuklar! Süs bizim zamanımızdaydı.”

Ben, “Nine gençliğinizde hiç süsünüzü beğenmeyen yaşlılar yok muydu?” diye sordum.

“Nasıl yok yavrum! O zamanın ihtiyarları da bizimkini beğenmezlerdi.”

“Kuzum nine! Nasıl tepki gösterirlerdi? Onlar nasıl giyinirlermiş?”

“O zamanın hotozlarını herkes yapamazmış. Özel yapıcılar varmış. *Kayık hotoz* derlermiş ki, yedi sekiz yemeni, üç yüz iğne ile yapılmış.”

S., ihtiyarın sözlerini N. Hanım’a yüklenmek için değerlendirmekte gecikmedi: “Alaturka hanım, mademki alaturka giyinmek iddiasındasın; tam alaturka olmak için şu sekiz yemenili hotozu yap da giy. Yoksa alafranga ropdöşambır ve şö-miz dö noi⁴⁷ biçiminde entari ile matine ve ceket biçiminde hırka giyerek alaturkalık taslama.”

N., “Ben onları rahat edeyim diye giyiyorum. Zorum ne ki o kadar yükü başıma koyayım.”

S., “Öyleyse herkese itiraz etme. Demek ki geçmişten geleceğe moda değişir ve bu durum bizlerde de varmış. Yalnız eskiden kırk, elli senede bir değişirse şimdi altı ayda değişiyor.”

Ben, “Evet bu da zamanımızdaki süratin etkisi, sürekli değişen dünyada kıyafetler aynı kalır mı?”

Bu sırada S., Hanım, “Ben artık giyineyim” dedi!

Ben, “Elbisenizi buraya getirsinler.” diyerek cariyelere işaretttim.

47 Bir çeşit kadın gömleği.

Hanımın elbisesini getirdiler. Cariyesi giyinmesine yardım ediyor, korsesinin bağlarını bağlıyordu.

S., hem giyiniyor, hem de bir taraftan söyleniyordu: “Ah kardeş her zaman giyiyorum da yine şu korseye alışamıyorum. (198) Hep beni rahatsız ediyor ne yapayım bilmem.”

“Giymeyiniz.” dedim gülümseyerek.

“Giymeyince de elbisenin biçimi olmuyor.”

“O halde giyiniz.”

“Söyledim ya a canım mideme dokunuyor.”

“Ne diyelim efendim... Ya giy yahut giyme.”

“İkisi de olmuyor.”

“Üçüncüsünü bulursan öyle yap.”

Biz S. Hanımla aramızda böyle atışırken N. Hanım da lafa karıştı.

“Ah benim canım bol entarim, beni böyle zahmetlere sokmazsın.”

“Senin de vücut hatların gözüküyor, ne olduğu belli değil.”

“Fena mı kusuru varsa görünmez.”

Ben, “Sen *Gece Sohbetleri’nde* Midhat Efendi’nin korse hakkında yazdıklarını okumadın mı?” diye sordum S. Hanıma.

“Aman kuzum, ne demiş?”

“İşte şurada duruyor, al da oku.”

“Yerini bul da göster.”

Kitaptan korseye dair olan bölümü buldum, S. Hanım’ın eline verdim.

S. bölümü bir çırpıda okuduktan sonra kitabı tekrar masanın üzerine koydu.

“A canım, o da bir karar vermemiş. Giymek mi gerek, giymemek mi. Her ikisine de hak vermiş.”

“Daha ne söylesin? Hekimin sözünü de, terzinin sözünü de tasdik etmiş. Şu hâlde ömr-i aziz istersen giymeysin, ömr-i leziz istersen giyersin. İkisinden birini seçmek sana kalmış, Midhat Efendi senin gönlün değil ya.”

Bu arada hanımının korsajını kopçalamakla meşgul olan cariye işini bitirmişti. Cariye saç kıvrırma maşalarını kızdırma-ya gittiğinde S. bizlere söylendi:

“Tembel hanımlar... Siz daha giyinmeyecek misiniz?”

“Merak etme... Senin tuvaletin tamamlanıncaya kadar ben giyinirim.”

Fakat S., benim sözüme aldırmadan harekete geçti. Hizmetimle ilgilenen kıza seslendi:

“Haydi bakalım, sen de hanımını giydir. O kendiliğinden kalkamayacak.”

Cariye, “Bizim hanım kendisi giyinir efendim, bize giyirtmez.” diye karşılık verdi.

“Sahi onun âdeti öyledir, bizim hemşire rahatını bilmez ki.”

“Giyinmek için bir diğerine muhtaç olmak kadar rahatsızlık tasavvur edemem. Bazen kızlar yardım etmek istediklerinde hatırlarını kırmam, ancak ses çıkarmadan da rahat edemem. Beni memnun etmek istiyorsanız, giyinirken kendi haline bırakın diye söyledim, artık karışmıyorlar.”

“Korsenizi nasıl bağlarsınız?”

“İlk kez giydiğimde arkasından birine gereği kadar sıktırırım. Onu öylece bağlı bırakırım. Yalnız göğsü tarafından

iliklenmesi kalır ki onu da kendim yapabilirim. Özellikle bilirsiniz ya, ben her gün korse giymem. Çünkü korsajın pek düz durması için merakım yoktur. Balinenin tuttuğu kadar benim için yeterlidir.”

S., “Siz saçlarınızı da kendiniz tararsınız. Benim çocukluğundan beri mürebbiyem Miss B. tarardı. Şimdi de bu kız öğrendi, çok güzel düzen veriyor.”

“Ya bu kalfa evde olmazsa ne yaparsın?”

“A.. o zaman çok zahmet çekiyorum. Zira güzelce biçimlenmesine merakım vardır. Öteki kızlar beceremiyorlar, üzülüyorum. Artık yaptıkları kadar!”

Bizim cariye söze karıştı: “Bizim hanımefendi çok güzel saç toplar, düğüne filan gideceğimiz zaman siz saçlarınızı iyi yapamadınız diye bizimkileri de tarar.”

“Oh ne âlâ... Öyleyse kız maşaları kızdırıncaya kadar bari benimkini de düzelt.”

“Dünkü saçınız gibi mi kaldırılacak.”

“Evet.”

S. Hanım'ın saçlarını tarayıp topladım. “Oldu efendim.” dedim. S. Hanımın pek alışık olmadığı kadar kısa zaman için de tamamlamıştım işimi.

“A ne kadar çabuk.” diye güvensiz bir ifadeyle sordu.

“Çabukluğu nene gerek sen olup olmadığına bak!”

S., saçına eliyle arka tarafından temas edip yokladıktan sonra, “Mükemmel!” dedi.

Lakin daha tuvaleti tamam olamamıştı. Daha alnındaki saçların kıvrılması kalmıştı. Bu esnada cariyesi kızdırmış olduğu maşaları getirdi; ben de elbisemi giymek için dışarı çıktım.

Döndüğümde S. Hanım'ın frize ameliyatı daha tamam olmamıştı. “Vay siz kendiniz tarandınız.” diye karşıladı beni.

“Şurada bir resim gördüm. Bu nasıl bir kıyafet?” N., elindeki resmi işaret ediyordu.

“Validenin sandık odasında buldum. Eski zamanda Avrupalı bir kadın resmiymiş.”

“Vay! Bu nasıl fistan? Çadırdan farkı yok. Ya şu hotoza da bak. S. gel gel bak, bu da o zamanın modası.”

“Acele ettirip de alnımı yaktıraydın...”

N., “Şunun fistanını yapamazsam hotozunu olsun yaparım ya...” diye gülüyordu. “Sen yeni moda giyiniyorsun ya. Ben de eski moda giyineyim. Moda değil mi? Yenisi olsun eskisi olsun, ne sakıncası var.”

N., sanki kendine bir eğlence bulmuştu. Bana dönerek, “Kuzum hemşirem sende biraz kolalı astar var mı? Bir iki de tül yemeni?” diye sordu.

“Üşenmeden onunla mı uğraşacaksın?” dedim hayretle.

“Benim elim çabuktur maksat eğlenmek değil mi?”

İstediklerini getirttim; kısa zaman içinde hotozun kalıbını kurdu. Bu arada S. Hanımın tuvaleti de ancak tamam olmuştu.

N., hotoz yapma işini ciddiye almıştı: “Şu üstündeki yapma çiçekler için sana zahmet vermem. Bahçede bu kadar çiçek var. Doğal olması daha tercih edilir.” diyerek bahçeye indi. Biraz sonra elinde istediği çiçeklerle döndü. Biraz sonra resimdeki gibi aynı bir hotoz tamam olmuştu. Hotozu başına koyarken bizdeki kahkahaları görülmeye değerdi.

S., “Acaba ninenin söylediği kayak hotoz bu şapkanın zamanında mıydı?” diye gülmesini sürdürdü. “Her ikisinin aca-

yip şekline bakılırsa öyle anlaşıyor.”

Ben, “İhtimal!” diyordum ki cariyenin biri kapıdan başını uzatıp “Hanımefendi geliyor!” diye uyardı. N. Hanım, hotozu başından çıkarmaya fırsat bulamamıştı; hemen elbise dolabının içine saklandı.

İçeri giren annem; “Çocuklar! Dün haber gelmişti ama ben size söylemeyi unuttum.” telaşlı bir ses tonuyla konuşmaya başladı. “Bugün yabancı misafirler geleceklermiş. Hem de alaturka elbiseyle kendilerini kabul etmemizi rica etmişler.”

Annem daha sözünü tamamlayamamıştı ki bir gümbürtü koptu. Zavallı N. yüz üstü yere serildi. Başındaki yeni yaptığı hotoz da validenin önüne kadar fırladı. Meğerse zavallı arkadaşımız dolapta olduğunun anlaşılmaması için ayağındaki iskarpinlerin gıcırdamasına engel olacağını düşünerek elbise takılan çiviye eliyle iyice asılmış. Yüzü de dolabın kapısına doğru imiş. Çivinin birdenbire kopmasıyla zaten eğreti bir surette kapalı olan kapıdan dışarı düşmüştü. Böylece saklanılmak istenilen hotoz da ortaya fırlamış oldu. Kahkahalardan ortalık çınladı. Kimsenin ayakta duracak mecali kalmamıştı.

N. Hanım’ın yerinden kalkmasıyla odadan dışarı fırlaması bir oldu. Gülmeler biraz durulunca valide “Ne oldu?”, diye şaşkınlıkla sordu. Durumu anlattım.

“Saat dördü geçiyor haydi siz çabuk giyinmenize bakınız.”

“Acaba saat kaçta geleceklermiş?”

“Öğleden sonra dediler ama saat kaçta olduğunu bilmiyorum.”

N. Hanım zaten alaturka giyinikti; onun için zorluk olmadı. S. Hanım’a bir entari vermek gerekti. İki alaturka entari ge-

tirdim, birini S., diğerini ben giydim. Çeşit çeşit çiçeklerden örnek alınmış, özel imal ettirmiş olduğum güzel ve irice oylarla donatılmış hotozları başımıza koyduk. Aynanın karşısına geçtiğimizde ne yalan söyleyeyim S. Hanım'ın tuvaletinin bizden güzel olduğunu gördüm ve bunu kendisine de itiraf ettim. Çünkü korse üzerinden bolca entarinin genişçe bir kurdele ile belden sıkılması, korsesiz giyinenlerden daha güzel olmuştu. Alafranga korsajın balineleri, korseye çok fazla ihtiyaç göstermediği hâlde alaturka elbisesinin muntazam bir şekilde durmasına korsenin büyük yardımı olmaktaydı. Hele kıvrılmış saçlarının aralarına oya çiçeklerinin dökülmesi yüzüne pek güzellik veriyordu.

Görünümünü beğendiğimi gören S., “O kadar beğendiysen sen de saçlarını kıvrır. Korseni de...”

“Korseyi giyeceğim” diye sözünü kestim. Saçlarımı kıvrırmaya itiraz ettim. Zira frize işlemi uzun sürerdi. “Şimdi yemeğe çağırırlar. Misafirlerin kaçta geleceklerini bilmiyoruz, hazır bulunalım daha iyi.” dedim.

Boşanma

On dakika sonra hepimiz giyinip hazır olmuştuk. Sofraya çağırdılar. Yemek bitince yine odamıza döndük.

“Bugün F’de bizimle birlikte olsaydı; ne iyi olurdu.” diyen S., uzun zamandır görmediğim bir arkadaşımı hatırlattı.

“Onu epey zamandır göremedik” diyerek merakımı anlatmak istedim.

S., duruma biraz açıklık getirdi: “Kocası olacak zalim heriften rahat yok ki, zavallı sokak düşünsün.”

N., “Onlar nafile geçinemeyecekler.” diye katıldı konuşmaya. “Bari ayrılınsınlar da ikisi de bu dırıltıdan kurtulsun. Adamcağızın da geçirdiği ömür yaşamak değil ki... E, sürekli olarak kocasına; “Ben seni istemiyorum, ayrılalım”, diyor; fakat o vazgeçemiyor.”

“Rahatsızlıkları ne bunların?” diye sordum.

S. cevapladı, kendince yorumlayarak:

“Herif ahlaksız, bütün gün zavallı kızı vırılıtlarıyla bunalıyor. Kızcağız da “Ben bütün gün vırılıtlı çekemem, ayrılalım”, diyor. Fakat adam, ‘Ölürüm senden geçmem’ diyormuş.”

“Demek ki seviyormuş?”

“Öyle sevgi yok olsun!”

N., “Adam çok huysuz.” diye S.’nin sözünü destekledi. “Yalnız karısına değil, hizmetçiye, uşağa karşı da aynı. Ne kötü huyundan geçiyor, ne de karısından!”

S.: “Karısı da onu istemiyor, zorla değil ya!”

N.: “Evet geçen gün görüştüm; ‘Bu beni kendiliğinden bırakmayacak en sonunda mahkemeye müracaata mecbur olacağım’, diyordu.”

S.: “Boşanma ancak erkeklerin ellerindedir. Bir kadını boşamak istediler mi bir lakırdıyla işi bitiriyorlar. Kadın da boşanacağım diye böyle mahkemelere kadar düşer.” S., konuşmasını bana dönerek sürdürdü: “Sen geçen gün ‘Hristiyanlarda ne kadar zor, karı kocadan biri kötü olsa, yine diğeri ona ömrünü bağlamaya mecbur. Bizde ise boşanma var’ diyordun... Gör bakalım bu boşanma çaresini!”

“Nasıl olmasını isterdin?”

“Erkekler kadınları istemedikleri zaman nasıl kolayca boşuyorlarsa, kadınlar da istemedikleri zaman öylece kocalarını boşamalıdır.”

“Öyle isteyen, gidip Antakya’da nikâh yaptırın.”

“O ne demek?”

“Mavi feraceyi giydiği gibi kocasından boşanıverir vesselam.”

N., “Masal mı söylüyorsun?”

Ben, “İnanmıyorsan Antakya’ya git de gör.”

S., “Anlat şunu merakımdan çatlayacağım.”

“Antakya’da kadınlar gelin olurlarken, bohça içinde bir de mavi feraceyi yanlarında götürürler. Kadın ne zaman kocasını istemezse, mavi feraceyi giyer. Artık kocasından boşanmış sayılır. Böyle inanırlar. Bu gelenek o beldede kabul görmüştür.

Fakir olup da mavi feracesi bulunmayan bir kadın, başkasından ödünç alıp giyer, işi bittikten sonra iade eder.”

N., “Bunu nasıl dine uydurabiliyorlar.”

“Şeran şart meselesi yok mu? Demek ki onlar, evlilik esnasında böyle bir şartla evleniyorlar. Kadın mavi feraceyi giydiği gibi boş düşecek diye bir mukavele...”

N., “Kadınlar istemedikleri bir şey için kocalarına şart koşup erkek onu yapınca boş düşüğünü biliriz ama bunu iştmemiştik.”

“Demek ki Antakya kadınları daha akıllılar. Evlenirken şart koşup, o şartlarla evleniyorlar. Yalnız Antakya kadınları da değil... Aneze aşiretinin çadırlarında devamlı olarak bağlı duran bir perde varmış. Kadın kocasını istemediği zaman o perdeyi indirince boş düşermiş. Tecirli denilen Türkmen aşiretinde de kadın bir elçi vasıtasıyla kocasına: “Ben senden nefret ediyorum”, diye haber gönderince yine boş düşermiş. Bunların şartları da öyleymiş.”

Sözüm S.’nin hoşuna gitmişti; “Bizde de nikâh olurken pembe yahut eflatunî ferace şartı koysalar ne iyi olurdu.” diye söylendi gülümseyerek.

“Artık vay erkeklerin başına!” diye karşılık verdim. “Kim bilir ayda kaç tanesini boşardık.”

“Neden? Antakya ve aşiret kadınları kadar da mı aklımız yok?”

“Bizde boşanmaya yöneltecek nedenler çok! Dışarlık kadınlarının karnı doyup sırtı giyindi mi başka bir isteği olmaz. Gezme tozma yok ki ‘Beni niye göndermiyorsun?’ diye kocasına hiddetlensin.”

“Ne demek? Dışarlık ve aşiret halkı çoğunlukla birkaç ka-

rı alırlar. Kocalarına hiddet etmek için ondan büyük ne olabilir?”

“Onlar üzerlerine ortak geldikçe sevinirler. Ta dört olun-caya kadar kocalarının evlenmelerini isterler. Zira ortak çoğaldıkça kendi üzerindeki hizmet azalır. Bir adam karısı üzerine ortak getirirse kadının hizmeti yarı yarıya azalmış olur. Bir daha getirirse üzerindeki yükün üçte ikisi kalkar. Dört olursa dörtte üçü... Zavallı kadınların elinden gelse, hizmetin beşte biri derecesine indirilmesini de arzu edecekler. Ama artık ona şeriatın izni yok...”

“Amma yaptın ha! Hizmet için kuma istenir mi?”

“Hanımefendi!.. Senin deve, inek sağdığın, çapa salladığın, hayvan tımar ettiğin, arkanda odun taşıdığın var mı? Saçlarımızı taramaya bile üşenerek cariyelerin yardımlarına muhtaç kaldığımızı hatırdan çıkarmayalım!”

“Ben ne o hizmetleri isterim ne de ortak. Yalnız onların mavi feraceleri iyiymiş.”

S. ile aramızdaki konuşmayı izleyen N., tartışmaya karıştı. Ondan farklı düşünüyordu: “Bakalım burada gerçekten iyi olur muydu? Yoksa hemşirenin dediği gibi kadınlar saat başında mavi feraceyi giyerler de ortada evli bir tek erkek bulunmaz hâle mi gelirdi?”

“Buna örnek olacak bir fıkra anlatırlar.” diye aklıma gelen bir fıkrayı anlatmaya başladım: “Kadının biri daima kocasına sevgisinden söz açar; ‘Ah efendi! Allah benim canımı senin yanında alsın. Senden ayrılacağıma öleyim daha iyi’, dermiş. Kadın okuma yazma bilmeyen, dünyadan habersiz biri ama kocası kurnazca bir adammış. Bir gün koca eve üzüntülü bir şekilde gelmiş. Ağzını bıçak açmıyor. Karısı bu durumu kocasının rahatsızlığına yorumlamış. Yine diller dökerek ne olduğu-

nu sormuş. Adam ise hasta olmadığını; fakat çok büyük bir üzüntüsü olduğunu; ancak söylenmeyecek kadar önemli bulunduğunu söylemiş. Kadın sordukça adam söylememekte ısrar etmiş bir süre. Kadının merakını iyice tahrik eden adam sonunda konuşmaya başlamış: ‘Ah karıcığım...’ demiş, ‘Şimdiye kadar erkekler kadınları boşarlardı. Şimdi yeni bir usul çıkmış, bundan sonra kadınlar kocalarını boşayacakmış. Benim seni ne kadar sevdiğimi bilirsin. Şimdiye kadar senden ayrılmak benim elimde olduğu için ondan yana bir endişem yoktu. Şimdi ise ya sen beni boşarsan diye düşünüyorum. Nasıl kahırlanmayayım?’ Kadın ‘Aa hele şu düşündüğün şeye bak, ben senden geçer miyim?’ diye kuvvetli güvence vererek cevaplamış. Yarım saat sonra adam kadından bir su istemiş. Fakat kadının tavırlarındaki değişiklik hemen kendini göstermiş; ‘Aman! Ben kalkamam sen kalk da içiver’, diye itiraz etmiş. Adam, ‘A canım, sen dururken ben mi kalkayım. Gündüz akşama kadar sizin için kazanacağım diye çalışıp çabalıyorum. Yorgun argın eve geldiğimde biraz da rahat etmeyeyim mi?’ diye ısrar etmiş. Bu durum karşısında kadın da sertleşmiş: ‘A ayağın kırık değil ya, kalk da iç’, diye karşılık vermiş. Aralarında tartışma artmış; sonunda hiddetlenen kadın: ‘Yok... O kadar üstüme gelme. Şimdi ağzımdan bir şey çıkacak’, demiş.”

Anlattığım fıkra S.’nin pek hoşuna gitmemiştir:

“Bunlar erkeklerin kadınlarla dalga geçmek için uydurdukları şeyler. Bunu bize laf diye anlatmana teessüf ederim.”

“Ben de gerçek diye anlatmıyorum, masal diye nakil ediyorum. Fakat tuhaf bir masal... Bununla birlikte kadınların erkekler kadar sabır ve metin olmadıklarını inkâr da edemeyiz.”

“Niçin? Bazı kadınlar var ki erkeklerden daha akıllı ve da-

ha metindirler. Yine bazı erkekler de vardır ki kadınlardan daha beceriksiz, daha sabırsız, daha cahildir.”

“Evet, bu dediklerin doğru fakat, bunlar istisnalardır. İtibar çoğunluğadır. Çoğunluğa göre hüküm verilir. Hatta kadınlara çok itibar gösteren Avrupalılar da bunu böylece bildiklerinden, kızlarına çeyiz olarak verdikleri drahomayı⁴⁸, koca olan erkeğe teslim ediyorlar.”

S.'nin hoşuna gitmemişti Avrupalıların bu uygulaması; “Onu da istemem.” diye itiraz etti. Neden kendi paramla kocamın eline bakayım?”

“Erkekler daha iyi idare edecekleri için öyle âdet etmişler!”

“Ya koca kendi keyfi için karısını aldatıp paralarını da bu yolda yerse?”

“O da bahane!”

“Yok. Kendi paramla kendime ihanet ettiremem.”

“Ne yaparsın?”

“O saat boşanırım!”

Ben, “Onlarda boşanmak çok zor bir şey!” diye hatırlatmada bulundum tekrar. “Hele öyle kocanın karısının parasını yemesi yüzünden boşanmak... Hiç mümkün değil. Bizde ise bunun için boşanma zahmetine girmeye bile gerek yok. Çünkü kadının parasına kocasının hükmü geçmez ki yiyebilsin.”

48 Hristiyan ya da Musevilerde gelinin damada verdiği para.

Alaturka Giyim

Bu esnada vapur düdüğü duyulmuştu. Vapurun iskeleye ulaştığını bildiriyordu. Misafirler belki vapurla geliyorlardır diye sahil tarafına geçtik; pencereden iskeleyi gözlemeye başladık. Vapurdan çıkanların arasında son derece süslü giyinmiş üç madam vardı. Kıyafetlerinin modelleri öncelikle S.'nin dikkatini çekmişti. “Aman şu beyazlı madama bakın!” diye hayranlığını belirtti. “Ne kadar güzel giyinmiş. Sade beyazla da işlenmiş.”

İçimden “Beklediğimiz misafirler olmalı bunlar.” Diyecektim ki S.'nin, “Fakat kapıyı geçtiler.” sözleriyle vazgeçtim; yanıldığımı düşündüm. Fakat çok sürmedi N., “Belki selamlık kapısından geleceklerdir.” diye uyardı. “Bakın! Yanlarında bir de erkek var. Tabi yalnız gelemezler.”

Gerçekten de bunlar beklediğimiz misafirler oldukları anlaşılmıştı. Selamlık kapısından içeri girdiler. İlk gördüğü andan beri madamların giysilerine hayran olan S., “Çok güzel... Tam son moda!” sözlerini tekrar ediyordu. Ardından da bana söylenmeye başladı: “Beni bu kıyafetle karşlarına çıkaracaksınız. Bizi hiçbir şey bilmiyor sanacaklar. Fakat benim elbisem yünlü, bu kadar süslü misafirlere bayağı elbise ile de görünmek istemiyorum. Ah!.. Böyle olacağını bileydim mükemmel

giyinir de gelirdim. Kuzum hemşireciğim bana ağır kumaştan alafranga elbiselerini ver de giyeyim.”

“Aaa hemşire! Şimdi bir de terzi getirip elbise mi uyduralım. Evet, bu alaturka entarim bol olduğu için sana geldi ama korsajım size hiç uyar mı? Terziden başka, bollaştırmak için aynı renk ve cins kumaştan parça lazım. Diyelim ki onu da bulduk; son modaya uygun olması için tekrar vücudunuza göre bir korsaj diktirmek gerekir ki bunun için en az bir gün lazım. O hâlde misafirleri yarın mı kabul edelim.”

“Ben böyle çıkmaya utanıyorum.”

“Canım sen çıkma öyleyse.” diye söylendi N.

“Oh canım! Ben kapanıp da oturur muyum? Hem pek güzel giyinmişler. Göreceğim.”

Ben, “A efendim, alafranga elbisemizin olduğunu bildikleri için ‘Alaturka giyinsinler.’ diye haber göndermişler” diye duruma açıklık getirmeye çalıştım. “Artık kendi beğenimizden çok misafirlerin keyfine hizmet etmek zorundayız.”

Biz bu şekilde çene yarıştırtırken misafirler salona getirilmişlerdi.

Misafirlerin biri yirmi yedi-yirmi sekiz yaşlarında, uzun boylu, düzgün vücutlu, ela gözlü, sarı saçlı, beyaz tenli güzel bir madamdı. Diğeri de on dokuz-yirmi yaşlarında bir matmazeldi. İkisi kardeşmiş. Güzellikte birbirlerine eşitlerdi. Bilindiği gibi güzellik bir olduğu hâlde, herkesin ayrı bir güzellik anlayışı vardır. Çoğu kimseler, kendi mizacına ve zevkine uymayan bir güzeli, âdeta güzel değildir demeye kadar varırlar. Kimi kara kaşlı, kara gözlüyü; kimi sarı saçlı mavi gözlüyü ve kimi de ikisi ortası olan kumral güzelini beğenirler. Bazısı etine dolgun olmayan güzeli hiç güzelden saymadığı gibi, bazısı da narin olmayan bir bedene, elbiseden başka salınarak yürüyü-

şu bile yakıştıramaz. Hatta bunlara, ikisinin ortası olan ve bizce ‘balıketli’ diye tanımlanan birisi gösterilse; kimisi “Ah biraz daha kilolu olsa”, kimisi de “Ah biraz daha zayıf olsa; o zaman tam güzel olurdu”, der.

Kendi zevkine göre olanlara güzel, olmayanlara hiç güzel değil demek de insafli bir yaklaşım değildir. Doğal olarak herkes tabiatına uyanı beğenmekte özgürdür. Bunun için “Benim mizacıma göre olan güzeldir; başkalarına güzeldir ama benim mizacıma göre güzel değildir.” demek daha doğrudur. Yoksa Yüce Yaratıcı’nın nice biçim ve renkte güzeller yaratmak gibi kudret ve hikmetine karşı göz yummak hakkaniyete uygun düşmez. İşte şu misafir kardeşlerin küçüğü de güzel olduğu hâlde, büyük kardeşin aynısı değildi. Boyca bir iki parmak büyüğünden kısa ise de birinci hemşirenin biraz dolgunca olması, her ikisini de bir boyda gösteriyordu.

Matmazel yeşile benzer koyu mavi gözlü, siyah uzun kirpikli; ne güzel bir biçimde çizilmiş siyah kaşlı ve kumral saçlıydı. Her ikisi de beyaz tenliydi; fakat büyük kardeşin beyaz rengin üzerindeki yanakları daha al olduğu hâlde, matmazelin ki pembeydi.

İlk bakışta büyük kardeşin güzelliği hemen göze çarpıyordu. İkincisinin ise güzelliği baktıkça artıyordu. Tamamıyla sarışın olan genç madam ile kara kaşlı, siyah kirpikli, koyu mavi veyahut yeşil gözlü, kumral saçlı matmazel iki kardeş olmalarına karşın aralarındaki bu farklılığa şaşmamalıdır. Çünkü sarışın ana babadan hep sarışın çocuklar olduğu gibi, yine her ikisi de kara yağız olanlar için de böyledir. Biri sarışın ve diğeri kara gözlü, kara kaşlı, siyah saçlı olan ana babadan ise bir tarafa çekerek, tamamıyla sarışın veyahut diğer tarafa çekip onun aksi tende evlatlar gelebilir. Bazen de her iki tarafa

dahi çekip bazı yönleri babaya, bazı yönleri de anneye benzererek şu matmazel gibi evlatlar da olabilir.

Vapurdan çıkarlarken üzerlerinde gördüğümüz kısa mantolarını çıkarmış olduklarından gayet zarif olan elbiselerinin üst kısmı da meydana çıkmıştı. Genç madamın elbisesi, beyaz ipekli düz kumaş üzerine yine beyazla işlenmişti. Matmazelin ki ise gümüş rengindeydi ve sade bir şekilde dikilmişti.

Gelelim misafirlerimizin üçüncüsü olan diğer matmazole: Kırk beş elli yaşını bulmuş olan bu kızın zamanında güzelce birisi olduğu belliydi. Yılların yıpratmış olduğu çehre ve bedeni artık tuvalet ve süsten istifa eylediği hâlde, yine onlara moda zahmeti yüklüyordu. Elbisesi ve beyazla karışık bulunan saçları gayet özenle taranmış ve toplanmıştı.

Biz diğer odada kendi aramızda tartışmaya dalmış olduğumuzdan, salona girdiğimizde, annem ve diğer ev halkını misafirler ile anlaşıma uğraşısı içinde bulmuştuk.

Bize gören annem hemen içinde bulunduğu zor durumu anlattı: “Gelin canım! Biz pandomima oynar gibi işaretle konuşuyoruz.”

Selamlaşma ve tanıştırma törenlerini yerine getirdim. Yaşlı matmazelin, gençlerin teyzesi olduğu anlaşıldı. S.'de azıcık Fransızcasıyla tercümanlık hususunda bana eşlik ediyordu. Misafirlerin İstanbul'a gelmelerinin üzerinden henüz üç gün geçmiş. Bir günü yol yorgunluğunu atmak için dinlenmekle geçirmişler. Ertesi gün de akraba ve dostlarından burada bulunanları kabul etmişler; üçüncü gün de yalnız Beyoğlu'ndaki çarşı ve mağazaları dolaşmışlardı. Öyle anlaşıyordu ki Türk dünyası ve Türk kadınları olarak şimdi bizi görüyorlardı.

İki kızkardeş birbirleriyle İngilizce olarak bir şeyler konuştular.

Bunu görünce hemen S.'ye fıslıdım. “Tamam, oldu bu iş... Bunlar gizli söyleyecekleri sözleri İngilizce söyleyecekler. Sakın İngilizce bildiğini sezdirme.”

“Yok anlatmam. Lakin bunlar İngilizce konuşırken teyzeleri susuyor. Galiba o bilmiyor.”

“Ne konuştular?”

“Ne güzel muamele biliyorlar”, dediler. Ah kardeş! Ben sana alamoda giyinip de çıkalım demedim mi? Bak bizi bir şey bilmiyor sanacaklar.”

Bu sırada Madam, “Biz alatürk giyinmenizi rica etmiştik. Keşke ricamızı kabul etseydiniz, ne olurdu?” demesin mi?

Gayri S. Hanım şaşkınlık ve telaşından; “Daha nasıl alatürk giyinelim” sözünü iyice anlatayım diye az kaldı ki İngilizce konuşacaktı. Allah’tan ki yanımdaydı. Gizlice dürttüğüm için kendine gelerek, kelimenin yarısından sonrasını Fransızcaya dönüştürmeye çalıştı ama onu da beceremediğinden Türkçe ile tamamladı. Üç dilden mürekkep olan bu sözü de kimse anlamadı da arkadaşımın İngilizce bildiğini misafirler hissedemediler.

Ben, “Giyindiğimiz kıyafet alaturkadır.” diye Fransızca açıklamaya çalıştım.

Madam ikna olmamıştı. “Yok canım, böyle değil. Biz asıl alatürk istiyoruz.”

S., “Başka ne türlü alatürk olur?” diye söylendi.

Madam, “Sırmalı elbise vardır değil mi?” diye sordu.

Ben, N. Hanım’a döndüm: “Haydi kardeş, rica ederim, demin beğendiğini söylediğin benim tüllü entariyi giy de gel.” Madama da açıklama yaptım: “Hanım şimdi giyinip de gelecek!”

Madam mutlu olmuştu: “ Oh teşekkür ederiz, çok nazik-siniz.”

Çok geçmeden hamarat arkadaşım tüllü entariyi giyinip geldi. Fakat misafirlerimiz memnun olmamışlardı.

Madam, “ Yok böyle değil” diye itiraz etti. “Türk kıyafeti istiyoruz.”

Matmazel, “Evet alatürk... alatürk... Ne kadar güzeldir.” diye katıldı madama.

Ben, biraz da şaşkın bir eda ile sordum: “Şu istediğiniz ve beğendiğiniz alatürkü bize biraz anlatabilir misiniz? Ne şekilde olacak?”

Madam: “Sırma işlemeli kısa bir ceket, ince gömlek, sırmalı şalvar...”

Ben, “Peki Madam şimdi görürsünüz.” diye karşılık verdim ama S., fısıldadı: “Ne söylüyorsun? Şimdi nerede bulup da göstereceksin bunları?”

“Şimdi görürsün.”

Gidip albümü getirdim. Sokakta sırma ile işlemeli yelek ve şalvarlı bir kadın resmi görüp almıştım. Albümü açıp resmi misafirlere gösterdim. “İsteddiğiniz şu kıyafet mi?”, dedim. Her üçü de bir ağızdan cevap verdiler: “Evet, evet budur. İşte böyle giyindiğinizi görmek istiyoruz.”.

Ben, “ Siz bu kıyafeti giyenleri nerede gördünüz?” diye sordum.

Madam: “Giyenleri görmedik. Paris'te resimlerini gördük.”

“O hâlde burada da ondan fazlasını göremeyeceksiniz.”

“Niçin? Türk kadınlarında böyle giyinenler yok mu?”

“Hayır!”

Matmazel hayal kırıklığına uğramıştı sanki. “Vah, vah çok güzel kıyafet. Demek şimdi böyle giyinenleri İstanbul’da göremeyeceğiz.”

“İşte böyle resimlerde görebilirsiniz.” diye devam ettim.

Teyze, “Peki bu kimin resmidir?” diye söze girdi.

“Bilmiyorum. Ben çarşıda gördüm, aldım!”

Madam: “Bunda bir aktris tavrı var.”

Teyze: “Evet mutlaka öyle olmalı.”

Ben, “Bizde aktrisler hep Hıristiyan’dır. O hâlde bu da bir Türk kadını değil, Hıristiyan kadınıdır.” diye karşılık verdim.

Madam, “ Biz Paris’te böyle resimlere Türk kadınlarının resmi diye tuvaletlerine ve çehrelerine ne kadar dikkatle bakarız. Demek oluyor ki tuvalet Türk tuvaleti olmadığı gibi, giyinenler de Türk kadını değilmiş öyle mi?”

Ben, “ Evet öyle” diye tasdik ettim. “Herkes istediği kıyafetle resim aldırabileceği gibi bazı Hıristiyan kadınlar da bu kıyafetle resimlerini aldırılmışlar. Fakat bunu ne kıyafeti diye giydiklerini bilmem. Zira görüyorsunuz ya başında Arabistan kefiyesi denilen başörtüsü, sırtında Arnavut kadınlarının giydikleri yelek, bacaklarında ise şalvar var. Önündeki sedefli iskemle Şam işi, üzerindeki fincan Hint malı... Elindeki nargileyi de hangi milletin kadınlarının kullandıklarını doğrusu bilemiyorum. Ya saçların alafranga kaldırılışına, altındaki saçların kesiliş ve taranışına dikkat buyursanıza!”

Madam, “Evet tam alafranga... Demek ki bu Türk kıyafeti olmadığı gibi, yalnız başına başka bir milletin de kıyafeti değil. Birçoklarından alınarak yapılmış bir karışım...”

Bu arada Türk geleneklerine uygun olarak sitil, ibrik ve

kahve örtüsü ile kahve getirdiler. Misafirlerimizin çok hoşuna gitti. Müsaade isteyerek kalktılar, her bir parçayı ayrı ayrı incelediler. Özellikle kahve tepsisinin sırmalı örtüsünü beğendiler. Ayrıca gümüş kahve ibriğinden bir tane almayı istediler; nerede satıldığını sordular. Kuyumcular çarşısını tavsiye ettim. Ayrıca Türk kumaşlarından almak istiyorlardı; en iyisini nerelerde bulabileceklerini öğrenmek istediler. Kumaşlarımın çeşitli olduğunu söyledim. Arabistan ve Bursa kumaşlarının bulunduğu yerleri tavsiye ettim.

Ev İşlerinde Kadın

Bir müddet bu konuları konuşmakla zaman geçirdikten sonra misafirlerimizi daha yakından tanıma fırsatı da bulduk. İki kardeşin çok zengin bir tacirin kızları olduklarını; anne ve babalarının Paris'te yaşadıklarını öğrendim. Büyük kardeş beş seneden beri evliymiş. Kocasının konağında yaşıyormuş ve ayrıca kocasının babası da varmış. Teyzeleri ise annelerinin yanında kalıyormuş.

Bu esnada S. Teyzeye “Siz niçin evlenmediniz?” diye sordu.

Teyze, “Kısmet böyle imiş” diye cevap verdi.”

S, “Evlenmeyi siz mi istemediniz?” diye sorarak sohbeti bu konuya çekti.

“Bizde evlenmek biraz güçtür.”

“Neden?”

“*Dot* meselesinden!”⁴⁹

“Fakat *dotsuz* koca bulamamak çirkin olanlara mahsus değil mi? Güzel olanları *dotsuz* da alırlarmış.”

“Öyle olduğu da var. Fakat *dotlu* çirkinler, nice *dotsuz* güzellerin kocasız kalmasına neden olurlar. Zira onların hiç biri

49 (fr) Çeyiz, drahome..

kocasız kalmadığı hâlde, ötekileri alacak olanlar nadir bulunur.”

“Sizin kız kardeşiniz evlenmiş ya?”

Konuşmayı dinleyen büyük kız kardeş konuşmaya katıldı: “Validemi pederim severek almış; *dot* da olmasa alacaktı. Fakat büyük babam kendi arzusuyla vermiş. Annem evlendikten altı yedi sene sonra büyük babam iflas etmiş. O zaman teyzem bekârmış.”

S., konuyla çok ilgilenmişti; sormaya devam etti: “Ondan sonra kendisini hiç isteyen olmamış mı?”

“Oldu” diye soruyu teyze cevapladı. “Hem de yalnız istemek değil birbirimizi de sevdik.”

S: “O halde gayrı *dot* meselesinin hükmü olmaz. Niçin onunla evlenmediniz?”

Teyze, “Meseleyi baştan anlatayım. Pederimin iflasından sonra artık ben de evlenmekten ümidimi kesmiştim. Fakat bir müddet sonra zengin, terbiyeli, yakışıklı, çalışkan bir gence tesadüf ettim. Servetini de çalışmakla kazanmıştı. Sonu evlilikle tamamlanacak saf ve temiz bir sevgiyle birbirimizi sevdik. Benim *dotum* olmadığı için önceleri bu sevgiden vazgeçmeye çalıştım. Lakin kendisinin izdivaç için samimi niyetini görünce bana da ümit ve cesaret geldi. Nitekim kendi aramızda karar bile verdik. Beni beş parasız olarak kabul edecek ve serveti rahatlıkla geçindirmeye yetecek olan bu adamın iyi niyeti, babam tarafından da memnuniyetle kabul edildi. O ana kadar bu adamı eyaletlerden bir aileye mensup diye tanıyorduk. Evliliğimize karar verileceği sırada babam kendisiyle uzun uzadıya görüşüp durumu ve ailesi hakkında bilgi isteyince her şey değişti. Adamın ailesinin olmadığı ve gayrı meşru bir çocuk olduğu anlaşılmamış mı?”

S., “Vay... Siz de seviyormuşsunuz; ne kadar zor bir şey!”

Teyze, “Seviyordum ama artık sevginin bunda hükmü olabilir mi? Onun piç olması, kendisinden nefret ettirmeye yeterlidir. Soğumak için başka nedene ihtiyaç yok.”

Ben, “Peki o da sizden o kadar kolay soğuyabildi mi?” diye sordum.

Teyze, “Yok. Peşime çok düştü. ‘Mademki ailen razı olmuyor bana kaç; başka memlekete gidip nikâh yapalım, seni kimseye muhtaç etmem’ diye ısrar etti. Fakat nasıl kabul edeyim? Kendimi düşünmeyecek olsam doğacak olan çocuklarımı düşünmek zorundayım. Kendilerini gayrimeşru bir babadan dünyaya getirdiğim için ömrüm boyunca onların yanında mahcup kalacaktım. Kendi ailemin ismini terk edecektim ama varacağım adamın hangi nam ve unvanını alıp gururla taşıyacaktım? Bunları düşünerek reddettim. Evlenemeyeceğim biriyle görüşmem mümkün olmayacağından bir daha kendisiyle konuşmayacağımı bildirdim.”

S., pek üzölmüş gibiydi; “Zavallı adamcağız sonra başkasıyla evlendi mi?” diye sordu ilgiyle.

“Kendisini bir daha göremedim. Paris’ten çıktı gitti. Ne oldu bilmem. *Dotum* olmadığı için beni de başka isteyen olmadı.” Diye hikâyesini özetleyen teyze, “Sizde evlenmeyip kalan yaşlı kızlar bulunmaz mı?” sordu.

Ben, “Milyon verilse bir tane bulunmaz.” diye karşılık verdim. “Bizde çirkinler de evde kalmaz, fakirler de...”

Madam, “Fakat sizde bir şey varmış ki o da zor... Erkekler kadınları hizmetçi gibi kullanırlarmış.”

Ben bilgisinin yanlış olduğunu savundum: “Bizde evin idaresi ve hanımların geçimlerinin temini erkeklerin görevi-

dir. Kadınlar ne kadar zengin olursa olsun, evin işlerinin döndürülmesi onların yükümlülüğünde değildir. Erkeğin gücü yeterse hizmetçi, aşçı tutar. Gücü sadece kendilerini besleyecek kadar ise karısı kendi isteğiyle evin hizmetini görür. Yoksa koca bu konuda ona şeran baskı yapamaz.”

Ayrıca aynı konuda İslam tarihinden de örnek verdim: “Hazret-i Ömer’in halifelîği zamanında bir gün ashab-ı kiramdan birisi karısından şikâyet için halifeye gelir. Bu sırada Hazret-i Ömer; son derece hiddetlenmiş ve söylenerek evinden çıkmaktadır. Şikâyet için gelen şahıs; ‘Ne oldu Ya Müminlerin Emiri?’ diye sormuş. Hazret-i Ömer ‘Kadınların hâli, bilirsin ya... Bizim ev beni hiddetlendirdi’ dedikten sonra ‘Sen niye geldin?’ diye sormuş. O da ‘Artık söylememe gerek kalmadı. Ben de eşimden şikâyet için sana gelmişim. Sizi bu hâlde görürnce şikâyete gerek görmüyorum.’ deyince Hazret-i Ömer; ‘Sus... Ses çıkarmayalım. Eşlerimiz evimizin idaresine bakıyorlar, görevleri değil. Çocuklarımıza süt veriyorlar borçları değil. Bu meseleleri meydana çıkaracak olursak zararlı çıkarız” buyurmuşlar. Kadınların şeran hizmetin üzerlerine borç olup olmadığını bu kıssa size açıklar.”

Anlattıklarım karşısında biraz şaşırın Madam, “Peki bir şey soracağım.” diye devam etti. “Sizde kocalar, karılarının odalarına girecekleri zaman oda kapısının önüne bakarlar mı? Eğer karısı kapının önüne terliklerini bırakmışsa kendisinin odaya girmesine müsaade işareti olduğu için girer mi? Yok bırakmamış ise geri döner mi?”

S.’nin bana bakarak:

“Vay bu mavi feraceden kaynaklanan bir yanlış şey olmasın?”, demesiyle her ikimiz de gayrı kahkalarımızı tutamadık. N. Hanım’ın mavi ferace meselesinden bilgisi varsa da terlik-

ler fıkrasından haberi olmadığı için meraka düşmüştü. Sürekli olarak “Ne oldunuz?” diye sormaktaydı. Meseleyi anlatınca kahkalarımız salona yayıldı.

Misafirler iyice şaşırmışlardı.

Ben, “Affedersiniz madam ve matmazeller güldüğümüz sizin sözünüz için değildir.” diye özür diledim. “Siz gelmeden önce aramızda bir fıkra geçmişti. Sizin sözünüze benzediği için gülüyoruz.”

Mavi ferace fıkrasını onlara da çevirerek anlattım. “Kendi ülkemizde olan bir şeyden bazılarımızın bilgisi olmadığına göre sizlerin böyle yanlış malumat sahibi olmanız çok görülmez. Uzakta bulunanlara giden bilgi yanlış olarak gider.”

Matmazel: “Biz Türk kadınlarının hepsinin gayet şişman olduklarını duymuştuk. Şişman olmayanı pek az bulunurmuş.”

“Acaba niçin öyleymişler?”

“Evde kapalı olup pek nadir olarak sokağa çıktıkları için. Lakin geldiğimizden beri dikkat ediyorum içinizde şişman olanı pek az. Hem de Beyoğlu’ndan vapura gelinceye kadar sokakta pek çok örtülü kadınlar gördük. Vapurda dahi perde ile bölünmüş bir yerde kalabalık bir hâlde kadınlar bulunuyordu.”

Matmazelin yanlış olan bu bilgisini düzelttim: “Bizde kadınlar evlerde kapanmazlar. Her istedikleri vakit sokağa çıkabilir, çarşıya gidip alış veriş yapabilirler.”

Madam: “Türk kadınları kocalarının elinde esir gibidir. Kocalarından izinsiz hiçbir şey yapamazlar diye işitmiştik.”

“Her millette kadınların kocalarına itaat etmeleri vazife-ridir. Fakat bu husustaki görevler Hristiyanlar da Türklerden

daha da ağırdır. Zira sizde nikâh anlaşmasına zevcenin her ne olursa olsun, kocasına tabi ve bağlı olması şart olarak yazılır. Şu durumda koca her nereye gitse zorla karısını götürülebilir mi?”

Madam: “ Öyle olmalı. Her zaman birlikte bulunmak elbette iyidir.”

Ben, “Ya koca seyahat meraklısı olur da kutba doğru keşif seyahatine çıkarsa? Veyahut denizde gezmek arzusu olur da küçük bir kotra ile engin denizlerde dolaşmak isterse? Ya da balona binip havaya çıkacak olursa?” diye itiraz edecek oldum. Madam:

“Sizde erkekler karılarına bu konuda baskı yapamazlar mı?”

“Yakın yerlere götürülebilirler. Fakat uzak yerlere yolculuk yapacakları zaman kadının gönlü olursa isteğiyle gider. İstemezse gitmez. Sizde kadınlar kocalarının izni olmadıkça hiçbir malını satamazmış. Bizde ise bir kadın malını bildiği gibi satmak ve sarf etmek hususunda hür ve müstakildir.”

Teyze: “Türk hanımları alaturkadan ziyade alafranga giyinirler diye işitmiştik de onun için alaturka kıyafetle bizi kabul etmenizi rica etmiştik. Hakikat öyle mi?”

“Evet çoğunlukla öyle.”

Madamın gözü piyanoya takılmıştı; “Piiano çalarsınız değil mi?” diye sordu.

Ben S. Hanım'ı gösterdim: “Bu hanım benden daha iyi çalar çünkü on sene eğitimini almış.”

Madam: “Zaten piyano ancak on senede çalınabilir.” diye onayladı.

“O da sürekli meşk edilirse on senede çalınabilir. Acaba

tam olarak kaç senede öğrenilebilir?”

Madam, “Beni altı yaşında başlatmışlar.” piyano konusundaki ilgisini gösterdi. “Şimdi yirmi sekiz yaşındayım. Evleneli altı sene oluyor. O zamana kadar günde dört saat olmak üzere on altı sene eğitim aldım. Evlendikten sonra da haftada iki gün çalışıyorum ancak yeni öğrenebildim. Piyano öğrenmenin ne demek olduğunu bilirsiniz...”

“Evet madam, ben de bunu bildiğim için piyano eğitimin-den vazgeçtim.” diye, piyano hakkındaki bilgimi ve düşüncelerimi ortaya döktüm: “Piyano çalan çok ama tamamıyla bilen az. Çünkü piyano bilmek demek, hangi nota olursa olsun, ilk defasında o havanın nasıl çalınması gerekiyorsa o sürat ve o tempoda çalabilmektir. Bu da sürekli olarak on sene çalışmakla bile başılamıyor. İşte şimdi bu hanıma çaldırırız. Pek güzel çaldığımı göreceksiniz. Fakat o çaldığı havaların notasını beş altı defa çalmıştır, onun için şimdi öyle çalabilir. Maksat ise o değil. Mademki şurada piyano bilen var, piyano da var, notalar da var o halde istediğimiz bir havayı notasını açtığı gibi çalmalı değil mi? En aşağı dört beş defa baştan aşağıya egzersiz yapar gibi geçtikten sonra onu dinlemeye heves mi kalır? Piyanoya başladığım zaman dört sene büyük bir istekle çalıştım. Notayı çok çabuk öğrendim. Piyano bilenler güzel çaldığımı söylediler. Fakat asıl istenilen seviyeye ne kadar zaman içinde ulaşılabileceğini araştırdım. Tecrübemin neticesi bana gösterdi ki ustam bile buna nail olamamış. Kendisinin yeteneksizliğine yorarak çok güzel piyano çalmakla şöhret kazanmış diğer bir usta getirttim. İlk işim, bilmediği bir notayı önüne açmak oldu. Usta notayı bana ancak üçüncü defasında dinletebildi. O da yeterince olmadı. Artık ben usta arıyordum. Böyle ustaları beğenmez olduğumdan ‘Canım sen nasıl usta

arıyorsun?’ dediler. Aradığım özellikleri söyledim, ‘Senin istediğin nitelikte usta İstanbul’da bir veya iki kişidir’ dediler. Araştırmalarım sonucunda insanda yetenek olur ve her gün dört-beş saat çalışırsa ancak on beş senede piyano öğrenmenin mümkün olduğunu anladım. Ben de on beş senelik ömrümü piyanoya ayıramayacağımdan dört senelik emeğime teessüf ederek piyano dersini terk ettim. Şimdi beğendiğim bir hava olursa notayı açıp on beş defa geçtikten sonra çalabiliyorum.”

Son olarak da matmazelin piyano çalıp çalmadığını sordum.

Madam, “Evet çalar “Fakat daha benim derecemi bulamadı; biraz daha zaman gerekiyor.” diye cevapladı.

Ben, “Lütfen biraz dinletmenizi rica ederiz.”

Piyanonun önüne giden madam, kapağı açtı ve “Paris piyanosu.” dedi, kapağın içerisindeki markasına bakarken. Gerçekten piyanonun en iyisi Paris’te yapılır. Ancak Avrupa’nın diğer yerlerinde de oldukça güzelleri yapılıyor. Beyoğlu mağazalarında çok yerlerin piyanolarını gördüm. Yerli işi piyano sordum, yok dediklerinde şaşırdım. Sizde piyano yapılmaz mı?”

“Hayır yapılmaz. Bizde fabrikacılık daha o kadar gelişmedi. Vaktiyle bu gibi şeyler şarktan Avrupa’ya giderken şimdi Avrupa’dan şarka geliyor.”

Madam, “Piyano da Avrupa’ya şarktan mı gitmiş?” diye şaşkın ifadeyle sordu.

“Şarلمان⁵⁰ tarafından Harun Reşit’e⁵¹ gönderilen bazı

50 Frank ve Lombard kralıdır. (doğumu tahmini 742–ölümü 814) Kut-sal Roma Cermen İmparatorluğu’nun kurucusu olarak kabul edilir.

51 Abbasi Halifelerinin en tanınmışlarından. 786-809 yılları arasında hüküm süren Harun Reşit’in zamanı, İslam Dünyası’nda büyük kültürel ve bilimsel gelişmelerin yaşandığı bir dönem olarak meşhur olmuştur.

hediyelere karşılık olarak gönderilen armağanlar arasında bir saat, bir org ve bazı güzel kumaşlar vardı. O sıralar Avrupa'da bunlara sihir gözüyle bakılmıştı. Şimdi Doğulular nasıl Avrupa'yı taklit ediyorlarsa, o zamanlarda da Şarılman bilim ve eğitim konusunda Abbasileri taklit ediyordu. Hâlâ Avrupa kiliselerinde çalınan orgların işte o zaman Bağdat'tan gitmiş olduğu bilinmektedir. Piyano da ondan geliştirilmiş bir şey olmalıdır.”

“Acaba” dedi madam, “şimdi Bağdat'ta org yapılıyor mu?”

“Şimdi Bağdat'ta adını bilen bile yok.”

“Ülkenin zenginliği bu türlü sanayi ve eğitimin gelişmesiyle olur.”

“Bilim, eğitim ve sanayi hep medeniyet ile birlikte gereklidir. Bir yerde medeniyet ne kadar gelişirse bunlar da o nispette gelişme gösterir. Medeniyet ise bir seyyah gibidir. Geçmişten günümüze bilim, eğitim ve çeşitli güzellikleriyle birlikte dünyayı dolaşmıştır. Pek eski zamanlarda Babil ve Mısır'da dolaşıp oralarından Yunanistan'a geçmiş; Yunanistan haraba yüz tutunca İskenderiye'ye gidip Ptolemeos krallarının hüküm sürdükleri zamanları aydınlatmıştır. Daha sonra Abbasiler zamanında Irak'a gidip Babil'in yerinde Bağdat'ı bulmuştu. Oradan da İran ve Türkistan'a doğru uygarlığın ışıklarını yayarken bir taraftan da batıya doğru uzanarak Endülüs'e gelmişti. Buradan da Avrupa'ya yayılmıştır. Nasıl ki İslam bilginleri felsefeyi Yunan'dan alıp da Yunan filozoflarının fikirlerine kendi yeniliklerini ekleyerek bilimi daha yüksek seviyelere çıkardılarsa, Avrupalılar da Arapların çalışmalarının sonucunu hazır bularak onun üzerine kafa yorarak bilim ve öğretimi böyle akıllara durgunluk verecek bir dereceye getirmişler. Şimdi de bizde bilim ve sanayinin gelişmesi için hazır bulduğumuz Avrupalıların çalışmalarından istifade gibi bir kolaylık vardır.”

Madam, “Öyle ise eski dostlarınıza değer vermelisiniz.” dedi.

Ben, “Evet rağbet ediyoruz.” diye karşılık verdim. Özellikle bu padişahımızın⁵² cülus-ı hümayunlarından beri⁵³ memleketimizde eğitim ve sanayi öyle fevkalade bir sürat ile ilerliyor ki (266) yakın bir zamanda, bütün eğitim ve sanayinin mükemmelleştiğini göreceğimize şüphemiz kalmamıştır. Sizin gibi eğitilmiş gezginlerin gelip gitmeleri de buna bir işarettir.”

Matmazelin sesi konuyu değiştirmemize neden oldu: “Sevdiğiniz bir parçanın notasını veriniz de kardeşim çalsın.”

Bir opera notası açtım. Madam öylesine maharetle çaldı ki, gerçekten hepimizi hayrette bıraktı. Böylesine güzel bir icrayı daha önce dinlememiştim. Herhangi notayı önüne açtıksa çekinmeden gereğince çaldı. Kendisinin istenen düzeye ulaşmış bir artist olduğunu gördük. Ezberden de birkaç güzel hava çalarak bizi yeteneğine hayran bıraktı. Kardeşiyle (267) birlikte *quatre main*, yani dört el ile çaldılar. Eğitimlerini yetersiz gördükleri genç matmazelin de bu sanattaki becerisi takdire şayandı.”

Ben, “Rica ederim artık bunun üzerine bize piyano çaldırmayınız.” dedimse de madam, “Bari alaturka çalınız.” diye ısrar etti.

Razı oldum: “Peki alaturka çalınız. İsterseniz sonra alaturka saz da çalınız.”

“Çok memnun oluruz.”

S. ve N. hanımlar ile bendeniz piyanoda birer fasıl alaturka geçtik. Sonra kimimiz ud, kimimiz keman, kimimiz de ka-

52 II. Abdülhamit.

53 Tahta oturmalarından beri.

nun alarak çalmaya başladık. Alafranga havaların keman ile çalındığı biliniyorsa da ut ve kanun ile bunun mümkün olup olmayacağını sordular. Bir dereceye kadar mümkün olmaktadır da tiz perdeye çıkılınca, kemanın yalnız kalacağını belirttim. Buna rağmen çalınması mümkün olan bazı alafranga parçaları seslendirdik. Ardından ben piyano, N. Hanım da keman ile birkaç kanto çaldık.

Uzun bir zaman geçmişti. Misafirlerimiz yemekten sonra gelmiş olduklarından yemek yerine zengin bir kahvaltı sofrasıyla ikramda bulunduk. Sofrada çeşitli yerli meyveler ile zeytin, peynir, reçel, sucuk gibi çok çeşitli yerli ürünler bulunuyordu. Peynirlerimiz çok fazla takdir gördü. Reçellerimizin aynıyle Avrupa usulü olduğunu söylediler. Sözün kısası, hepsinden birer parça tattılar; beğenilerini belirterek bizleri de fazlasıyla memnun ettiler.

Kahvaltı sonrası biraz da bahçede gezdik. Çeşitli konular üzerine lafladık. On birde⁵⁴ gelecek olan vapurun saati yaklaşıncı misafirlerimiz manto ve şapkalarını giydiler. Sohbet arasında iki kardeş birbirleriyle ara sıra İngilizce konuştular; ama hepsi de hakkımızda iyi yönlerimizi takdir eden sözlerdi. Bereket versin ki aleyhimizde değildi bu sözler; çünkü yüzümüze karşı ayıplandığımızı işitmek biraz güç gelecekti. Misafire borç olan saygı nedeniyle karşılık da veremeyeceğimizden gönlümüz kırıgın kalacaktı. Vedalaşırken, S. Hanım çok güzel olan İngilizcesiyle konuşmasını düşündüysek de vaz geçtik. Önceden İngilizce bildiğimizi gizlediğimiz için uygun olmaya-caktı. Yine o da yarım yamalak Fransızcasıyla konuşarak vedalaştı.

54 Alafranga saat ile akşama bir saat kala demektir.

O günün sabahından öğleye kadar nasıl güzel vakit geçirdiysek, öğleyin gelen misafirlerimizin de şen ve musikişinas bulunmaları güzel bir tesadüf olduğundan akşama kadar zamanımız çok eğlenceli geçmiş oldu. O akşam evlerine dönecek olan bizim S. ve N. hanımlar da şu güzel cemiyeti terk edemediklerinden ve misafirlerimizin geri döndükleri on bir vapurundan sonra da vapur bulunmadığından o gece bizde kaldılar. Eğlenceli saatlerimiz gece de devam etti. Arkadaşların kalmalarına neden oldukları için ve böylesine güzel bir gece geçirmemize vesile olduklarından dolayı kendi aramızda Fransız misafirlerimizi şükür ve minnetle andık.

N., “Bugün bahtımız eğlenceden açıldı. Acaba eşref saati mi var?” diye sordu.

“Evet haklısın” dedim. “Bugünkü eğlencelerimiz ahkâmcılardan birine anlatılsa bugün talihimiz hava grubu burçlardan kova burcu olduğunu, Venüs (Saad-ı asgar)’ün⁵⁵ de evinde Utarid ile karşılıklı olduğu, Sa’di ekber [Jüpiter]⁵⁶’in de ona sevgi nazarıyla bakmakta olduğu gibi bahislere dalar ve birçok ıstılah parçalardı. Bu şeyler ise güzel tesadüflerdendir. Allah kötü tesadüflerden korusun. Cenabı Hak’a hamd olsun; o gün gerçekten de çok güzel vakit geçirmiştik.”

55 Çobanyıldızı, Kervankıran, Venüs, Zühre yıldızı. Güneş sultanının çalgıcısı ve rakkasesidir. Sa’d-ı asgar, küçük uğurludur. Yeşil renge hâkimdir. Etkisinde doğanlar güzel, zarif, âşık ve zevk sahibi olurlar.

56 Büyük mutluluk anlamına gelir.

Son

“**E**vet haklısın” dedim. “Bugünkü eğlencelerimiz ah-kâmcılardan birine anlatılsa bugün talihimiz burcu-u hevaiyyeden [geçici hevesler burcu] delv burcu [kova burcu] olup Saad-ı asgar [Venüs] dahi beyt-i şerifinde utaridle mütenazır Sa’di ekber [Jüpiter] de ona nazar-ı müddet ile nazır olmak gibi bahislere dalar ve birçok ıstılah [terim] paralar. Bu şeyler ise güzel tesadüflerdendir. Allah kötü tesadüflerden korusun. Cenabı Hak’a hamd olsun, bugün gerçekten de çok güzel vakit geçirmiştik.”